



Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını

ISSN: 1300-5642

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Journal of Sociology



**Sayı 38
2018**

**Journal of Sociology
ISSUE: 38**

SOSYOLOJİ
DERGİSİ
Journal of Sociology

Sayı/Issue 38

2018

Editör: Doç. Dr. Göknur EGE
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir

Yard. Editör: Dr. Öğr. Üyesi Pelin ÖNDER EROL
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Özkan YILDIZ
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir
Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir

Amaç ve Kapsam

Sosyoloji dergisinin amacı, dünyada ve Türkiye’de kuramsal ve uygulamalı sosyoloji ve sosyal bilimler alanındaki çalışmalara yer vermektir. Dergide ayrıca, dünyadaki birikimi yansıtan sosyolojik metinlerin tercümesine de yer verilir. Sosyal bilimler alanında Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlanmaktadır. Sosyoloji dergisi Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanan HAKEMLİ bir dergidir.

38. Sayıda Görev Alan Hakemler

Prof. Dr. Suat Kolukırcık
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya
Prof. Dr. Özkan Yıldız
Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir
Doç. Dr. Belgin Arslan Cansever
Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, İzmir
Doç. Dr. Yusuf Arslan
Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Batman
Doç. Dr. Ayça Gelgeç Bakacak
Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Ankara
Doç. Dr. Gönül Demez
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Yonca Gençoğlu
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Kayseri
Dr. Öğr. Üyesi İlkay Südaş
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İzmir
Dr. Öğr. Üyesi Ebru Çetin
Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İzmir
Dr. Öğr. Üyesi Özge Zeybekoğlu
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Antalya

Dr. Öğr. Üyesi Meral Timurturkan

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü, Burdur

Dr. Öğr. Üyesi Dilek Eroğlu

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Bolu

Sahibi ve Sorumlu Müdür: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü adına
Dekan Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ

Yazışma Adresi: egesosyolojidergisi@gmail.com,
goknurege@gmail.com
Sosyoloji Dergisi Ege Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü,
35100 Bornova-İZMİR

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 18679

Basım Yeri: Ege Üniversitesi Rektörlüğü Basımevi Müdürlüğü
No: 172/134 Kampüs içi Bornova/İZMİR
Tel: 0 232 311 18 19

Basım Tarihi: 30 Kasım 2018

İÇİNDEKİLER

Önsöz..... vii

Araştırma Makaleleri

İstanbul'da Tinerici Çocuk Vakalarının Medyaya Yansıması ve Sosyal Devlet Anlayışının Konuya Yaklaşımı
(*The Reflection of Media to the Cases of Thinner Addicted Children and Understanding of Social State's Approachment to the Subject in Istanbul*)..... 109
Mustafa ÇALIŞKAN

Gaziantep'te Sivil Toplum: Geçmişten Günümüze Süreklilikler
(*The Civil Society in Gaziantep: Continuities from Past to Present*)..... 127
Özkan YILDIZ

Estetik Cerrahi Müdahale Görmüş Bireyler Üzerine Bir Alan Araştırması
(*A Field Study on Individuals who have Undergone Aesthetic Surgery*)..... 141
Gamze GÜRLER

Sosyolojik Açıdan Namus Kavramına Bakış: Trabzon İli Örneği
(*Sociological Perspective on the Concept of Honor: The Case of Trabzon*)..... 173
Büşra TOPÇU, Elif BAŞ

Derleme Makaleler

Labor Process as a Political Problem: Marx's Forgotten Theory of Exploitation
(*Siyasi Bir Sorun Olarak Emek Süreci: Marx'ın Unutulmuş Sömürü Kuramı*)..... 197
Evren M. DİNÇER

Tez Tanıtımı

Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı
(*Lynch and The Spiral of Violence from a Sociological Perspective*)... ..219
Ebru ALOĞLU

Yayın İlkeleri231

Publication Guideline.....235

ÖNSÖZ

Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisinin değerli okurları, yazarları ve hakemleri, şu an elinizde bulunan 2018 yılı Kasım sayımız ile birlikte, dergi yönetimini devraldığımızdan bu yana geçen 3 yıl içinde, biri armağan sayısı olmak üzere, toplam 7 sayıyı ilan ettiğimiz süreler içinde, dergimizde yer alan makalelerin niteliğinden, bilimsellikten, yayın ilkelerimizden ve bilimsel ahlâktan ödün vermeden yayınlayarak, yılda 2 sayı olarak ve tam zamanında yayınlanma ile ilgili taahhüdümüzü yerine getirme konusunda kararlı olduğumuzu bir kez daha göstermiş bulunmaktayız.

Bu sayımıza katkıda bulunan değerli yazarlarımıza, hakemlerimize ve yayın kurulumuza çok teşekkür ediyorum. Dergimize ilişkin olarak, siz okurlarımızdan ve özellikle pek çok meslektaşımızdan ve sosyoloji öğrencilerinden çok sayıda e-posta alıyoruz. Elimizden geldiği kadar bu e-postaları yanıtlamaya çalışıyoruz. Siz değerli okurlarımızın dergimize gösterdiği ilgi, bizleri son derece memnun ve motive etmektedir ki okurlarımıza ilgilerinden dolayı özellikle teşekkür ediyorum. Bölümümüzde personel eksikliği nedeniyle bu sayıda yazı kurulunda görevlendirebileceğimiz araştırma görevlisi bulunmadığından, bu sayımızı yayına hazırlarken bizlerden yardımlarını esirgemeyen değerli lisansüstü öğrencilerimize de teşekkür etmek istiyorum. E. Ü. Sosyoloji Dergisi çalışanları olarak, yazarlarımızın, hakemlerimizin ve okurlarımızın verdiği destek ve motivasyonla, bölümümüzdeki personel azlığı nedeniyle katlanan ders yüklerimize rağmen, gece gündüz ve hafta sonu demeden, dergimizi yaşatmak ve üst seviyelere taşımak için çalışma konusunda azimliyiz.

Daha önceki sayılarımızda üzerinde durduğumuz, ulusal akademik yayıncılığın karşı karşıya olduğu ve dergimize de yansıyan sorunların üstesinden gelmemizde, dergimize katkıda bulunan tüm yazarlarımızın ve hakemlerimizin emek ve çabaları göz ardı edilemez. Ulusal akademik yayıncılığı daha üst seviyelere taşımayı hedefleyen, akademik yükselmelere ilişkin değerlendirme kriterleri ve akademik teşvik ödemeleri gibi düzenlemelerin, akademik yayıncılığa sadece nicelik olarak değil, nitelik olarak da katkıda bulunabilmesi konusunda, dergi yönetimlerinin payına düşen sorumluluğun bilincindeyiz.

Dergimizin danışma kurulunun oluşturulması maalesef bu sayımıza yetişmemiştir. Ancak yayın kurulumuzun uluslararası hale getirilmesi çalışmaları tamamlanmak üzeredir. Dergimizin bugüne kadar yayınlanan tüm sayılarının

DERGİPARK'ta arşivlenmesine ilişkin çalışmalarımız tamamlanmıştır. Tüm sayılarımıza ait arşiv DERGİPARK'a iletilmiştir. Şu an itibariyle son üç sayımıza DERGİPARK üzerinden erişilebilmektedir.

Bu sayımızda, sizlere makaleleri nasıl titizlikle seçip değerlendirdiğimiz konusunda biraz bilgi vermek istiyorum: Dergimiz DERGİPARK üzerinden ve dergimizin resmi eposta adresi yoluyla, çok sayıda makale başvurusu almaktadır. Yayın başvuruları, yayın kurulumuzca derginin amaç ve kapsamı ve yayın ilkeleri açısından bir ön incelemeye tabi tutulduktan sonra, hakem değerlendirmesine sunulmaktadır. Ayrıca, hakemlerin seçilmesinde, makale içeriği konusunda değerlendirme yapabilecek nitelikte hakemlerin seçimine özen göstermekteyiz. Dergi yönetimini devraldığımızda, Türkiye'deki sosyoloji bölümlerinde görev yapmakta olan akademisyenlerin çalışma alanlarını içeren bir veri tabanı oluşturduk. Hakem seçimlerimizde bu veri tabanından yararlanarak, hakemlerin makale ile uyumlu olmasını ve her aday makaleyi mümkün olduğunca konunun uzmanlarının değerlendirmesine teslim etmeyi hedeflemekteyiz. Böylece her makale, önce yayın kurulumuzun, daha sonra konunun uzmanı olan en az iki hakemin değerlendirmesinden geçerek, çok titiz bir değerlendirme süreci sonucunda dergimizde yer alabilmektedir.

Bu sayımızın ilk araştırma makalesi, son derece önemli bir sosyal sorun olan madde bağımlısı çocuklar konusunu, farklı bir bakış açısıyla ele alan, İstanbul il Emniyet Müdürü Sayın Mustafa Çalışkan'ın "İstanbul'da Tinerçi Çocuk Vakalarının Medyaya Yansıması ve Sosyal Devlet Anlayışının Konuya Yaklaşımı" başlığını taşıyan makalesidir. Makalede, sokağa itilmiş "tinerci" çocukların görsel ve yazılı basında nasıl temsil edildiği ve toplumun tinerci çocuklara yaklaşımı ele alınmakta ve bu çocuklara yönelik, sosyal politikalar alanındaki uygulamaların gelişim süreci incelenmektedir. Toplumun sokağa itilmiş çocuğa bakış açısı üzerinde, "medya dili"nin ne kadar etkili olduğunun da örnek vakalarla irdelendiği çalışmada, "sokağın bağımlı çocuklardan kurtarılması" anlayışının, "madde bağımlısı çocuğun sokaktan kurtarılması" anlayışına nasıl dönüştüğü ve sadece güvenlik odaklı polisiye tedbirlerin "tinerci çocuğun" geleceğini kurtarmada ne kadar etkili olabileceği, yapılan bir örnek olay incelemesi üzerinden ele alınmıştır.

Prof. Dr. Özkan Yıldız'ın "Gaziantep'te Sivil Toplum: Geçmişten Günümüze Süreklilikler" başlıklı makalesi ise, bir kentin anatomisinde ve siyasal yapı, toplum ve birey ilişkilerinin çözümlenmesinde, sivil toplum ve onu temsil eden örgütlerin, kurumların ve kuruluşların önemli bir yere sahip olduğu

düşüncesinden hareket etmektedir. Bu düşünceyle, tarihi, ekonomisi, sosyolojisi açısından Güneydoğu Anadolu'da özgün bir şehir olan Gaziantep ilinin sivil toplum yaşamında geçmişten bugüne yaşanan geçişlilikler ve süreklilikler, sivil toplum konusundaki çeşitli verilere dayalı olarak ve “sosyolojik” açıdan ele alınmaktadır.

Gamze Gürler'in, “Estetik Cerrahi Müdahale Görmüş Bireyler Üzerine Bir Alan Araştırması” başlıklı makalesi, estetik cerrahi müdahale görmüş bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler üzerinden, güzelliğin inşasında estetik cerrahinin nasıl bir role sahip olduğunu inceleyen bir araştırmaya dayanmaktadır. Bireylerin estetik müdahale kararları üzerinde diğer bireylerin etkisinin yanı sıra onların estetik müdahaleye başvurularında etkili olan çeşitli faktörler de makalede işlenmektedir.

Büşra Topcu ve Elif Baş'ın, “Sosyolojik Açıdan Namus Kavramına Bakış: Trabzon İli Örneği” başlığını taşıyan çalışmaları, Trabzon özelinde toplumsal değerlerle ilişkili olarak namus ve bekâret kavramlarını, erkeklerin bu kavramlara yükledikleri anlamları irdelerken, konuyu Bourdieu ve Connell'in düşünceleri ekseninde temellendirilerek ele almaktadır.

Dr. Evren M. Dinçer'in, “Siyasi Bir Sorun Olarak Emek Süreci: Marx'ın Unutulmuş Sömürü Kuramı” başlıklı yazısı, Marx'ın çalışma ve politika üzerine görüşlerini, modern düşüncenin dört önemli kaynağı; Weber, Arendt, Polanyi ve Foucault ile kıyaslayarak tartışmaktadır. Marx'ın çalışma olgusunu, özünde nasıl politik bir edim olarak kuramsallaştırdığı ve bunu yaparken diğer düşünürlerden nasıl ayrıldığı sorusu, bu yazının temel sorunsalını oluşturmaktadır.

Bu sayımızda ayrıca bir yüksek lisans tez tanıtımı yer almaktadır. Bu sayıda tanıtımına yer verdiğimiz tez çalışmasından bahsetmeden önce, dergimizin tez tanıtımlarına özel bir önem verdiğini özellikle belirtmek istiyorum. Tamamlanmış yüksek lisans ve doktora tez tanıtımları, dergimizde hakem incelemesiz olarak, editör incelemesinden sonra ve editör kararıyla, makale olarak değil fakat “tez tanıtımı” statüsünde yayınlanmaktadır. Lisansüstü tez çalışmalarını yeni tamamlamış tüm sosyoloji öğrencilerine, bu vesileyle dergimize başvurabileceklerini duyurmak istiyorum. Ülkemizde gerçekleştirilen çok sayıda yüksek lisans ve doktora tezi, çoğu zaman kitap ve makale gibi bir yayına dönüştürülmeden, enstitülerin ve tez jürilerinin raflarında tozlanmaktadır. Oysa tez tanıtımları, bu çalışmaların duyurulmasında önemli bir yere sahip olduğu gibi, okurlardan gelen tepkiler, bu çalışmaların makalelere ve kitaplara dönüşmesi konusunda tez yazarını motive edici olabilmektedir.

Bu sayımızda yer alan tez tanıtımı, Ebru Aloğlu'nun yüksek lisans tez çalışmasını okurlarımızın dikkatine sunmaktadır. "Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı" başlığını taşıyan, Twitter üzerinden yapılan paylaşımların incelenmesi yoluyla "sanal" linç olgusunu, biri ölümlle sonuçlanan iki fiziksel linç vakası üzerinden ise "fiziksel" linç olgusunu ele alan tez, linç olgusunu sosyolojik açıdan irdelemektedir.

Derginin 38'inci, şu anki dergi yönetiminin 7'inci sayısını, hazırlanmasında emeği ve katkıları olan, değerli yazarlarımıza, hakemlerimize, yayın kurulumuza bir kez daha teşekkür ederek, sosyoloji literatürüne ve bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlaması ümidiyle sizlere sunuyoruz. Bir sonraki sayıda tekrar buluşmak dileğiyle...

Doç. Dr. Göknur Ege
İzmir-Kasım/2018

İSTANBUL'DA TİNERCİ ÇOCUK VAKALARININ MEDYAYA YANSIMASI VE SOSYAL DEVLET ANLAYIŞININ KONUYA YAKLAŞIMI

Mustafa ÇALIŞKAN*
ORCID: 0000-0003-0342-571X

Öz

Bu çalışma, sokağa itilmiş "tinerci" çocukların görsel ve yazılı basında temsil edilmiş şekli, toplumun tinerci çocuklara yaklaşımı ve bu çocuklara yönelik, sosyal politikalar alanındaki uygulamaların gelişim sürecini incelemektedir. Bu amaçla, toplumun sokağa itilmiş çocuğa bakış açısı üzerinde, medya dilinin ne kadar etkili olduğu örnek vakalar ele alınarak irdelenmiştir. Ayrıca, "sokağın bağımlı çocuklardan kurtarılması" anlayışının, "madde bağımlısı çocuğun sokaktan kurtarılması" anlayışına dönüşümü de gözlemlenmiştir. Tinerci çocuk vakasından yola çıkarak örnek bir olay incelemesi yapılmış, konu tahlil edilerek sadece güvenlik odaklı poliseye tedbirlerin tinerci çocuğun geleceğini kurtarma hususunda ne kadar etkili olabileceği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tinerci, Madde bağımlılığı, Sokak çocukları, Sosyal devlet.

The Reflection of Media to the Cases of Thinner Addicted Children and Understanding of Social State's Approachment to the Subject in Istanbul

Abstract

This study has been examining, the shape of representation in visual and printed media of "thinner addicted" children pushed into the street, the approachment of society to the thinner addicted children and implementations of development process in the field of social policies to those children. For this purpose, it has been studied with sample cases how effective media's approachment on the perspective of society's to the children pushed into the street. Moreover, it has been examined transformation of understanding of "saving the street from the addicted children" and also the understanding of "saving the addicted children from the street". It has been studied a sample case based on the addicted child case, by analysing the subject it is concluded that how effective is only security oriented detective measures on the future of thinner addicted child.

Keywords: Thinner addicted, Drug addicted, Street children, Social state.

* Dr., İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü.
mustafacaliskan68@yahoo.com
Makale Gönderim Tarihi: 11.10.2018, Kabul Tarihi: 02.11.2018

Giriş

Cumhuriyet döneminde sokak çocuklarının en çok görünür olduğu süreç “köprüaltı çocukları” olarak adlandırıldıkları ve kitlesel göçlerin yaşandığı 1950’li yıllardır (Özçetin, 2017: 109). Belirtilen tarihten itibaren köyden kente toplu göç hareketlerinin artışına bağlı olarak sokak çocuklarının sayısı da yıldan yıla artmaya devam etmiştir.

Kente göç eden aileler, genel itibariyle maddi imkânsızlıklar nedeniyle göç etmiş olmalarına karşın, kent hayatında da ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, çekirdek ailede yer alan tüm bireylerin köy hayatında olduğu gibi, kentteki yaşamında da ekonomik hayata katılımını zorunlu kılmıştır. Köyde, tüm aile bireylerinin üretime katılması esnasında, bireyler arasında otokontrol sağlanırken, kent yaşamında çalışmak zorunda olan aile bireyleri arasında otokontrolü sağlayabilecek sosyal bir sistemin gelişimi pek mümkün olamamıştır. Çok önemli olan bu faktör; “sokak çocukları”, “suça itilmiş çocuklar”, “sokağın çocukları” ve “tinerci çocuklar” gibi kavramların doğuşunda ve farklılaşmasında rol oynayan ana etkenlerden birisidir.

Çocukların ekmek parası kazanma, aileye destek olma düşüncesiyle sürekli sokakta olması, onları her türlü tehlikeye açık hale getirmiş ve zamanla “suça itilmiş çocuklar”ın sayısında kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Bu ortam, uyuşturucu maddeyi çocuklar üzerinden pazarlamayı hedefleyen ve suçlarda, çocukları aracı olarak kullanmak isteyen, terör örgütleri ve kriminal suç çeteleri için elverişli bir ortamın oluşumuna neden olmuştur.

Göç hareketiyle başlayan bu sosyal çarpıklıklar neticesinde, sokaktaki çocukların bir kısmı uyuşturucu madde bağımlısı haline gelmiştir. “Tinerci çocuklar” kavramı da bu ortamda doğmuş ve özellikle 90’lı yıllarda sık sık manşetlere yansımaya başlamıştır. Yazılı ve görsel basında tinerci çocukların korkulacak varlıklar olarak afişe edilerek, konunun sosyal bir sorumluluk olduğu düşüncesinin yansıtılamamış olması, sorunların daha da büyümesinde etkili olmuştur. Sadece güvenlikçi yaklaşım doğrultusunda sorunun çözülmeye çalışılması, polisiye tedbirlerin yanı sıra tedavi ve sosyal adaptasyonu sağlayacak projelerin geliştirilememiş olması, sorunun zamanla çözülmesi güç bir probleme dönüşümünde etkili olmuştur.

“Sokak Çocukları” Kavramının “Tinerci Çocuk Kavramına” Dönüşümü

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun resmî rakamlarına göre 1990’ların başında sokak çocuklarının sayısı ve görünürlüğünde çok büyük bir artış olmuştur. 1990’ların sonlarından itibaren tinerci ve kapkaççı çocuklarla ilgili medyanın başını çektiği bir “ahlaki panik havası” yaşanmıştır. Sorunun toplumsal eşitsizlik, başta olmak üzere pek çok nedenle ilişkisini göz ardı eden

bu bakış açısı, sokağa mahkûm bırakılan tüm çocukların “suçlulaştırılmasına” ve çocuklar üzerindeki polisiye tedbirlerin artırılmasına neden olmuştur (Özçetin, 2017: 108-126).

Ülkemizdeki sokak çocuklarının tamamı sınıf-altı tek bir gurup içerisinde değerlendirilmemelidir. Çünkü tinerci, balici, köprü altı çocukları olarak anılanlar dışında yaygın olan sınıf-altı farklı bir gurup gözlenmemektedir (Bıçkı, 2005: 106). Ülkemizdeki sokak çocukları üç ayrı başlık altında kategorize edilebilir. Bunlardan birincisini: ailesiyle bir arada yaşayan ve geçim şartları nedeniyle sokakta çalışmak zorunda kalan çocuklar oluştururken, ikinci guruptaki çocuklar, aileleriyle bağları zayıf olan ve büyük illere çalışmak amacıyla gelenlerden oluşmaktadır. Üçüncü gurupta ise, ailesiyle hiçbir ilişkisi olmayan veya çok zayıf bağları olan çocuklar bulunmaktadır. Esas olarak, bu son gurupta yer alan çocuklar, sokak çocuklarından ziyade “sokağın çocukları” olarak nitelendirilen ve sosyal devlet anlayışının en fazla irdelemesi ve sorunlarına çözüm bulması gereken guruptur (Bekaroğlu, Y., 2007: 31).

Türkiye’de evsiz çocukları tanımlamak amacıyla her dönem farklı kavramlar üretilmiştir. “Yeşilçam’ın romantize edilmiş “köprü altı çocukları”, değişen şartlar çerçevesinde ve 80’li yıllarda yerini “tinerci çocuk” kavramına bırakmış ve zamanla, yoksul çocuklar, o büyük tehdit imgesinin unsurlarına dönüşmüşlerdir”.

Köyden kente göç ve adaptasyon sorunları, gecekondulaşma, geçim sıkıntısı ve sosyal düzene uyum problemleri yağma kültürünün oluşmasına neden olurken, bu durum sosyal devlet anlayışında da önemli bir boşluğun oluşmasına neden olmuştur. Belirtilen yağma kültürü, bazı bölgelerde suç potansiyelinin artmasına da zemin hazırlamıştır. Türker Alkan bu ortamın olası sonuçlarının: “Bu ortamda, öğrenci kopya çekmez mi? Bakkal çürük elmaları torbaya doldurmaz mı? Usta yaptığı işi şişirmez mi? Taksi şoförü sizi daha uzun yoldan dolandırmaz mı? Memur rüşvet almaz mı? Tinerci çocuklar cinayet işlemez mi?” gibi kavramların normalleşmesine zemin hazırlayacağını belirtmiştir (Coşar, 2005: 312). Alkanın belirttiği gibi, toplumun bilinçaltında normalleşmeye çalıştığı kural dışı ve ahlaki olmayan bu tip davranışlar, çocukların da kuralsızlık özentisiyle yetişmesine ve kuralsız yaşamı normalleştirerek, ona uyma eğilimine yönelmelerine neden olmaktadır.

Çocuk ve suç ilişkisi üzerine yapılmış bazı saha çalışmaları, suça yönelen çocukların temel sosyolojik özelliklerinin çok büyük oranda benzer olduğuna işaret etmektedir. Bir şehirden, mekânsal yarılmayla ayrılma, yasadışı pratiklerle ve madde bağımlılığıyla özdeşleşmiş çöküntü alanlarının oluşumu, güçlü görünme hissiyatıyla suçun ahlâken normalleşmesi, çeteleşme adı verilen kriminal ortaklık ağlarının oluşması, bu benzerliklerin başlıcalarıdır (Özkazanç,

2011: 177). Bakırköy Çocuk Tutukevi'nde yapılan bir araştırmada, oradaki çocukların büyük çoğunluğunun göç eden ailelerin çocukları oldukları tespit edilmiştir. Hükümlü çocuklar, "hayatta en büyük amacın ne? Sorusuna, büyük ölçüde: 'Çok para kazanmak, zengin olmak' cevabını verirken, Kimi veya neyi örnek alıyorsun? Sorusuna ise: Ben mafya babası olmak istiyorum" cevabını vermişlerdir" (Coşar, 2005: 312).

90'lı yıllarda, sokak çocuklarının içerisinde kategorize edilen tinerciler, şehirlerin en merkezi noktalarında da görülmeye başlamıştır. Gazeteci Mine Söğüt'ün "Bir İstanbul Yolculuğu" adını verdiği, fotoğraflı yazı dizisinde: Sultan III. Ahmet tarafından yaptırılan Tophane Çeşmesi'nin su haznesinin dahi, evsiz çocukların sığınağı haline geldiği gözlemlenmektedir. Belirtilen tarihten itibaren, Taksim ve Aksaray çevresinden Sultanahmet'e kadar hemen her mahallede evsiz ve tinerci çocuklar artmaya başlamıştır. Dönemin şartları itibarıyla, ne sokağa itilmiş çocukları tam anlamıyla koruyan yasal bir düzenleme, ne de toplumsal bir hareket mevcuttur. Söğüt'ün söylemiyle, sokak çocukları "Hastalanıp ölene, ya da gece karanlığında bir arabanın tekerlekleri altında kalana kadar" sokaklarda yaşıyorlardı.

Röportaj yapılan, tinerci çocuklardan birisi: "Babalarının kendini astığını, annelerinin kamyonun altına atlayarak intihar ettiğini, geceleri çok üşüdüklerini ve bir gün mutlaka zengin olacaklarını" anlatıyordu (Cumhuriyet, 20.10. 1995: 10). Bu durum sokağa mecbur kalan çocukların yaşamlarına dair önemli ipuçlarını barındırmaktadır. Öncelikli olarak bu çocukların aileleriyle bağları kopmuş durumdadır. Ayrıca, çok para kazanma eğiliminin, yukarıda Bakırköy Çocuk Tutukevi örneğinde olduğu gibi sokakta yaşayan diğer tinerci çocukların bilinçaltında da var olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, bir bakıma çevrede gördükleri lüks yaşantıya özentisi ve aynı yaşantıyı arzulama dürtüsünün zihnin geri planında canlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çocukların geceleri çok üşüdüklerini vurgulamaları, üşüme hissini, zihni-vücudu uyuşturarak yok edebilme amacıyla tiner kullanmaya yöneldikleri gerçeğinin de açık bir yansımasıdır.

Suç İtilme Faktörü

Tinerci çocukların cezai ehliyetleri, kanunsuz ve karanlık işlerle uğraşan kriminal suç çetelerinin ve terör örgütlerinin onları kullanma eğilimine de neden olmuştur. Bu hususa yönelik, geçmişte yaşanan örnek bir olayı ele aldığımızda konu daha iyi kavranacaktır.

Cenab Şahabeddin'in Bakırköy'deki evi metruk bir halde olduğundan öncelikle tinercilerin barınağı haline gelmiş ve ahşap olan evde 1999 Temmuz'unda yangın çıkmıştır. Mahalleli, belediye yetkililerine ve olay yerine

intikal eden polisler, evin otopark mafyası tarafından tinerçi çocuklara yakıtıldığını ifade ederek, evin bir an önce koruma altına alınmasını talep etmiştir. Konuyu sosyal sorumluluk çerçevesinde değerlendiren Bakırköy Belediyesi, veraset davasının sonuçlanmasını müteakip, 24 Şubat 2000 tarihli meclis kararıyla belediye hizmet alanına alınması sağlayarak evi müze haline getirmiştir (Hürriyet, 03.10 2000: 2). Suça itilen çocukların yakmış olduğu iddia edilen binayla yakından ilgilenilmiş, restorasyonu yapılan bina kısa süre sonra müze olarak hizmete sunulmuştur. Mahalleli ise binanın tadilatını müteakip tiner kullanan çocukların bölgeyi terk etmesini güvenlik açısından önemli bir gelişme olarak algılamıştır.

Bu örnek olayda dikkat edilmesi gereken husus, binayı yakıtığı iddia edilen tinerçi çocukların sorunları ile alakalı herhangi bir sosyal sorumluluk projesinin geliştirilmemiş olmasıdır. Tiner kullanan çocuklar belirtilen bölgeden uzaklaştırılmışlar ve bölge daha güvenli hale gelmiştir ancak, çocukların tedavi ve rehabilitasyonuna yönelik herhangi bir adım atılmadığından, sorun bir İstanbul sorunu olarak devam edegelmıştır. Açıkça ifade etmek gerekirse, sadece bina kurtarılmıştır.

Bu örnekten anlaşılacağı üzere, sorun polisiye tedbirlere bırakılmıştır. Ancak, sosyal sorumluluk projeleri olmaksızın geleneksel polisiye tedbirlere bu gibi sorunların aşılmasının mümkün olmadığı, (Doğan vd., 2011: 28) günümüzde daha iyi gözlemlenebilmektedir. Çocukları suça iten faktörlerin önlenmesi çok aşamalı bir strateji olup bu hususta toplumun her kesimine düşen sorumlulukların bulunduğu çok iyi tahlil edilmelidir. Anlık tedbirlere, mahalleden uzaklaştırılan çocuklar; alkollü içki, tiner kullanımı; hırsızlık, yaralama, öldürme olaylarıyla ve örgüt üyeliği gibi çok tehlikeli konularla tekrar gündeme gelmektedirler. Belirtilen tehlikelerden toplumun tüm kesimlerinin zarar görme ihtimali vardır (Özkazanç, 2011: 174). Ve genel itibarıyla, bu ihtimal bireysel zararın görüleceği ana dek görmezden gelinmektedir.

Medyada Tinerçi Çocuklar Kavramının İşlenişi ve “Sokağı Çocuktan Kurtarma” Anlayışının Dikte Edilişi

Yazılı, görsel ve işitsel medya yayın organları, toplumu etkileme ve yönlendirme hususunda en önemli araçlardandır. Hatırlanacağı üzere, 25 Ağustos 2001 tarihinde Türkiye'yi derinden sarsan çok önemli bir olay gerçekleşmişti; işadama Üzeyir Garip cinayeti haftalarca Türkiye'nin ana gündem maddesi haline gelmişti. 13 yaşında, Fuat adında bir çocuk kuvvetli şüphe ihtimali nedeniyle polis tarafından gözaltına alınmışken, konu henüz araştırma safhasındaydı. Soruşturma henüz tamamlanmadan, medya belirtilen çocuğu suçlu ilan edip (Göksu, 2001: 36) yargılamaya dahi başlamıştı: katil

yakalandı, suçunu itiraf etti gibi ifadelerle: “Tiner bağımlısı Fuat.N. cinayeti itiraf etti”, (Yeni Şafak, 25.08.2001: 1), “Küçük tinerci bir devi katletti”, (Akşam, 25.08.2001: 1-3) “Psikopat Vahşeti” (Hürriyet, 26.08.2001: 20).

Medyada yer alan haberlerde genellikle: “Deli Fuat”, “Tinerci Fuat”, “Tinerci Deli Fuat” gibi isimler ön plana çıkartılmıştı. Bu cinayetle birlikte, tinercilerin ne kadar tehlikeli oldukları vurgulanmış ve bunlarla nasıl savaşılabacağına dair tespitler dahi yapılmaya başlanmıştı. Yapılan araştırma neticesinde çocuğun cinayetle ilgisinin olmadığı ve buna ek olarak tiner kullanmadığı da ortaya çıkmıştı. Fakat belirtilen haberler çocuğu ve ailesini fazlasıyla mağdur etmeye yetmişti. Çocuğun babası işten çıkartılırken, “Tinerci Fuat” yakıştırmaları çocuğa etiketlenmişti. Fuat’ın sınıfındaki çocukların aileleri bir tinerciyile aynı sınıfı paylaşmasını istemediklerinden, çocuklarını onun olduğu sınıftan almaya başlamışlardı (Göksu vd., 2001: 37).

Medya tarafından, konunun sosyal sorumluluk olarak ele alınmaması ve tinercilerin tamamının cinayet işleyen kişiler olarak lanse edilmesi nedeniyle, tinerciler toplumda görüldüğü anda uzaklaşılması gereken hastalıklı kişiler olarak etiketlenmişti. Bu aşamadan sonra tiner kullanan çocuklar toplumda adeta bir korku unsurunun simgesi haline getirilmişti (Küntay, 2017: 256). Tinerciler medyada: “Tinerci vahşeti”, “Sahipsiz canavarlar”, “tinerci çocukların dehşeti” gibi dönemin adeta kült haline getirdiği değerlendirmeler çerçevesinde ele alınmıştı. Bir bakıma, korku iklimi oluşturan bu tip basmakalıp ifadeler, toplumun dikkatini çekerek, daha fazla satış rakamına ulaşabilme hedefinin de bir neticesiydi (Özgür vd., 2011: 447).

Medya dili dikkatle incelenince, sokağa itilmiş ve terkedilmiş çocuklar, “kanuna karşı olan çocuklar” olarak dikte edilmektedir. “Sokakta yaşamaya mahkum edilen çocuklar” gibi kucaklayıcı bir ifade yerine “sokak çocukları” ve “tinerciler” kavramları ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çocuklar korku unsuru olarak kategorize edilmektedir. Bu çocukların medyada etiketlenme şekilleri incelendiğinde ise, sokakta yaşamayı kendiliğinden tercih etmiş, suçlu olmayı, suç üretmeyi kendisi seçmiş ve neredeyse doğaları gereği suça eğilimli çocuklar olarak resmedildikleri görülmektedir (Altuntaş vd., 2015: 65).

Uçucu madde bağımlısı çocuklarla ilgili haberler incelendiğinde iki önemli söylem ön plana çıkmaktadır. Birincisi, toplumu panikletici bir korku havası içerisine iterek toplumu kaygılandırmaktır. Bu tür haberler, “bu çocuklara dikkat edin, size zarar verebilir mesajıdır”. Örneğin: “Kadın polis de kapkaç kurbanı!”. Bu haberi okuyan bir kişi polis olmanın dahi, kendini bu çocuklardan korumak için yeterli olmayacağını ve bu çocukların karşısında toplumun tüm kesimlerinin

büyük bir tehdit altında olduğu hissedecektir. İkinci olarak, “Kapkaç Timi Geliyor!: Tinerçi ve kapkaç çetesine neşter vuruluyor....” Bu haberde ise, “neşter vurulması gereken” “tinerçi ve kapkaççı çocuk çetesinden” bahsedilmektedir. Haber, asla yaklaşılması gereken “bağımlı ve suçlu çocuklar” mesajına ek olarak “acınacak halde”, “hayatları tükenmiş olan çocuklar” mesajını da vurgulamaktadır (Özgür vd., 2011: 446).

Medya, risk gruplarını hedefe koyarak değerlendirdiği haberlerle, güvenlik sorununa vurgu yaparak, kentlerde güvenlik sorunu olduğu algısını yaymaktadır. Medyanın bu haberleri tinerçi çocukların da dahil olduğu sokağa itilmiş çocukları bir korku unsuru haline getirmektedir. Bu nedenle toplumun güvenlik talebi artarken, özel yaşamda daha güvenli yaşam alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Kamusal alanda ise, özel güvenliği olan alışveriş merkezleri daha tercih edilebilir mekânlar haline gelmektedir (Altuntaş vd., 2015: 65).

Medya, toplumda güvenlik algısını merkeze alırken, “sokakta yaşamaya mahkum edilmiş” ve “suça itilmiş çocukların” değiştirilebileceği ve topluma kazandırılabilirliği hususuna pek değinmemektedir. Buna ek olarak, madde bağımlısı çocukların olumsuz yönleri gündem maddesi olarak değerlendirilirken, tedavi ve rehabilitasyon sürecinden sonra bağımlılıktan kurtulan çocukların olumlu yönlerine yer verilmemektedir. Medyadaki bu tür söylemlerde, çocukların toplum için faydalı bir birey olabilecekleri ayrıntısı göz ardı edilmektedir. Medyanın tiraj veya reyting gibi maddi kaygılarla hareket etmesi, olayların sorumluluğunu neredeyse tamamen polisiye tedbirlere sınırlı tutmasına ve toplumsal sorumluluk hissiyatının geri planda kalmasına neden olmaktadır (Özgür vd., 2011: 435-450). Medyanın olayı arka planını kavramaktan çok uzak bu tip tespitlerinin, çözüm mekanizmasına çok uzak olduğunun bilinciyle ve toplumun tüm kesimleriyle çözümün bir parçası olmamız ve kendimizi de sorumlu hissetmemiz pek iddialı bir yaklaşım olmasa gerek.

Doksanlı yılların sonunda sayıları artan evsizlerin, tinerçi çocukların yaşamları toplumun tüm kesimlerinin dikkatini çekmeye başlamıştır. Sinema dünyası bu tip sosyal problemlere duyarsız kalmayarak, tinerçi çocukların ve evsizlerin yaşamlarını beyaz perdeye aktarmıştır. Özellikle Derviş Zaim'in, 1996 yılında gösterime giren “Tabutta Röveşata” adlı filmi, toplumun hastalıklı kesimi olarak görülen ve toplumdan dışlanan kesimin yaşantısını sorgulamaktadır. Bu filmde, toplumun dışladığı kesimin yaşamda kalabilmek için kullandıkları taktikler ve direniş yolları da filmin ana karakteri Mahsun üzerinden perdeye taşınmıştır (Yiğit, 2014: 8). Bu tip sosyal sorumluluk projelerinin artması, toplumun sorunları daha net görmesine elbette katkı sağlayacaktır. Ancak, sadece sorunu görmek çözüm açısından yeterli olmayacağından bireysel çabaların da artması problemlerin çözümü açısından ziyadesiyle faydalı olacaktır.

Örnek Bir Vaka Değerlendirmesi

5 Mayıs 2003 akşamı Türkiye'yi şoke eden bir olay yaşanmıştı. 33 yaşındaki SAT Komando Yüzbaşı Zeki Şen, altı aylık yurtdışı görevinin ardından İstanbul'a dönmüş ve bir arkadaşının doğum günü kutlamasından dönerken, kendisinden para isteyen tiner bağımlısı üç çocuğun bıçaklı saldırısı sonucunda hayatını kaybetmişti. Saldırganlardan birisi 2003 yılında 16 yaşında olan ve yüzbaşıya bıçağı saplayan Emrah Eraydın'dı (Milliyet, 08.05.2003: 4).

Yapılan yargılamalar neticesinde, Eraydın yaşı küçük olduğundan sekiz buçuk yıl hapis cezası aldı. Üç buçuk yıl sonra; cezasının infazını tamamlamasını müteakip 15 Kasım 2006'da serbest bırakıldı. Cezaevinden çıkarken, basın mensuplarının kendisine uzattığı mikrofona ne kadar pişman olduğunu anlattı (Radikal, 20.04.2010: 9). Diğer sanıklar ise, 20-25 ay cezaevinde kaldıktan sonra serbest bırakıldı.

Eraydın bu olaydan sonra da, maalesef defalarca gündeme gelmeye devam edecekti. Televizyon programlarına çıkarak pişman olduğunu ifade eden Emrah Eraydın'a, maddi ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla, Sokak Çocukları Derneği'nin girişimiyle, bir iş de verilmişti. Kısa süre içerisinde girdiği işten ayrılan Eraydın, etrafına topladığı tinerci bir grupla çevreye rahatsızlık vermeye devam etti.

Emrah'ın tiner kullanmaya, sokakta insanların yolunu kesip para istemeye devam ettiğine yönelik haberler zamanın İstanbul İl Emniyet Müdürü Hüseyin Çapkın'ın da dikkatini çekmişti. "Tedavi olmak, yeni bir hayata başlamak istiyorum" diyen Emrah'ın bulunması için İstanbul genelinde çalışma başlatıldı. Beyoğlu İlçe Asayiş ekipleri Emrah'ı kısa süre içinde bir sokak arasında buldu ve polis merkezine götürdü. Burada bir gece misafir edilen ve ihtiyaçları karşılanan Emrah, ertesi gün tedavi amacıyla, Alkol ve Madde Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Merkezi'ne (AMATEM) götürüldü. Konuyu sosyal sorumluluk çerçevesinde değerlendiren İstanbul Emniyet Müdürlüğü, onun bir süre tedavi görerek, tiner gibi bağımlısı olduğu tüm maddelerden arındırılmasını hedefliyordu. Emrah'ı sosyal yaşama adapte etmeye kararlı olan emniyet müdürlüğü, tedaviyi başarıyla tamamladığı takdirde ona bir iş verileceğinin garantisini de vermişti (Vatan, 25.11.2009: 5). Tedavi sürecinin tamamlandığı bilgisinin alınmasını müteakip, kendisine iş verilen Eraydın'ın, işi terk ederek sokaklara dönmesi ise sadece birkaç ay sürmüştür.

Eraydın 23 yaşına geldiğinde, tinerçilerden oluşan bir haraç çetesinin lideri olarak medyanın gündemine gelmeye devam etti. Bu defa olay Beşiktaş İskelesi'nde geçiyordu ve iki farklı tinerci grup arasında sabah saatlerinde çıkan bir kavgada, Emrah Eraydın yüzüne aldığı bıçak ve yumruk darbeleriyle

yaralanmıştı (Radikal, 20.04.2010: 9). Emniyette yapılan işlemlerinden sonra savcılığa sevk edilen Eraydın serbest kaldı ve tedaviyi reddederek tekrar sokaklara döndü.

Yaşanan bu olay Tiner bağımlısı Emrah Eraydın'ın maalesef son olayı olmayacaktı. Çok geçmeden, Beşiktaş İskelesi'nde yaşanan bir olayla birlikte, adı yine gündeme geldi. Emrah'ın, kızı ile iletişim halinde olduğunu ve kızını rahatsız ettiğini öğrenen öfkeli bir baba, Beşiktaş İskelesi'nde bulunduğu Emrah'tan kızını bir daha rahatsız etmemesini istedi. Emrah ise, babaya kızını sevdiğini ve onunla evlenmek istediğini söyleyince, çılgına dönen baba yanında getirdiği bıçakla Emrah Eraydın'ı baldırından ve bacağından bıçakladı. Daha sonra, getirdiği benzini Emrah'ın üzerine boşaltarak onu ateşe verdi. Olayı gören esnaf, Emrah'ı yanmaktan kurtararak hastaneye gönderdi (Sabah, 07.02.2011: 4).

Örnek olay olarak incelediğimiz Emrah'ın geçmişinden bahsederek yaşanan olayların boyutu daha net gözlemlenebilir. Eraydın'ı annesi dokuz aylıkken Yozgat'ta Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kapısının önüne bırakmıştı. Yuvada büyümüşü ve dokuz yaşındayken yuvadan kaçıp İstanbul'a gelmiş, tinere alışmıştı. Sokak Çocukları Derneği'yle tanıştıktan sonra yeni bir yaşam kurmaya karar vermişti; "Herkes gibi bir hayatım, ailem olsun istiyorum. Ama iş yok, param yok, evim yok. Mecburen sokaklarda yatıyorum; bazı geceler yine tiner çekmeye başladım. Başka türlü gece bitmiyor..." (Radikal, 2010: 9) sözlerini dikkate alan yetkililer kendisine iş bulunmasına rağmen çalıştığı işyerlerinden ayrılmayı tercih etmişti.

İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü, onu topluma kazandırmayı hedeflemiş, AMATEM'de tedavisinin tamamlanması için elinden geleni yaparak, sosyal hayata adaptasyonu için çok çaba göstermiştir. Fakat bu çabalar, Eraydın'ın tekrar tekrar sokağa dönmesini engelleyememiştir. Bu örnek olay, madde bağımlısı çocuklara zamanında yapılmayan yardımın, ilerleyen yıllarda yapılsa dahi, arzulanan neticenin elde edilmesine pek fayda sağlamadığını göstermektedir. Ayrıca, klasik polisiye tedbirlerle bu tür vakaların tedavi ve rehabilitasyonunun pek mümkün olamayacağı da çok net bir şekilde görülebilmektedir. Bu tür vakaların önlenmesi, devletin tüm kurumlarının bir bütün halinde çalışması ve gerçek anlamda bir iş bölümü yapmasıyla mümkün olabilir.

Günümüzde bu tür vakalar sosyal devlet anlayışının gelişmesiyle azalmıştır ancak, tamamen önlenilmiş değildir. Bu tür olaylara şahit olanlar ve mahallesinde huzurlu bir yaşam isteyenler, genel itibarıyla ve haklı gerekçelerle "sokağın sokağa itilmiş çocuklarından kurtarılmasını" hedeflerken, polisiye

tedbirler “çocuğu sokaktan kurtarma” amacına yöneliktir. Polisiye tedbirler ve halkın istekleri bağlamında, farkına dahi varılamayan ve dile getirilmeyen bu uyumsuzluk, sosyal sorumluluk projeleri geliştiren kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının konu hakkında sorumluluk üstlenmesiyle çözülebilir.

Sokaktan kurtarılmış bir bireyin tedavi ve rehabilitasyonu tam anlamıyla başarılabilir ise, birey çocukluğunu geçirdiği sokağa tekrar dönme eğilimiyle hareket etmektedir. Örnek olayda görüleceği üzere, Taksim, Beyoğlu ve Beşiktaş İskelesi gibi bölgeler, Emrah’ın işten ayrılmasını müteakip tekrar tekrar döndüğü bölgelerdir. Bu durum göstermektedir ki, madde bağımlısı çocuklar sağlıklı bir tedavi süreci geçirmedikleri takdirde, yıllar geçse de alışkanlık haline getirdikleri yerlerden kopmama eğilimiyle hareket etmektedirler.

Örnek vaka incelemesinde dikkatleri çeken bir diğer husus ise, henüz 9 yaşındayken Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan kaçan bir çocuğun İstanbul’a kadar kimsenin dikkatini çekmeden ve güvenlik güçlerine tek bir ihbar dahi yapılmadan ulaşabilmiş olmasıdır. Günümüzde bu tür bir olayın yaşanması durumunda bir ihbarda bulunulması veya güvenlik kontrolleri esnasında çocuğun bulunması çok kuvvetli bir ihtimaldir. Bu durum toplumun geçmişteki vakalardan ders çıkartarak çocuklara karşı daha duyarlı hale geldiğini ve sosyal devlet anlayışının sorumluluklarını geçmişe nazaran daha fazla yerine getirdiğine yönelik de önemli bir işarettir.

Günümüzdeki, sosyal devlet anlayışı geçmişle kıyaslandığında büyük bir gelişim gözlemlenebilmektedir. Ne var ki, geçmişte bu yaklaşımın eksiklikleri, toplumun sokak çocuklarına karşı duyarsızlığı ve sorunun sadece klasik polisiye tedbirlerle çözülebileceği anlayışı, dokuz yaşında bir çocuğun topluma kazandırılmasını önlediği gibi toplum açısından çok daha büyük bir sorun haline gelmesine neden olmuştur.

Tinerici Çocuklara Yönelik Yeni Yaklaşımlar ve “Çocuğu Sokaktan Kurtarma” Anlayışının Gelişimi

Toplumdaki yoksul, yaşlı, hasta, engelli kişilerin ihtiyaçlarının karşılanması toplumun diğer üyelerinin vicdani ve ahlaki rahatlık hissetmelerini sağlar. Yine aynı şekilde, sokak çocukları, tinerici çocuklar veya madde bağımlıları ile gerçekleştirilecek çeşitli ölçeklerdeki çalışmalar da toplumsal düzenin korunmasını sağlayarak, toplumu gasp, hırsızlık, kapkaç ve benzeri olayların toplumsal düzeni ve güven ortamını bozucu etkilerinden koruyacaktır. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde sosyal politikaların uygulanması geçerek bir zorunluluk haline gelmiştir (Aydın, 2008: 27).

Özellikle 90'lı yıllardan sonra yerel yönetimlerin sosyal politika uygulamalarında kayda değer bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Merkezi yönetimlerin yerel yönetimlerden daha hantal bir işleyişe sahip olması ve tek tip politikaların farklı bölgelerdeki ihtiyaçlara aynı ölçüde cevap vermemesi belirtilen artışın en önemli nedenidir. Bu durum mağdur ve suça itilmiş çocukların ihtiyaçlarına daha pratik çözümler üretilebilmesi açısından da önemli bir gelişmeyi tetiklemiştir (Küçük, 2018: 198). Yerel yönetimlerin, mağdur ve suça itilmiş çocukların ihtiyaçlarına daha verimli şekilde cevap verebilmesi durumu göz önünde bulundurularak, 2005 yılında "5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu" hizmete sunulmuş ve bu kanun yönetimlerin hareket kabiliyetinin daha fazla artması açısından önemli imkânlar tanıdığıdır (Küçük, 2018: 198).

Tiner kullanan çocuklar da yerel yönetimlerin sosyal politikaları çerçevesinde risk gruplarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedendir ki, bu gurupta yer alan çocuklara yönelik; hukuki ve psikolojik destek bürolarının hizmet vermesi (Koçak, 2017: 132) öncelikli hizmetler arasındaki yerini almıştır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (BMÇHS) önsözünde belirtildiği gibi: "çocukluk dönemindeki birey savunmasız ve kırılgandır". Bu önsözden yola çıkarak, sokakta yaşayan çocukların daha fazla korunmaya ihtiyaç duyacağı çıkarımını yapabiliriz. Bu koruma ve kollama görevinin gerçekleşmemesi ve bu sosyal sorumluluğun uygulamasında geç kalınması durumunda, sokakta yaşayan çocukların uyarıcı madde bağımlısı olması ihtimali çok yüksektir (Küntay, 2017: 255)

Suç önlemek amacıyla alınacak olan tedbirlerin potansiyel suçlular açısından riskleri artırıcı ve cesaretlerini kırıcı olması gerekmektedir. Suçluların hedefi olan şahıs ya da malların uygun bir hedef olmaktan çıkarılması ve bu amaçla mekânsal, fiziksel ve çevresel suç önleme stratejilerinin uygulanması suçların önlenmesi açısından önem arz etmektedir. Konuyu kuramsal olarak tartışan kırık camlar teorisi, rasyonel tercih teorisi, rutin aktiviteler teorisi ve durumsal suç önleme teorisi ve bu teorilerden yararlanılarak geliştirilen toplum destekli polislik gibi model ve programlar bulunmaktadır (Doğan vd., 2011: 30).

20.12.2005 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği" ile ülke genelinde kurulacak birimler vasıtasıyla suça itilen çocuk, şüpheli, sanık ve hükümlüler ile suç mağdurlarına psikolojik, sosyal, eğitim, sağlık, barınma ve ekonomik içerikli yardımların yapılması amaçlanmaktadır.

Bu temel amaç çerçevesinde Adalet Bakanlığı Cezaevleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak illerde ve bazı ilçelerde kurulacak olan şube ve bürolar yoluyla cezaevlerinden çıkmış eski hükümlülerin tekrar suç işlemelerini önlemek ve topluma kazandırılmalarını sağlamak üzere Üniversiteler, kurumlar ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği ve eşgüdüm içerisinde çalışılması hedeflenmektedir. Ayrıca, suç sonrası suçtan zarar gören mağdurlarına yönelik yardım ve destek hizmetlerinin yürütülmesi de bir diğer önemli görev ve hedeflerden bir olarak ön plana çıkmaktadır Yeni yürürlüğe giren bu yönetmelik hükümlerinin etkin ve verimli bir şekilde uygulama hayatına geçirilmesi çok önemlidir. Bu yasal düzenleme ve çağdaş proje kapsamında zaman geçirmeden il ve ilçe bazında gerekli her türlü kurumsallaşmanın gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır. İhtiyaç duyulan konularda yeterli sayı ve nitelikte personel (idareci, psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı) istihdam edilmeli, bu personelin ilgili üniversiteler, kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ortak projeler yürütmesi sağlanmalıdır. Özellikle, potansiyel suç ve suçlu tiplmesi içerisinde yer alan kimsesiz çocuklar ile tineri çocukların ve ailelerinin ekonomik durumu iyi olmayan çocukların kapkaç, hırsızlık, gasp ve diğer benzeri suç çetelerinin ağına düşmesinin önüne geçmek için özel pilot projeler hayata geçirilmelidir (Geleri, 2010: 35).

Tablo 1’de sunulan bilgiler, 2018 yılı içerisinde İstanbul’un bazı merkezi bölgelerinde, suça karışan, hakkında adli-idari işlem yapılan “tineri” vakalarına yönelik istatistiki bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu istatistik İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü makamı tarafından yaptırılmış olup, tiner koklayan çocukların suça karışma oranına yönelik önemli bilgiler içermektedir.

Tablodan, tiner kullanan çocukların en fazla suça karıştığı ilçelerin: Beşiktaş, Beyoğlu, Fatih, Kadıköy ve Şişli olduğu görülebilmektedir. Özellikle Fatih, Beyoğlu ve Şişli ilçelerinde, hakkında adli-idari işlem yapılan çocukların farklı ilçe-illerden gelerek suça karışmış olması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca, İstanbul’un Avrupa yakasında tiner kullanan çocukların, Anadolu yakasındaki çocuklara göre oransal yüksekliği son derece önemlidir. Bu durum nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki sayısal artışı ifade etmekle birlikte, turizm amacıyla ülkemize gelen turistlerin yoğun olduğu bölgelerde tiner kullanan çocukların yoğunlaştığını da göstermektedir.

Tablo 1: İstanbul'da Tinerici Vakalarına Yönelik İstatistik Bilgiler (2018)

İşlem Yapılan Yer	Vaka Sayısı	Nüfusa Kayıtlı Olduğu Yer	İkamet Ettiği İlçe / İl	Cinsiyet
Ataşehir	1	İstanbul:1	Maltepe:1	Erkek
Bakırköy	1	İstanbul:1	Bakırköy:1	Erkek
Beşiktaş	10	İstanbul:10	Beşiktaş:8 Esenler: 2	Erkek
Beyoğlu	11	İstanbul:10 Osmaniye:1	Pendik: 2 Eyüp: 2 Gaziosmanpaşa: 1 Beylikdüzü: 1 Çekmeköy: 1 Beşiktaş: 1 Sultangazi: 1 Bağcılar: 1 Osmaniye: 1	Erkek
Çatalca	1	İstanbul:1	Küçükçekmece:1	Erkek
Çekmeköy	2	İstanbul:2	Çekmeköy: 2	Erkek
Fatih	14	İstanbul:3 Gaziantep:10 Ağrı:1	Esenler: 2 Fatih: 1 Gaziantep:10 Ağrı: 1	Erkek
Kadıköy	11	İstanbul: 11	Kadıköy:10 Çekmeköy: 1	Erkek
Küçükçekmece	1	İstanbul:1	Küçükçekmece:1	Erkek
Şişli	7	Kocaeli: 1 Şanlıurfa: 1 İstanbul: 4 Tokat: 1	Beşiktaş: 1 Pendik: 1 Şişli: 1 Beyoğlu: 1 Şanlıurfa: 1 Kocaeli: 1 Tokat:1	Erkek
Ümraniye	1	İstanbul:1	Üsküdar:1	Bayan

Madde Kullanımına Yönelik, Bilimsel-Akademik Polislik Anlayışının Gelişimi ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü Örneğinin Değerlendirilmesi

Sosyal sorumluluk projelerinin yeterli düzeyde olmamasından ve klasik polise tedbirlerle madde bağımlılığı sorununun aşılamayacağını düşünen emniyet birimleri de farklı projeler üretme yoluna gitmişlerdir. İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü, 2015-2018 yılları arasında, kendi imkânlarıyla sosyal sorumluluk projeleri oluşturarak uyuşturucu-uyarıcı maddelerle mücadele konusunda çok önemli adımlar atmıştır. Her biri ayrı bir bilimsel araştırma konusu olabilecek projelerle, madde bağımlılığıyla mücadele alanında son derece önemli mesafe katedilmiştir. İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü tarafından hayata geçirilen ve Türkiye’de ilk olma özelliği taşıyan güvenlik odaklı sosyal sorumluluk projeleri kapasam ve amaçları belirtilmek suretiyle aşağıda sıralanmıştır.

“Narkotik Tırı Projesi”: İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü tarafından, 2015 yılında başlatılan bu projeye, madde kullanımı ve bağımlılıklarla ilgili “doğru zannedilen yanlışlara” dikkat çekilmektedir. Gençler, ebeveynler, eğitimciler, madde kullanımı konusunda, alanında uzman polis memurları tarafından bilgilendirilmektedir. 40 metrekare alandan oluşan ve 12 dokunmatik ekrana sahip olan narkotik tırında, 30 farklı animasyon uygulamayla uyuşturucu-uyarıcı maddelerin zararları anlatılmaktadır. Günlük ortalama 500 kişiye hizmet veren narkotik tırı, talep edilmesi durumunda, İstanbul haricindeki diğer illerde de hizmet vermektedir.

“Mobil Okul Timleri Projesi”: eğitim güvenliği projesinin bir parçası olan ve 2017 yılında başlatılan bu uygulamasının öncelikli hedefi, uyuşturucu madde satışı yapan kişilerin okul çevresine yaklaştırılmaması, öğrencilerle temasının önlenmesidir. Ayrıca, bu timler okuldaki eğitim-öğrenim gören çocukların birinci dereceden yakını olmayan kişilerin okul önlerinde beklemelerine de müdahale ederek, risk gurubunda değerlendirilen kişilerin öğrencilerle iletişime geçmesine asla izin vermemektedir. Buna ek olarak, Toplum Destekli Polislik Şube Müdürlüğü tarafından okullara sık sık ziyaretler yapılarak, öğrencilere ve eğitimcilere madde bağımlılığının zararları hakkında hayati bilgiler verilmektedir.

“Mobil Park Timleri Projesi”: 2017 yılında hayata geçirilen bu proje ile, ailelerin çocuklarıyla vakit geçirme alanlarının güvenli hale getirilmesi hedefiyle görevlendirilen bu timler, mahalle muhtarı ve çevredeki ailelerle bire bir iletişim halinde görev yapmaktadırlar. Park timlerinin tespit ettiği, uyuşturucu-uyarıcı madde kullanan çocuklar tedavi edilebilecekleri merkezlere yönlendirilmektedir. Böylelikle çocukların oyun alanı olan parklar, güvenli hale getirilirken, sokakta madde kullanan çocukların tespiti ve topluma kazandırılması da sağlanmaktadır.

“Polis Yıldızı Projesi”: 2017 yılında faaliyete geçirilen ve madde bağımlılarını tespit ederek topluma kazandırmayı hedefleyen geniş kapsamlı bir projedir. Esenyurt İlçe Emniyet Müdürlüğü ve Esenyurt Belediyesi'nin ortaklaşa yürüttüğü bu proje, Türkiye'de bir ilk olma özelliğine sahiptir. Emniyet Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan özel bir ekip, sokakları, evleri, parkları ve deyim yerindeyse ilçedeki her noktayı adım adım araştırarak madde bağımlılarını tespit etmektedir. Tespit edilen madde bağımlıları ile, aile ortamında mülakat yapılmakta ve ikna edilen bağımlıların, AMATEM veya Esenyurt Belediyesi Yeni Başlangıçlar Bağımlılık Merkezi'nde tedavi sürecine başlamaları sağlanmaktadır. Tespit, tedavi, rehabilitasyon ve topluma kazandırma aşamalarından oluşan, Polis Yıldızı Projesi'nin uygulamaya başlamasından itibaren geçen bir yıllık süre içerisinde, 600 civarında vaka tespiti yapmış olup, şu an 100'ün üzerinde bağımlının tedavi süreci ve rehabilitasyonu başarıyla sonuçlandırılmıştır. Böylelikle, kullandıkları maddeden temizlenen gençler sosyal hayata katılmaya başlamışlardır.

Tüm bu projeler göstermektedir ki, emniyet müdürlükleri, mahalli idareler ve sivil toplum kuruluşları ile ortaklaşa yürütülen projelerde başarılı neticeler elde edebilme oranı çok daha yüksektir. Madde kullanan çocukların; belirlenmesi, teşhis, tedavi, rehabilitasyon süreçleri ve topluma kazandırma aşamalarında görev alması gereken başlıca kurumlar bir bütün halinde ortak bir amaca hizmet etmeyi başarırlar ise, ülkemizde madde kullanımı yok edilebilecek ve bu durum refah seviyemizin artmasına da ciddi bir katkı sunacaktır.

Sonuç ve Öneriler

90'lı yıllarda “Tinerici Çocuklar” kavramının medyada işlenişi ve madde kullanan çocukların suçun tek kaynağı olarak gösterilmesi, toplumun sorunların esas boyutlarını görmesine engel teşkil etmiştir. Klasik polisiye tedbirlerle bu sorunun çözümlenemeyeceğinin anlaşılması ve yeni tedbirlerin alınması 2000'li yıllardan itibaren toplumda yeni bir anlayışın hakim olmasıyla mümkün olabilmıştır.

Sosyal sorumluluk projeleri doğrultusunda alınan tedbirlerin polisiye tedbirlerden daha etkili bir çözüm aracı olduğunun anlaşılması ise, sivil toplum kuruluşlarının da dikkatini çekmiştir. Bu anlayış farklılığı, uçucu-uyuşturucu madde kullanan çocukları tedavi ederek topluma kazandırmayı amaçlayan sivil toplum kuruluşlarının artmaya başlamasında etkili olmuştur.

Geçmişte yapılan hatalar, devletin çocukları korumaya yönelik adımlarının güvenlik odaklı anlayış çerçevesinde şekillenmesi, sorunların çığ gibi büyümesine neden olmuştur. Günümüzdeki sosyal sorumluluk anlayışı, polisiye tedbirlerin

yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının da tinerci çocukların rehabilitasyonunda sorumluluk üstlenmesi, sorunun çözümünde mesafe alınmasını sağlamıştır. Günümüz medya dilinde de tinerci çocuk kavramından ziyade “sokağa itilmiş” çocuk söylemi ön plana çıkmaya başlamış ve basın-yayın organları da konuya, geçmişe nazaran daha duyarlı yaklaşılmaya başlamıştır.

Toplumu madde bağımlılığına yönelik duyarlı hale getirme aşamasında: İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, emniyet müdürlükleri, basın-yayın kuruluşları, üniversiteler başta olmak üzere toplumu yönlendirebilecek ve kendini topluma karşı sorumlu hisseden tüm kurumlar görev almalıdır.

Şu muhakkaktır ki; madde kullanan çocukların; tespit edilmesi, tedavi süreci, rehabilitasyonu, topluma kazandırılması ve takibinin yapılması çok aşamalı, zahmetli bir süreci kapsamaktadır. Bu sürecin sağlıklı işleyebilmesi, tüm kurumların, bir vücudun organları gibi uyum içerisinde çalışmasıyla mümkün olabilir. Bu nedenle, birçok kurumun işbirliği yapması ve istişare halinde olması çocukların sokaktan kurtarılması açısından bir zarurettir.

İlgili kurumlar “Bizim Çocuklar Köyü” adı altında tedavi ve rehabilitasyon merkezinin kurulmasında sorumluluk üstlenerek ve aralarında iş bölümü yaparak çocukları sokaklara mahkum olmaktan ve madde bağımlılığının pençesinden kurtarabilirler.

Böyle bir projeye yönelik, farklı düşünceler doğrultusunda ve değişkenlik gösteren çok sayıda görev sınıflandırması yapılabilir. Günümüzde bakanlıkların, kurum ve kuruluşların görev anlayışı çerçevesinde bir sınıflandırma yapacak olursak: İl-ilçe emniyet müdürlükleri, sivil toplum kuruluşları, belediyeler ve muhtarlıklar madde kullanan çocukların tespit edilmesi aşamasında görev alırken; teşhis ve tedavi aşamasında, Sağlık Bakanlığı ve belediyeler var olan tedavi merkez sayısını artırarak sürecin daha çok daha iyi işlenmesini sağlayabilirler. Rehabilitasyon aşamasına geçildiğinde ise; İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Spor Bakanlığı profesyonel kadrolarıyla madde bağımlısı bireyleri topluma kazandırmaya hazırlarken, bağımlılıktan kurtulan çocuklar; belediyeler, muhtarlıklar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığının destekleriyle topluma kazandırılabilirler.

Çalışmanın içerisinde vurguladığımız gibi, “sokağı bağımlı çocuktan kurtarmak” gibi bir düşünce, bu sorun karşısında gerçekçi bir yaklaşım olmayacağından, tüm yetkili merciler, uyum içerisinde “bağımlı çocuğu sokaktan kurtarma” ilkesiyle hareket etmelidirler.

İnsan hayatının söz konusu olduğu toplumsal bir sorunda, işin manevi boyutunun bedeli olmamakla birlikte; ülkenin geleceği açısından, bir çocuğun rehabilitasyonu amacıyla yapılacak harcama, rehabilitasyonu yapılmayacak bir çocuğun kendisine ve topluma verebileceği zararın yanında çok cüzi bir miktar olacak kalacaktır.

Kaynakça

- ALTUNTAŞ, O., Altınova, H., 2015, "Türkiye'de Risk Altındaki Çocukların Ana Akım Basında Temsili", *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 2, s. 59-70.
- ATİK, Sibel, Cenap Şahabeddin'in evi müze olacak, *Hürriyet-İstanbul Eki*, 3.10 2000, s.2.
- AYDIN, M., 2008, *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*, İstanbul: Yedirenk Matbaacılık.
- BEKAROĞLU, Y., 2007, Sağlık Ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı İstanbul Darülaceze Müdürlüğü, "İstanbul Sokak Çocukları Rehabilitasyon Modeli Sempozyumu", *Teorik Bilgilerle Enginleştirilmiş Sempozyum Kitabı*, İstanbul: Punto Yayınevi.
- BIÇKI, Doğan, 2005, "Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik Ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi" Karşılaştırmalı Bir Analiz İş, Güç" *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, C.7, Sayı:1, s.105-138.
- ÇOŞAR, Y., 2005, "Kentleşen Türkiye'de Çocuk Suçluluğu" *TBB Dergisi*, Sayı: 56, s. 281-327.
- DOĞAN, H., SEVİNÇ B., 2011, "Suç Teorileri Ve Şehir Güvenliği: Bitlis İliyle İlgili Genel Bir Değerlendirme" *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:13, Sayı:4, s. 27-54.
- GELERİ, A., 2010, "Şehirlerde Suç Önleme Politikalarının Geliştirilmesi" *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:12 Sayı:3, s.23-39.
- GÖKSU, T., KARAKAYA M., "Polisin Sapma Davranışlarının Etiketleme Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:11, Sayı:4, s. 27-43.
- GÖNEN, D., Pisikopat vahşeti, Hiç uğruna, *Hürriyet*, 26.08.2001, s.20.
- KİREKLO, G., , Aileler Fuat'ı İstemiyor, *Akşam* 12.09.2001, s.13.
- KOÇAK, O., ARSLAN H., 2017, "Belediyelerde Sosyal Politika Uygulamaları Ve Pendik Belediyesi Örneği", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, C.7, S.12, s.120-144.
- KÜÇÜK, H., 2018, "Türkiye'de Merkezi Yönetim Ve Yerel Yönetim İlişkisinde Sosyal Politikalar Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme: Kadıköy Belediyesi Ve Esenler Belediyesi Örneği" *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:7, Sayı 14, s. 198-217.
- KÜNTAY, E., 2017, "Dezavantajlı Çocuklar: İstanbul'un Yoksul ve Yoksun Çocukluk Halleri", *Toplum ve Demokrasi*, Cilt: 11, Sayı:24, s. 249-262.
- ÖZÇETİN, D., 2017, "Türkiye Basınında Çocukların Suçlaştırılması: Tinerici Ve Kapkaççı Çocuklar", *Pegem Akademi Eleştirel Eğitim Seçkisi*, Baykal N. (der.) Ankara, Ay-Bay Yayınevi.

- ÖZDEMİR, B, Polat, I., Cehennemi atlattı sokakta öldürüldü, Milliyet, 08.05.2003, s.4.
- ÖZGÜR, Ö, Elif G., Ç., 2011, Gönülsüz Medyatikler: "Gazetelerde Yer Alan Haberler Bağlamında Medya ve Madde Bağımlısı Çocuklar" *Uluslararası Risk Altındaki ve Korunması Gereken Çocuklar Sempozyumu*, Ankara: yy.
- ÖZKAZANÇ, A., 2011, "Neo-liberal Tezhürler: Vatandaşlık, Suç, Eğitim", Ankara, Dipnot.
- PARIN, S., Bilan S., 2007, "Devlet ve Çocuk İlişkisi Bağlamında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları Üzerine Bir Analiz", *Sosyoloji Dergisi / Cilt: 3, Sayı: 14*, s.119-128.
- Radikal, "Taksimde SAT komando yüzbaşıyı bıçaklayan o çocuk şimdi çete lideri" 20.04.2010, s.1-9.
- SÖĞÜT, M., 20.10.1995 "Bir İstanbul Yolculuğu, Yapay Cennetin Çocukları", Cumhuriyet, s.10.
- ULUSLU, Ç. 07.02.2011, İstanbul'un göbeğinde dehşet dakikaları, Sabah, s.4.
- YİĞİT, Z., 2014, "Türkiye'de 1990 Sonrası Bağımsız Sinemada Alt Sınıf Direniş Biçimleri", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi (e-dergi)*, cilt.,no., ss.--, <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/BagimsizSinemadaZehraYIGITocak2014.pdf>

GAZİANTEP’TE SİVİL TOPLUM: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE SÜREKLİLİKLER

Özkan YILDIZ*
ORCID: 0000-0001-7579-8369

Öz

Gaziantep, Güneydoğu Anadolu’da tarihi, ekonomisi, sosyolojisi açısından özgün bir şehirdir. Ekonomik göstergelerde, Türkiye ortalamasının üstündedir. Bu nedenle, yoğun iç göç almaktadır. Kültürel ve sosyolojik açıdan kozmopolit bir özelliğe sahiptir. Geçmiş dönemlerde de gayrimüslim toplulukların bir arada uzun yıllar yaşadıkları görülmektedir. İmparatorluk zamanında toplum üzerinde dinin (İslam) yoğun baskısı vardır. Kentin toplumsal örgütlenişinde ve gündelik yaşamında dinin ve geleneksel unsurların baskın izleri hala görülmektedir. Bu makalede, kentin sivil toplum yaşamında geçişlilikler/süreklilikler “sosyolojik” açıdan konu edinilmektedir. Kentin sivil toplum hayatına rengini veren dinamikler eleştirel analize tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep, Gündelik Yaşam, Sivil Toplum

The Civil Society in Gaziantep: Continuities from Past to Present

Abstract

Gaziantep is a unique city in terms of history, economics and sociology in South-eastern Anatolia. Its economic indicators are above the ones of overall of Turkey. Therefore, it is the destination of a dense internal migration. It has a cosmopolitan feature in terms of its culture and sociology. It is seen that non-Muslim communities had co-habited for a long time in the past eras. In the age of Empire, there had been a huge religious (Islamic) pressure upon the society. These dominative marks of religious and traditional elements are still observed in social organization and everyday life of the city. In this essay, transitiveness/continuity in civil social life of city is “sociologically” raised. The dynamics which enliven the civil social life of city are critically analysed.

Keywords: Gaziantep, Everyday life, Civil society.

* Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, drozkanyildiz@yahoo.com
Makale Gönderim Tarihi: 02.10.2018, Kabul Tarihi: 08.11.2018

Son yıllarda şehirlerin geçmişlerinden bugününe, bir tarz 'nevi şahsına münhasır yapıları' üzerine interdisipliner çalışmalar, kitaplar, derlemeler, gazete yazı dizilerinde çarpıcı bir artış gözlenmektedir. Bilhassa çalışmalarda veya derlemelerde kentin kimliğini biçimlendiren tarih, ekonomi, arkeoloji, antropoloji ve de gastronomi konulu yazılar daha bir dikkat çekmektedir. Geçmiş ve bugünü anlamaya dair yazılan ve çizilenin oluşturduğu 'külliyyat' bir bakımdan da o kentin imgesini veya sosyal temsilini inşa etmekte ve bu imge yeniden üretilmektedir. Anadolu'da bazı kentler vardır ki içinde buldukları bölgede geçmişten günümüze ürettikleriyle müstesna kimlik oluşturmakta ve bu kimlikle ilintili 'imgesi' de yurt içinde ve yurt dışında kendisinden sıkça söz ettirmektedir. İşte Gaziantep de böyle kadim şehirlerden birisidir.

Kentin Kısa Tarihsel Geçmiş Üzerine

Kentin Hitit öncesi dönemde, merkezi 'Tilmen Höyük' olan büyük bir devlete ev sahipliği yaptığını, Sakçagözü, Zincirli, Yesemek bölgesinde yapılan kazılarda, M.Ö. 1800-1700 yılları arasında, bu bölgede, 20 küçük krallıktan oluşan bir büyük devletin var olduğunu ve halkının da İran'dan gelen Hurriler olduğu öne sürülmektedir. Daha sonraları ise Hitit, Asur, Pers, Medler bölgede hâkimiyet kurduktan sonra, M.Ö 1900'da kent, Büyük Roma İmparatorluğu topraklarına katılmış, Bizans İmparatorluğunun sınır vilayeti olmuştur. Arap ordularının bölgeyi fethi sonucunda, Harun Reşit döneminde, kent kesin olarak İslam topraklarında kalmıştır. XI. yüzyıldan itibaren bölge Selçuklular tarafından istila edilmiş ve böylece Türkmenlerin bölgeye yerleşimi hızlanmıştır. 1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında kent Osmanlı topraklarına katılmıştır (Çukurova, 1999: 18). Gaziantep'in içinde bulunduğu bölge tarihsel süreç içinde çok farklı etnik ve dini gruba ev sahipliği yapmış ve bunun sonucunda da bu gruplar arasında kültürel etkileşimler ve kaynaşmalar yaşanmıştır.

Kentin Osmanlı Geçmiş: Kozmopolit Yapı

Osmanlı döneminde de Halep ilinin kazası olan Gaziantep, 'kozmpolit' bir yapıya sahipti. Ermeniler, Yahudiler, Araplar ve Koptikler şehir nüfusunun önemli bir yüzdesini oluşturmaktaydı. Bugün hala kentte farklı kimlik gruplarının ekonomik ve kültürel izlerini görmek mümkündür. Kentin sanayi ve ticaret kimliğinin arka planında geçmişteki kozmopolitliğinin kayda değer etkisi görülmektedir.

Gaziantep XVI. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmış ve kozmopolit etnik yapısıyla XX. yüzyıla kadar Halep iline bağlı Türkçe konuşulan bir kaza olma varlığını sürdürmüştür. Bu dönemin sosyal ve demografik yapısına ışık tutan en önemli kaynak "Halep Salnameleri"ndeki Antep kazasına ait bölümler oluşturmaktadır. 1800'lü yılların ortasında kentte Müslüman nüfusun görece artmakta olduğu gözlenmektedir. Kentte yaşayan hanelerin dağılımı şu şekilde olmuştur; 8907 Müslüman, 1027 Hıristiyan, 67 Musevi hanedir. XX. yüzyıl

başlarında şehrin kompozisyonuna bakıldığında, kentte 40 cami, 220 mescit, 25 medrese, 16 tekke, 8 kilise, 1 havra, 42 okul, 14 hamam, 2849 dükkân, 32 han, 4 bedesten, 24 değirmen, 2000 kumaş tezgâhı, 16 tabakhane, 14 meyhane, 60 kahvehane, 50 boyahane, 10 sabunhane, 10 masara, 2 hastane görülmektedir” (Çukurova, 1999: 26).

Ünlü seyyah Evliya Çelebi 17. Yüzyılda Gaziantep’i gezmiş ve şu notları almıştır: “Ayıntab kenti tümüyle 32 mahalledir. 8067 toprak ve kireç örtülü, bayındır, bakımlı, yüksek saraysı evleri vardır. Tümüyle 140 mihraplı yoğun cemaate sahip Arasta Meydanı’ndaki Boyacıoğlu Camii ve Çarşı içindeki Tahtalı Cami, sanatlı, ferah, büyük kubbeli ve görkemli yapılardır. Ayıntab’taki 300’ü aşkın sarayın özel hamamı vardır. Tümüyle 3900 dükkanlı büyük bir çarşıya açık arttırma satış yapan pazarlara sahiptir. İki bedesteni, çarşısı ve saraçhanesi üstleri örtülü kargir, sağlam, sıra düzeni içinde, süslü dükkânlardır” (Başgelen, 1999).

Kentin Sanayi ve Ticaret Hacmi: Göçün Çekim Nedeni

Gaziantep nüfus yönünden bulunduğu bölge illeri arasında ilk sırada gelmektedir. Kentin hem kendi kırsalından hem de civarında bulunduğu yakın illerden yoğun göç akınına maruz kaldığı görülmektedir. Kentin merkez ilçeleri olan Şahinbey ve Şehitkâmil’in etrafını çeper gibi saran gecekondu semtleri şehrin kentleşme/kentilleşme yapısını etkilemiştir. Tarafımdan yapılan araştırmaların bulguları söz konusu ilçelerde kontrolsüz göç ve çarpık kentleşmenin ortaya çıkardığı sosyal olumsuzlukları çeşitli boyutlarıyla ortaya koymaktadır (Yıldız, 2012 & 2013 & 2014).

Gaziantep, ticaret yollarının kavşağında bulunması, kendine özgü girişimci sınıfı, coğrafi konumuyla günümüzde de bulunduğu coğrafi aksta ‘çekim merkezi’ olma özelliğini korumaktadır. Kent, Ayata’nın (2004) ifadesiyle “son yirmi yılda Türkiye’de yaşanan yeni sanayileşme dalgasının en önemli örneklerinden birini oluşturmaktadır. Tarih boyunca bölgede önemli ticaret ve geleneksel imalat merkezi işlevi gören Gaziantep, 1980’lerden itibaren sanayi üretiminde bir atılım yapmış ve bölgenin en önemli sanayi ve ticaret merkezi haline gelmiştir”. 1980’li yılların sonu ve özellikle de 1990’lı yıllarda içinde Kayseri, Denizli, Maraş ve Çorum gibi illerin sanayide gösterdiği başarısını anlatmak için medyada popüler bir kavram olarak dolanımaya giren ‘Anadolu Kaplanları’ tabiri Gaziantep için de kullanılmaya başlanmıştır.

Ekonomik göstergelerde Türkiye ortalamasının bir hayli üstünde olan Gaziantep, eğitim ve merkezi sınavlardaki konumuyla Türkiye ortalamasının bir hayli altında kalmaktadır. Kentin ekonomik düzeyi ile eğitim düzeyi arasındaki boşluğu kültür sosyologu olan Ogburn’a ait ‘kültürel gecikme’ kavramıyla açıklanabilir. Ogburn toplumlarında teknolojiyle ideolojinin değişim hızının farklı olduğunu, bu nedenle aralarında bir gecikme/boşluk olduğunu savunur. Gaziantep için de bir yanda çok güçlü sanayi ve ticaret, diğer yanda, zayıf

durumda bulunan eğitim, kültür ve sanat ciddi bir kültürel boşluk ya da paradoks oluşturmaktadır. Bu konuda kentte tarafımdan (Yıldız, 2014) yapılan kapsamlı çalışmaya bakılabilir.

Gaziantep ili kentleşme oranı, yıllık nüfus artış hızı ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdama oranı bakımından hem bulunduğu bölgenin hem de Türkiye ortalamasının üstündedir. Kent, nüfusu, ekonomik yapısı, turizm potansiyeli ve büyükşehir statüsü ile dinamik bir şehir görünümündedir. İlde özellikle tekstil ve gıda sanayileri gelişmiştir. Coğrafi yönden GAP'ın, giriş kapısı, sanayisi ve ticari hacmi ile de GAP kalkınmasında temel teşkil eden Gaziantep, ekonomik yönden çevresindeki 18 ili etkisi altında tutmaktadır (Öztürk, 2011: 50-51). Başta tekstil (iplik, kumaş boyama, halı vb.) olmak üzere, gıda, kimya-plastik, metal-makine, otomotiv ve inşaat yan sanayi, orman-ağaç işleme gibi iş kollarıyla küresel rekabete açılmış ve bölgenin ihracat üssü konumundadır.

Gaziantep'te Sivil Toplumun İzdüşümleri

Sivil toplum ve onu temsil eden örgütler/kurumlar/kuruluşlar bir kentin anatomisinde siyasal yapı, toplum ve birey ilişkilerinin çözülmesinde 'analitik' işlev görmektedir. Devletin dışında özerk bir alanı işgal etmesi düşünülen kuruluşların elbette varlığı kadar onların sivilite derecesi ilk planda üzerinde durulması gereken husustur.

Sivil toplumun ne olduğu, ondan ne anlaşılması gerektiği noktasında farklı yaklaşımlar mevcuttur. Yaklaşım farklılıklarına rağmen Batıda 'sivil toplum' denildiğinde, belirli ilke ve değerlere üstü örtük gönderim vardır. Bunlar içinde 'çoğulculuk', 'tolerans', 'özerklik', 'gönüllülük', ve 'katılımcılık' öne çıkan sivil toplum ilkeleri veya değerleridir. Elbette bu ilkeler demokratik yaşamın ortak değerlerine de işaret etmektedir. Bu nedenle sivil toplumun demokrasinin meşruiyet zeminini oluşturması söz konusu değerlerin varlığıyla mümkündür. Başka bir açıdan, sivil toplum örgütleri, demokrasi kültürünü besleyen sivil değerlerin toplumda kurumsallaşmasını desteklerler. Batı toplum kültüründe yurttaşlar sivil toplum örgütlerine gönüllü katılır, bireysel çıkarın ötesinde toplumsal çıkarı düşünme ihtiyacı hissederler. Sivil toplumun çoğulluğu birlikte yaşama kültürünün oluşmasına katkıda bulunur. Sivil toplum örgütleri, demokratik çoğulcu toplumlarda, barışçıl kültürün oluşumunda önemli roller üstelenir. Barışçıl kültürün oluşumunda sivil toplum, devletin eylemlerinin denetlenmesi yoluyla topluma devlet karşısında korunma sağlar.

Genelde Doğu'nun 'patrimonyal' toplumlarında, özelde de Osmanlı'da sivil toplumun varlığı ve devletle ilişkisi elbette Batı toplumlarından çok farklıdır. Hatta Cumhuriyete geçişte de bu farklılığını muhafaza etmeyi başarmıştır. Kuşkusuz bu farklılığın çok boyutlu siyasal, toplumsal ve kültürel nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenlerin başında din olarak İslamiyet gelmektedir. Ernest Gellner İslamiyet'in diğer semavi dinler içinde özgün bir din olduğunu,

Türkiye'nin de İslam ülkeleri arasında özgün bir konumu olduğunu iddia eder. Çünkü Gellner'a göre modern Türkiye deneyiminde hem İslam hem de laiklik başarılı bir biçimde bir arada durmaktadır. Bu özgün yönüyle Türkiye'nin diğer Müslüman toplumlar için 'rol model' ülke olduğunu/olacağını yazar savunur. Oysa Gellner'in bu yaklaşımının günümüz Türkiye'sinin gerçekleri baz alındığında sorgulanması gerektiği ortadır. Elbette bu konu başka bir tartışmanın konusu olarak ele alınabilir.

Osmanlı deneyiminde sivil toplum devlet karşısında özerkliğini korumuş bir alan değildir. Bu dönemde sivil toplum alanını işgal eden örgütler her daim yüzünü devlete dönmüşlerdir. Özerkliğini sağlayamamış, merkezi otoritenin ideolojik yörüngesine girmiş sivil yapıların alternatif söylemler üretmesi elbette beklenemez. Osmanlıda sivil toplum unsurları neyse o dönemin Gaziantep kente yaşamında da onları görmek olanaklıdır. Bu alanda sivil toplumu temsil eden en önemli kuruluşlar 'vakıflar' olarak dikkat çekmektedir. Vakıf geleneğinin içinde de bugünkü anlamda diğerkamalık (öteki için bir şey yapma) unsuru bulunmaktadır. Seyyar (2014: 180) "*21. Yüzyılın Sosyal Sorunlarının Çözümünde Yerel STK'ların Yeni Roller: Gaziantep'teki Vakıfların Sosyal Politika Potansiyeli*" isimli makalesinde vakıfların sosyal politika alanındaki fonksiyonuna vurgu yapmaktadır. "Herhangi bir maddi karşılık beklemeksizin, belirli sosyal amaçlar uğruna ve (ya) başkalarının sosyal sorunlarına çözüm üretmek maksadıyla gönüllü olarak bir araya gelen sosyal sorumlu insanların meydana getirdikleri STK'lar (vakıflar) ise, bazen devletten daha etkili bir şekilde sosyal politika aktörü olarak rol alabilmektedir. Sivil sosyal politika aktörleri, bir dinamik güç olarak muhtaç olan belirli sosyal grupların refah ve saadetlerini temin etmek maksadıyla çeşitli sosyal projeleri hayata geçirirken ağırlıklı olarak kendi kaynaklarını kullanmaktadır".

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tevarüs eden vakıf şemsiyesi altında "arasta-bedestenler (pasajlar ve çarşılar), imarethaneler, bimarhaneler (akıl hastaneleri), hastaneler, hamamlar, hanlar, kervansaraylar, çeşmeler, sebiller, kütüphaneler, medreseler, mektepler ve benzeri yardım ve eğitim kurumları bulunuyordu. Tüm bu kurumlar ülkenin gelişmişlik ve refah düzeyini gösteren eğitim, kültür, bayındırlık, sağlık ve sosyal yardım hizmetlerini ifa ediyordu. Osmanlı döneminde vakıfların el atmadığı saha yok gibidir. Çevrenin temizlenmesi, kuş evlerinin yapılması, fakirlere, dullara, öksüzlere borçlulara para yardımı yapılması, öğrencilere elbise, yemek, barınma yeri temin edilmesi, evlenecek fakir kızlara çeyizlik hazırlanması vb. vakıf hizmetleri arasındadır".

Osmanlı sistemi içinde köklerini İslam Hukuku'ndan alan vakıflar, birer kamu kurumu olarak devlet kuruluşları içinde düzenlenmişti. Osmanlı döneminde vakıfların gelişmesinde en önemli husus vakıfların bir devlet politikası olarak çok yönlü teşvik edilmesidir. Osmanlı'da olduğu gibi Gaziantep'te de zengin bir vakıf hayatının olduğu görülmektedir. 1536 tarihli 'Osmanlı Tahrir Defteri' şehrin toplumsal ve kültürel hayatına ilişkin önemli

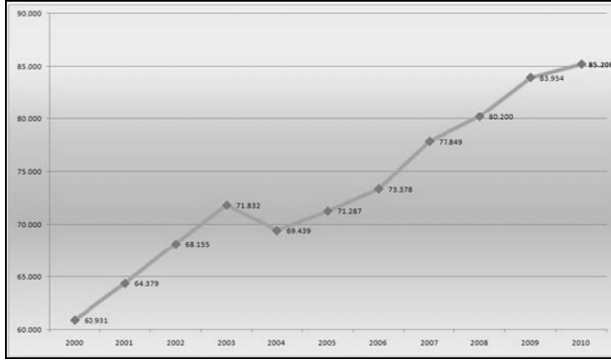
bilgiler vermektedir. Bu dönemde bulunduğu bölgenin en kalabalık şehri olan Gaziantep hem kozmopolit yönü hem de sahip olduğu kültür varlıklarıyla dikkat çekmektedir. Bu dönemde çok sayıda cami, medrese, mescit, medrese zaviye ve buk'a vardır. Bu eserler de genelde vakıf müesseseleridir. Cami, medrese zaviye gibi yerler inşa ettirenler bu yerlere gelirli gayri menkuller de vakfederek buralardaki hizmetlerin devam etmesini sağlamışlardır. Ayrıca hayır sahibi kimselerin yaptıkları vakıflarla da bu gelirler giderek artmıştır. Vakıf gelirleri yoluyla görevlilerin maaşları hayır işleri masrafları ve diğer masraflar karşılanmaktadır (Yavuz, 1999). Sivil toplumun temel tanımlayıcı ilkesi olarak devletten özerk olma (otonom) hali ilkesi bağlamında vakıf unsurlarının adeta günümüzün sosyal hizmet tedarikçisi merkezler olarak rol üstlendiği görülmektedir. Yani apolitik bir yapılar olarak otonomilerini devlete karşı korumaları, devletin yapamadığı ya da uzanamadığı kör noktaları görmeleri kayda değerdir.

Yine bu dönemde devletin ileri gelenlerinin (sultan, âlim, servet sahibi kişiler vb) medreseler yaptırmış ve bu medreselere ait çeşitli idari hukuki ve mali hükümlerin yer aldığı bir vakfiye düzelterek tesislerin devamlılığını teminat altına almıştır (Tekindağ, 1973). Bedrettin Aynî'ye göre (Çınar, 1999) XIV-XV. yüzyılda şehirde 9 cami, 120 mescit, 20 hamam ve 15 medresenin bulunduğu ve birçok ilim adamının bu şehirde toplanmış olmasından dolayı da şehre 'Küçük Buhara' denildiğini kaydetmiştir. Osmanlı'da olduğu gibi Gaziantep'te kurulmuş Mevlevihane de şehrin dini-sosyal hayatında önemli tesirlerde bulunmuştur. Ünlü Türk düşünür ve mutasavvıfı Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin (1207-1273) mistik anlayışında kaynaklanan bir akım olan Mevlevilik XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde bir tarikat haline gelmiş, Anadolu'nun bir çok yöresinde Mevlevi dergâhları yoluyla taraftar toplamıştır. Antep'in dini ve sosyo-kültürel hayatında önemli bir yeri olan Antep (Ayıntab) Mevlevihanesi Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük Mevlevi tekkesi olup kervan yolları kavşağında yer aldığından bir menzil zaviyesi niteliğini taşımaktaydı. Mevleviler bu Mevlevihaneyi tarih boyunca Anadolu'dan Irak ve Hicaz'a giderken bir konaklama menzili olarak kullanmışlardır.

Gaziantep'te geçmişte vakıf müesseseleri olarak görülen dini kurumlarının otonom bir yapıda olmadıkları söylenebilir. "Dernekleşme ve Din: Gaziantep Örneği" adlı doktora tezinde Erol Erkan (2012), 2010 yılı Gaziantep İl Dernekler Müdürlüğü'nün verilerini baz alarak Gaziantep'teki derneklerin türlerine göre dağılımında 'dini dernek' türünde olanların ilk sırada geldiğini belirtmektedir. Dini dernekler içinde de 'cami yaptırma ve yaşatma dernekleri' başı çekmektedir. Dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de Gaziantep'te toplumun örgütlenişinde dini amaçlı oluşumların varlığını farklı yapılar içinde de olsa devam ettirdiği söylenebilir. Dini amaçlı derneklerin çağdaş/batılı anlamda özgür ve özerk yurttaş nosyonunu kendi bünyesinde ne ölçüde taşıdığı; kentin çok kültürlü demokratik yaşamına ne ölçüde katkı sağladığı tartışmaya açık bir konudur.

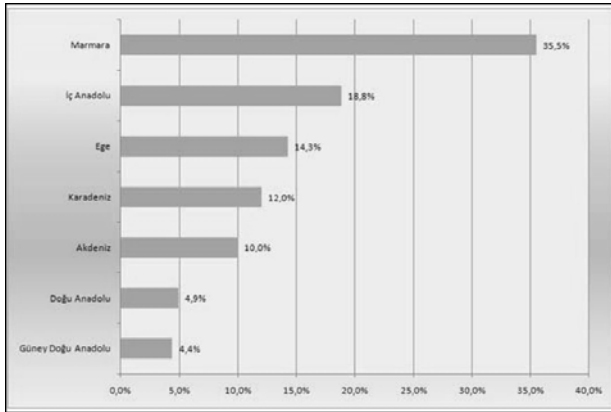
Sivil Toplum Unsurları

Türkiye'de sivil toplum alanında yer alan yapılar içinde ilk sırada dernekler gelmektedir. Aşağıdaki grafik Türkiye'de derneklerin yıllar itibarıyla artışını göstermektedir. Dikkat edilirse, dernek sayılarında çok ciddi artışlar izlenmektedir. Bu artış, kamusal alanda sivil toplum yapılarının yoğunlaşması olarak gözlense de, bu yoğunlaşmanın demokrasinin pekişmesine, yurttaş bilinci/farkındalığına ve çoğulcu yaşamın demokratik ruhuna ne ölçüde katkı sağladığı kuşkuludur.



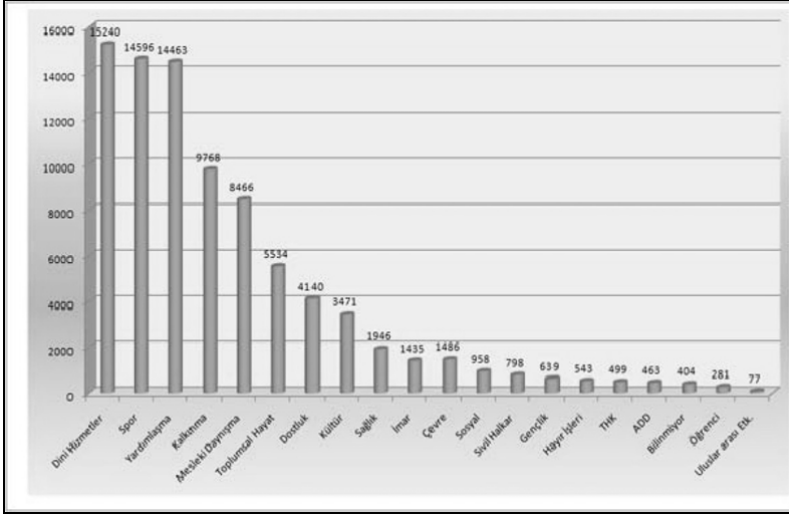
Grafik 1: Türkiye'de Yıllara Göre Faal Dernek Sayıları

Aşağıdaki grafik Türkiye'de derneklerin bölgelere göre dağılımını göstermektedir. Türkiye'de derneklerin en çok olduğu bölge Marmara bölgesiyken en az olan bölge Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Derneklerin bölgelere göre sayısı ile bölgelerin gelişmişlik seviyesi arasında pozitif bir bağlantı olduğu görülmektedir.



Grafik 2: Derneklerin Bölgelere Göre Dağılımı

Derneklerin türleri ve yaptıkları çalışmalar demokratik toplumun güçlenmesi' açısından daha kritik öneme sahiptir. Türkiye'de dini nitelikli derneklerin sayı/oran yönünden ilk sırada çıkması kuşkusuz sivil toplum değerleri açısından analiz edilebilir. Dini değerler ile sivil değerler arasındaki örüntünün çözülmesi Türkiye'de din-devlet-toplum ilişkilerinin demokratikleşmesi açısından önem arz etmektedir. Dinsel grupların gerek devletle gerekse de demokrasi değerleriyle ilişkisinde çok ciddi ihtilaflar yaşayabilmektedir.



Grafik 3: Faal Derneklerin Türlerine Göre Dağılımı

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

Türkiye'deki sivil toplumun yapısı ve dinamikleri ışığında Gaziantep'teki sivil toplum yaşamına bakılabilir. Bu bakımdan aşağıdaki tablo, Gaziantep'te derneklerin ilçelere göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 1: Gaziantep'te İlçelere Göre Derneklerin Sayı ve Oranları

İlçeler	Sayı	%
Şahinbey	428	44,07
Şehitkâmil	391	40,26
Nizip	68	7,0
İslahiye	40	4,11
Oğuzeli	16	1,6
Nurdağı	11	1,13
Araban	9	0,92
Karkamış	5	0,51
Yavuzeli	3	0,3
Toplam	971	100,00

Tablo 2: Gaziantep'teki Dernek Türleriyle İlgili Durum

Dernek Türleri	Sayı	%
Dini	188	19,36
Spor	168	17,3
Meslek	162	16,68
Eğitim	124	12,77
Hemşehri	98	10,09
Kültür	74	7,62
Yardım	49	5,04
Sağlık	47	4,84
Hak ve özgürlükler	26	2,67
Çevre	12	1,23
Kadın	9	0,92
Rotary	5	0,51
Lions	3	0,3
Rotoract	2	0,2
Bilinçlendirme	2	0,2
Cocuk	1	0,1
Tarım	1	0,1
Toplam	971	100,0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

Gaziantep'te sivil toplum örgütlerinin türlerine bakıldığında Türkiye'dekine sivil toplum yapısına benzer özellik göstermektedir. Dini ve spor amaçlı derneklerin ilk sırada geldiği görülmektedir. Sivil toplum yapıları pasif edilgen konumda bulunan bireyleri aktif etkin özne konumuna getirdiklerinde demokrasinin vurucu gücü olabilir. O nedenle kent toplumlarına özgü bir karakter taşıması için gruplar arasındaki yatay ilişkinin varlığı önemlidir. Gaziantep'te nüfus oranıyla sivil topluma üyelik arasında belirgin bir açık söz konusudur. Ayrıca her sivil toplum örgütünün varlığı otomatikman demokrasi projesine hizmet edemez. Kimi sivil toplum unsurları zamanın farklı noktalarında demokrasinin ideal ve değerlerine çökimsen kalabilecekleri gibi negatif etkide de bulunabilirler.

Tablo 3: Gaziantep ilçelerindeki Dernek Türleriyle İlgili Durum

	Şahinbey S	Şahinbey %	Şehitkâmil S	Şehitkâmil %	Nizip S	Nizip %	İslâhiye S	İslâhiye %	Oğuzeli S	Oğuzeli %	Nurdağı S	Nurdağı %	Araban S	Araban %	Karkamış S	Karkamış %	Yavuzeli S	Yavuzeli %	Toplam S	Toplam %
Dini	93	9,57	65	6,69	10	1,02	9	0,92	6	0,6	1	0,1	3	0,3	1	0,1	-	-	188	19,36
Spor	81	8,34	67	6,9	8	0,82	7	0,72	-	-	2	0,2	2	0,2	1	0,1	-	-	168	17,3
Meslek	53	5,45	82	8,44	17	1,75	5	0,51	1	0,1	2	0,2	1	0,1	1	0,1	-	-	162	16,68
Eğitim	45	4,63	50	5,14	13	1,33	8	0,82	4	0,4	2	0,2	1	0,1	-	-	1	0,1	124	12,77
Hemşehri	46	7,73	41	4,22	6	0,61	1	0,1	2	0,2	-	-	2	0,2	-	-	-	-	98	10,09
Kültür	43	4,42	23	2,36	3	0,3	2	0,2	-	-	1	0,1	-	-	2	0,2	-	-	74	7,62
Yardım	17	1,75	15	1,54	8	0,82	7	0,72	-	-	2	0,2	-	-	-	-	1	0,1	49	5,04
Sağlık	21	2,16	22	2,26	2	0,2	1	0,1	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	47	4,84
Hak ve ö.	15	1,54	7	0,72	2	0,2	1	0,1	-	-	1	0,1	-	-	-	-	-	-	26	2,67
Çevre	6	0,61	4	0,41	-	-	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,1	12	1,23
Kadın	5	0,51	4	0,41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	0,92
Rotary	1	0,1	4	0,41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	0,51
Lions	-	-	3	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	0,3
Rotoract	-	-	2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,2
Bilinçlen.	1	0,1	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,2
Çocuk	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,1
Tarım	-	-	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,1
Toplam	428	44,07	391	40,26	68	7,0	40	4,11	16	1,6	11	1,13	9	0,92	5	0,52	3	0,3	971	100,0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

Tablo 4: Şahinbey Şehitkâmil'deki Dernek Türleriyle İlgili Durum

	Şahinbey		Şehitkâmil		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Dini	93	11,35	65	7,93	158	19,29
Spor	81	9,89	67	8,18	148	18,07
Meslek	53	6,47	82	10,01	135	16,48
Eğitim	45	5,49	50	6,1	95	11,59
Hemşeri	46	5,61	41	5,0	87	10,62
Kültür	43	5,25	23	2,8	66	8,05
Yardım	17	2,07	15	1,83	32	3,9
Sağlık	21	2,56	22	2,68	43	5,25
Hak ve ö.	15	1,83	7	0,85	22	2,68
Çevre	6	0,73	4	0,48	10	1,22
Kadın	5	0,61	4	0,48	9	1,09
Rotary	1	0,12	4	0,48	5	0,61
Lions	-	-	3	0,36	3	0,36
Rotoract	-	-	2	0,24	2	0,24
Bilinçlen.	1	0,12	1	0,12	2	0,24
Çocuk	1	0,12	-	-	1	0,12
Tarım	-	-	1	0,12	1	0,12
Toplam	428	52,25	391	47,74	819	100,0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

Tablo 5: Şahinbey ve Şehitkâmil'deki Din Dernekleri ile ilgili Durum

	Şahinbey		Şehitkâmil		Toplam	
	S	%	S	%	S	%
Cami D.	8	53,16	59	37,34	143	90,5
Kur'an K. D.	4	2,53	-	-	4	2,53
Diğer Din D.	5	3,16	6	3,79	11	6,96
Toplam	9	58,86	65	41,13	158	100,0

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı

Tablo 3, 4 ve 5'ten hareketle Gaziantep'te derneklerin sayıları ve türlerine göre dağılımına bakıldığında, dini amaçlı derneklerin sayılarında dikkat çekici bir artış gözlenmektedir. Dini aktiviteler, sivil toplum sahası içinde derneklerin gönüllü faaliyetleriyle yürümektedir. Dini yaşam modern dönemde de çok canlıdır. Bu görünüm Gaziantep'in ilçeleri için de geçerlidir. Gaziantep'in Osmanlı arkaplanında gözlenen zengin ve güçlü dini yaşam cumhuriyet ve günümüzde de önemini ve ağırlığını korumaktadır.

Türkiye'de, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişle devam eden kültürel ve politik kutuplaşmaların/cephelenmenin varlığını sürdürmesi süreklilik arz etmektedir. Bu cepheleşme, toplumun her alanında görüldüğü gibi sivil toplum alanında da görülmektedir. Politik kutuplaşmanın aracı olarak sivil toplum örgütleri örneğine Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'de ve de Gaziantep'te kurulan Halkevlerini örnek verilebilir. Atatürk ilke ve inkılâplarının halk içinde yayılması, derinleşmesi ve kökleşmesi için çalışan aynı zamanda Türk kültür ve sanat yaşamına katkı sağlamak, araştırmalar yapmak, gençleri bir çatı altında toplamak, halkın eğitim seviyesini yükseltmek, onu birlik ve beraberlik için bütünleşmiş bir topluluk haline getirmek gibi fonksiyonları da ifa etmiştir. Halkevleri, Cumhuriyetin dünya görüşünü aydınlar ve yöresel önderler aracılığıyla halka götürme, yaygınlaştırma ve toplumun kültür yapısını canlandırma girişimidir. Asıl bu kurumların politik yanı Cumhuriyet Halk Partisinin bir organı gibi çalışıyor olmasıdır. Nitekim 1931'deki CHP'nin 3. Büyük kongresinde Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir (bkz, Temiz, 2013). Üftade Çukurova (1999: 88) da doktora tezinde Gaziantep'teki Halkevinin çalışmalarına atıfta bulunarak, Mustafa Kemal'in 1931'de yayınladığı genelgede rejimin ilkelerini geniş bir tabana yaymak, şehirde milli birliği güçlendirmek, Atatürk inkılâplarını yerleştirmek ve bunların hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla Halkevinin çalışmalar yaptığını belirtmiştir. Bu çalışmalar içinde okuma yazma kursları, İngilizce ve Fransızca müzik kursları, kırsal köylüye zirai eğitimler, mesleki beceriler kazandırma dikkat çeken kurslar olarak öne çıkmaktadır.

Esasında Türkiye'de sivil toplumun gelişme koşulları, Gaziantep kenti özelinde de görüldüğü gibi tarihsel ve toplumsal kültürü şekillendiren yerel dinamiklerle harmanlanarak oluşmaktadır. Dinin ve güçlü devlet geleneğinin Osmanlıda uzun yıllara dayanan hâkimiyeti Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de devam etmiştir. Gaziantep'te dini sivil toplum gruplarının güçlü bir biçimde varlığını devam ettirmesi sosyolojik olarak düşünüldüğünde toplumun geniş kesimlerinin kendilerini ve çevrelerini dinsel kökenli bir anlayış içinde tanımlamasıyla yakından ilişkilidir.

Cumhuriyetin kurucu kadroları çağdaş, laik ve Türk milliyetine dayalı bir ulus-devlet kurma görevini bir proje olarak ön görürken bu projede sivil toplumu da de seferber etmek istiyordu. Yukarıda Halkevleri örneğinde olduğu gibi toplumun modernleşmesi/çağdaşlaşması yönünde yukarıdan aşağıya sivil toplumun gönüllü mobilizasyonu arzu edildi. Ancak bu arzular çok partili yaşama geçişle beraber yaşam felsefesinde geleneksel dinsel değerlerin egemen olduğu çoğunluğun merkeze gelmesiyle kesintiye uğradı. Bu dönemden sonra kitleler halinde yaşanan göç ve gecekondulaşma hareketi kentlerde iki kültürel grubun (çağdaşlık/laiklik yanlısı grup ile gelenekselci grup) kamusal sahada karşılaşmaları ve çatışmalı/gerilimli süreci canlı tutulmasıyla sonuçlandı. Sivil toplum örgütleri de bu çatışmalı süreçte araçsallaştırıldı. Politik kutuplaşma ve üstünlük kurma arayışları sivil toplumun gönüllü çabasıyla yeniden üretildi.

Gaziantep kent yaşamında da izleri görülen bu gerilim ve kutuplaşmanın ilerici kesimin sivil toplum kuruluşlarıyla (Halkevleri vb.) tutucu-muhafazakâr kesimin sivil toplum kuruluşları (tarikât bağlantılı cemaatler vb.) şeklinde bir düâlite yeniden üretilmekte ve canlı tutulmaktadır. Bu durum ise son tahlilde sivil toplumun siyasal/toplumsal yaşamda farklılıkların birlikte bir arada yaşaması için ortak paydalar etrafında diyaloga ve uzlaşmaya dayalı bir demokratik zemini yaratamamasıyla sonuçlanmaktadır. Siyasal alandaki yarılmının sivil toplumdaki yarılmaya eşlik etmesinin önüne geçilmesi için ivedilikle tüm karşıt grupların yeni 'toplumsal sözleşme' ekseninde anayasal yurttaşlık, hukukun üstünlüğü, çoğulcu yaşam, özgürlük, etik değerler temelinde buluşmalarını kaçınılmaz kılmaktadır.

Kaynakça

- ARMAĞAN, A., 2014, "XVII. Yüzyıl Güneydoğu Anadolu'sunun Dini-Sosyal Hayatından Kesit: Antep Mevlevihanesi". *Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyum Bildirileri Kitabı*, Ed. İsmail Altınöz Gaziantep Üniversitesi S.139-156
- AYATA, S., 2004, "Bir Yerel Sanayi Odağı Olarak Gaziantep'te Girişimcilik, Sanayi, Kültürü ve Ekonomik Dünya İle İlişkiler", *İlhan Tekeli için Armağan Yazılar*, S.İlkin O. Tekelioğlu ve M. Güvenç. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- BAŞGELEN, N.,1999, *Dünya Kültür Mirasında Gaziantep*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÇINAR, H.,1999, 'Antep Şehrinde XVIII. Yüzyılda Kurulan Medreseler ve Vakıfları' *Cumhuriyetin Yetmişbeşinci Yılına Armağan*, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Gaziantep.
- ÇUKUROVA, Ü., 1999, *Gaziantep'te Sosyal Yapı (1856-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- ERKAN E., 2012, *Dernekleşme ve Din: Gaziantep Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- ÖZTÜRK, S., 2012, *Göç, Umut ve Gerçekler: Gaziantep İlinin İç Göç Konusunda Mevcut Durum Analizinin (Tanı Çalışmasının) Yapılması ve Strateji Belgesinin Hazırlanması Projesi*. Gaziantep: İpekyolu Kalkınma Ajansı.
- TEKİNDAĞ, Ş., 1973, 'Medrese Dönemi' *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul.
- TEMİZ, Ö., 2013, Gaziantep Halkevi Dergisi Başpınar'da Yayımlanan Ömer Asım Aksoy Yazıları, (<http://ataturkilkeleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-10-temiz.pdf>)
- SEYYAR, A., 2014, "21. Yüzyılın Sosyal Sorunlarının Çözümünde Yerel STK'ların Yeni Roller: Gaziantep'teki Vakıfların Sosyal Politika Potansiyeli" *Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyum Bildirileri Kitabı*, Ed. İsmail Altınöz Gaziantep Üniversitesi.

- YAVUZ, N., 1999, XVI. Yüzyılda Antep Vakıfları, *Cumhuriyetin Yetmişbeşinci Yılına Armağan*, Gaziantep Üniversitesi Vakfı Kültür Yayınları, Gaziantep,
- YILDIZ, Ö., 2012, *Gaziantep'te Göç: Eğilimler, Öneriler ve Sorunlar*, Gaziantep Üniversitesi Yayınları,
- YILDIZ, Ö., 2014, *Üniversiteye Giriş Sınavlarında (YGS) Başarıyı Etkileyen Etmenler ve Çözüm Önerileri –Gaziantep Alan Araştırması-* Gaziantep Milli Eğitim Müdürlüğü ve Gaziantep Üniversitesi.
- YILDIZ, Ö. & Turan, U., 2013, *Şahinbey'de Göç, Kentleşme ve Toplumsal Sorunlar* Şahinbey Kaymakamlığı ve Gaziantep Üniversitesi.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ, 1982, *Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, Cilt 5 (İstanbul Anadolu Yayıncılık.

ESTETİK CERRAHİ MÜDAHALE GÖRMÜŞ BİREYLER ÜZERİNE BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Gamze GÜRLER**
ORCID: 0000-0001-9852-2330

Öz

Postmodernitede benlik ile refleksif bir ilişkisi olan beden, kişisel gelişimin ve benlik sunumunun önemli bir parçasıdır. Günümüzde beden parçalanmakta, her parçası estetize edilmektedir. Güzel bedenler, postmodern kültürün akışkan doğasına uygun olarak tüketime teşvik edecek ve değişime açık biçimde inşa edilmektedir. Bireyler, güzelliği elde etmek adına gün geçtikçe farklı yaş grupları arasında ve cinsiyet ayırt etmeksizin yaygın hale gelmeye başlayan estetik cerrahiye başvurabilmektedir. Estetik cerrahi, yalnızca bir güzellik pratiği olmakla kalmayıp, bir beden politikası, bireylerin benliği ve bedeni arasında kurduğu bir köprü ve öteki olma durumu ile başa çıkma mekanizmasıdır. Estetik cerrahi, hem metalaşmaya hem de bireyselleşmeye katkıda bulunması bakımından son derece ikircikli bir konuma sahiptir. Estetik cerrahinin yükselişinde bedenin dinsel boyunduruklardan özgürleşmesi; teknolojik gelişmeler ile acısız müdahalelerin vadedilmesi; medyada sunulan imajlar; küreselleşme ile güzellik ideallerinin tüm dünyaya yayılması; müdahalelerin ekonomik açıdan daha uygun hale gelmesi gibi faktörler de etkili olmuştur. Bu çalışmada, estetik cerrahi müdahale görmüş bireylerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ile güzelliğin inşasında estetik cerrahinin rolünün ve ona atfedilen anlamlarının anlaşılması amaçlanmıştır. Anlamlı ötekilerin (özellikle akranelerin) müdahale görme kararına etkileri ve müdahaleye yönelik motivasyonların temelinde normallik ve topluma uyma arzusunun bulunması, bu çalışmada değinilen konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernite, Beden, Güzellik, Kozmetik, Estetik cerrahi

* Bu makale, 2018 yılında Dr. Öğr. Üyesi Pelin Önder Erol danışmanlığında hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

**Arş. Gör., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü, gamze.gurler@ikc.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 02.10.2018, Kabul Tarihi: 26.10.2018

A Field Study on Individuals Who have Undergone Aesthetic Surgery

Abstract

The body, which has a reflexive relationship with self, is an important part of personal development and self-presentation in postmodernity. Nowadays, the body is fragmented and every part of it is aesthetized. Beautiful bodies are constructed in a way that is encouraging consumption and open to change in accordance with the liquid nature of postmodern culture. Individuals may undergo aesthetic surgery which is becoming widespread among different age groups and regardless of sex in order to attain beauty. Aesthetic surgery intervention is not merely a beauty practice, but a body politics, a bridge between self and body of individuals and a mechanism of dealing with state of being other. Aesthetic surgery has a very ambivalent position in terms of its contribution to both commodification and individualization. Factors such as liberation of the body from religious chains; the promises of painless interventions with technological developments; images presented in the media; the spread of beauty ideals all over the world with globalization; more affordable interventions were also effective in the rise of aesthetic surgery. In this study, we aimed to understand the role of aesthetic surgery and the meanings attributed to it in the construction of beauty through in-depth interviews with individuals who had undergone aesthetic surgery. The impacts of significant others (especially peers) on the decision to intervene and that there is a desire for normality and conformity on the basis of motivation for the intervention have mentioned in this study.

Keywords: Postmodernity, Body, Beauty, Cosmetic, Aesthetic surgery

Giriş

Bedenler toplumun kültürel, ekonomik, politik, dinsel ve benzeri yapılarının cisimleştiği ve toplumsal aktörler tarafından yeniden ve yeniden inşa edilen mekânlar olması sebebiyle toplumsal gerçekliğin anlaşılmasına rehberlik eden kültürel haritalardır. Beden sosyolojisi ise bu haritaları okuma işlevini üstlenmektedir. Beden, sosyolojik bir araştırma için hem konu, hem kaynak, hem de araçtır. Bedenin sosyolojisi, “bedenin çeşitliliğini (genç, yaşlı, sağlıklı, hasta, ölü, engelli, eril ya da dişil), aidiyetini (tarihsel, kültürel, ulusal, sınıfsal) ve mahkûmiyetini (hazza, acıya, ölüme) ele alan dolayısıyla felsefeden ve çeşitli bilimsel disiplinlerin bilgilerinden beslenen” (Kara, 2011: 25) bir alan olarak ilgi görmektedir. Kartezyen geleneğin bedeni zihin karşısında arka plana atmasından dolayı bedenin başı başına bir araştırma konusu olarak önem kazanması ancak 1980’li yıllarda mümkün olmuştur (Demez, 2009). Bedene dair sosyolojik ilgi Foucault ve “söylemsel beden”iyle, Turner ve “kategorik beden”iyle, Bourdieu ve “bedensel sermaye”siyle, Elias ve “uygarlaşmış beden”iyle, Baudrillard ve “hiperreal beden”iyle çoğalmıştır (Kara, 2011: 27).

Nazlı'ya göre (2009: 63), Bryan S. Turner beden sosyolojisinin temellerini atan kişi olmuştur.

Postmodernitede bedenlerin sekülerleşmesi ve özgürleşmesi ile birlikte bedenin görüntüsü daha önce olmadığı kadar önem kazanmıştır. Beden, modernite öncesinde de toplumsal kimliklerin yansıtıldığı bir alan olagelmiş ve dış görünüşe yönelik düzenlemeler belli bir ölçüye kadar bireyselleşmeyi sağlamıştır. Modernitede bireylerin dış görünüşlerine yönelik tercihleri hakkında geleneksel toplumlardakinden daha az müdahale görmeye başlamasıyla ve daha fazla seçim olanağıyla karşılaşmasıyla birlikte, bireyselleşme hususunda bedensel görünüş önem kazanmıştır (Giddens, 2010: 102-106). Bireyin tercihler yoluyla bedeni üzerindeki özgürlük alanı genişlerken; beden üzerinden toplumsal eşitsizlik yaratan cinsiyet normları, kültürel kodlar, imajlar ve semboller var olmaya devam etmiştir (Varga, 2015: 227). Bununla birlikte, benlik ve beden arasında yeni bir ilişki biçimi doğmuştur. Giddens'in (2010: 132-134) üst modern çağ olarak adlandırdığı günümüzde bedensel görünüş, benliğin inşasında doğrudan yer almaya başlamış, bireyselleşmeyi sağlayan bir unsur olmanın yanı sıra "refleksif benlik tasarımının merkezi bir unsuru" haline gelmiştir. Bu, bedenlerin doğuştan verili olarak kalamayacağı, kimlikler ve benlikler gibi tasarlanması gerektiği anlamına gelmektedir (Shilling, 2005).

Bauman (2013) kimliklerin doğuştan verili bir şey olmamasından dolayı, günümüzde onların adeta birer sanat yapıtı gibi yaratılmaları gerektiğinden bahseder. Ona göre yaşam sanatının devam ettirilmesinde akışkan dünyanın yapısına uygun olarak sürekli yeniliklerin gerçekleştirilmesi, dönüşüm halinde olunması beklenir. Bu durum bedensel görünüm için de geçerlidir; bedenin iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve çeşitli parametrelere göre inşa edilmesi gerekmektedir. Benlik ve beden arasında kurulan ilişkiden itibaren güzellik, hiç olmadığı kadar ön plandadır. Postmodernitede genç, zayıf ve sağlıklı bedenler güzel olarak kabul edilmektedir. Genç beden, kişinin hem toplumsal üretime katılabileceğini hem de tüketim potansiyelini gösteren bir işaret olması bakımından güzeldir. Zayıf bedenler, postmodern kültürün akışkan doğasına ayak uydurabilecek hareketliliğe sahip olabileceğinden dolayı güzel olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda incelik, diyabet gibi çağdaş dönem hastalıklarına sahip olunmadığına işaret etmesi ve kişinin genellikle alt sınıfların yüksek karbonhidratlı beslenme alışkanlığının aksine zengin içerikli besinlere erişim sağlayabilecek ekonomik koşullara sahip olduğunu göstermesi bakımından çekici olarak görülür. Günümüzde sağlıklı olma vurgusunun artmasıyla güzellik ve sağlık arasındaki bağ güçlenmiştir. Sağlıklı olmak için başvurulan diyet, cilt bakımı ve fitness sporları gibi uygulamalar aynı zamanda güzellik vadetmektedir. Bedeni güzelleştirmeye dair uygulamalar mevcut kültürel yapıya ve dönemlere göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin Roma İmparatorluğu döneminde "kokmuş fasulye lapasının şişmanlıktan kaynaklanan sarkık göbektelere bağlanması; cilt çürüklerinin ve lekelerinin giderilmesinde kullanılması" gibi uygulamalar mevcut iken; günümüzde göbekteki yağlardan

kurtulmak için liposuction (yağ aldırma) ameliyatına ve ciltteki lekelerden kurtulmak için lazer ışını uygulamalarına başvurulmaktadır (Ergenekon, 2006: 55). Güzellik uygulamaları tıbbileştirilmektedir ve tıp teknolojileri güzellik adına her geçen gün yeni çözümler (ve aynı zamanda yeni ihtiyaçlar) yaratmaktadır. Dermokozmetik ürünler bunun bir örneğidir. Artık tıbbın da güzelliği vadetmesi, onun bedenler üzerindeki iktidarını pekiştirmektedir.

Postmodernitede güzellik ve tüketim birbirinden ayrılmaz iki parçadır. Tüketim alışkanlıkları tıpkı güzellik anlayışları gibi sürekli değişir; bireyin arzusunu doyurması ve sonlandırması istenmediğinden, tüketim anlık ve geçici bir süreç olarak gerçekleşir. Tüketimin devamlılığı adına yeni arzu ve memnuniyetsizlikler yaratılır (Bauman, 1999: 40-43). Medya, reklam, moda ve çeşitli terapi ve danışmanlık mesleklerinde yer alan yeni kültür araçları (Featherstone, 2013: 77), tüketime yönelik ideolojiler üretmekte ve gündelik hayata dair pratik fikirler sunarlar. Estetik cerrahlar ve güzellik uzmanları bu yeni kültür araçlarıdır. Güzellik için tüketim yeni kültür araçları tarafından övülmekte, yeni kullanım alanlarının yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. Kozmetik sektörü, son dönemde geniş bir yaş kitlesi tarafından ve yalnızca kadınlar aracılığıyla değil, erkeklerin de tüketime katılmasıyla büyümeye devam etmektedir. Kozmetik ürünlerin tüketimi, bireylerin ideal bir kimlik yaratmalarına ve gruba aidiyet duygusu kazanmalarına katkıda bulunmakta, bazen mevcut kimliklerin dönüştürülmesinde bir ihtiyaç olabilmektedir. Günümüzde estetik cerrahinin yaygın tüketim pratiklerinden birine dönüşmüş olması, ideal kimlik yaratma arzusunun bir sonucu olmaktadır.

Modern insanın kendisini sürekli icat etmeye çalışmasından dolayı (Featherstone, 2013: 25) ve güzelliği elde etme yolunda çileci bir yol izlenmesinde sakınca görülmemesinin de etkisiyle estetik cerrahi gün geçtikçe daha çekici bir seçeneğe dönüşmektedir. Yüz, bireyin toplumsal etkileşimde başkalarını etkilemede ilk aracı (Ergenekon, 2006: 4) olduğundan en fazla değiştirmek istenen bölge olmaktadır. Günümüzde giderek yaygınlaşan estetik cerrahi müdahalelerin toplumsal anlamları, etkileri, işlevleri ve sonuçlarının incelenmesi pek çok açıdan önem taşımaktadır. Bu araştırmada, 20-50 yaş aralığında, üniversite mezunu, Ankara, İstanbul ve İzmir'de yaşayan estetik müdahale görmüş 15 kadın ve 5 erkekten oluşan katılımcılardan görüşmeler yoluyla elde edilen nitel veriler aracılığıyla, estetik cerrahi müdahale görmüş bireylerin postmodern güzelliğin inşasına nasıl katkıda bulduklarına; beden ve benliklerini uzlaştırma çabalarına; müdahale görme kararı almada etkili olan faktörlere; müdahaleye yüklenen anlamlara; estetik cerrahinin gündelik yaşama etkilerine ve toplumsal cinsiyet, etnisite ve sınıf başta olmak üzere çeşitli toplumsal kurum ve yapılarla olan ilişkisine değinilmiştir.

1. Estetik Cerrahinin Yükselişi

Plastik cerrahinin rekonstrüktif ve estetik olmak üzere iki alt dalı bulunmaktadır. Rekonstrüktif cerrahinin gelişmesinde 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında yaralılara yapılan müdahaleler etkili olmuştur. Bu dönemlerde estetik ve rekonstrüktif cerrahi arasında bir ayırım yapılmamış, savaş sonrası dönemde bu ayırım belirginleşmiştir (Sevim & Sevim, 2014: 68). Rekonstrüktif cerrahi, estetik kaygıların ikinci planda olduğu, kaza ya da hastalık sonucu işlevini kaybeden organların yeniden yapılandırılması ve tekrar işlerlik kazandırılması ile ilgilenirken; estetik cerrahi sadece estetik amaçlı, güzellik kaygısı ile gerçekleştirilen operasyonlar ile ilgilenmektedir. Başka bir deyişle, rekonstrüktif cerrahi “normale dönme girişimi” iken, estetik cerrahi “normali aşma girişimi”dir (Jones, 2008: 8). Kaydı tutulan ilk yüz gerdirme müdahalesi 1901'de, yağ aldırma 1974'te yapılmıştır. İlk meme büyütme müdahalesi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde sıvı silikon ile yapılan riskli enjeksiyonlara kadar uzanmaktadır (Heyes ve Jones, 2009: 3). Estetik cerrahi, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde “kozmetik cerrahi” adıyla gelişmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından oldukça az etkilenmiş olup bireycilik ve modern refah anlayışıyla daha erken tanışmış olması nedeniyle bu gelişim mümkün olmuştur (Heyes ve Jones, 2009: 3). Çünkü estetik cerrahinin tercihe dönüşebilmesi için bireyci ve seküler bir yaşam biçiminin olması gerekmektedir. Bu anlamda estetik cerrahi modern dünyanın bir ürünüdür. İlk estetik cerrahi derneği 1921'de Chicago'da kurulmuş, estetik cerrahi plastik cerrahinin bir dalı olarak kabul edilmiştir. Türk Plastik Cerrahi Derneği ise 1961 yılında kurulmuştur (Ergenekon, 2006: 61).

Tıbbi teknolojilerin acısız ve enfeksiyonsuz müdahaleleri mümkün kılmasıyla estetik cerrahi yaygınlaşmıştır (Jones, 2008: 7). Çoğu kozmetik cerrahi uygulamasının keşfi anestezinin yaygın hale gelmesinden sonra gerçekleşmiştir. Estetik cerrahi ilk ortaya çıktığı dönemde kadınlara hitap eden bir seçenek olmuştur. Bugün bilinen anlamda estetik cerrahinin gelişiminde kitlesel güzellik kültürünün ortaya çıkmasının önemli bir payı vardır. Kadınların güzel bir bedene ulaşması yolunda mevcut kısıtlamaların kalktığı kitlesel güzellik kültüründe, tüm kadınların erişebileceği güzellik uygulamaları ortaya çıkmıştır. Bu durum estetik cerrahların perspektifinden “demokratikleşme” ve özgürleşme olarak algılanmıştır (Ergenekon, 2006: 60-61). Ory'e göre (2013: 111-112) estetik cerrahinin büyük çapta ilerleyişinin nedeni özellikle kadın bedeninin giderek çıplaklaşmasıdır. Bedenin çıplaklığının gündelik hayatın bir parçası haline gelmesinin nedeni, aşk evliliklerinin doğuşuyla kadın ve erkeklerin karşı cinsi cezbetmek amacıyla bedenlerini sergilemeye mecbur olmasıdır. Eş bulmada en büyük koz dış görünüş olmuştur. Bedenin görünürlüğünün artması, geçmişte kıyafetlerin örttüğü bedenin çeşitli bölgelerindeki kusurların saklanmasıyla güçlük yaratmıştır ve kozmetiğin faydaları yetersiz kalmaya başlamıştır. Karşı cinsi cezbetme amacıyla bedenin daha da görünür hale gelmesi aynı zamanda vücut geliştirme ve diyetetiğin

gelişmesine de neden olmuştur. Sohn (2013: 75-77), İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda gerçekleşen bu dönüşümün, dinsel ahlak geleneğinin zayıflamasını da beraberinde getirdiğini belirtmiştir ancak dinsel ahlak geleneğinin zayıflamasının bu dönüşümden daha önce gerçekleşmiş olduğunu söylemek daha mümkün görünmektedir.

1948'de estetik cerrahi müdahale görmüş Amerikalıların sayısı 15.000 civarındayken; 1958'de bu sayı 130.000'lere yükselmiştir. 2001'de yalnızca botoks uygulamalarının sayısı 1,6 milyona ulaşmıştır (Brooks, 2004: 211-213). Estetik cerrahi uygulamaları 1960 ve 1980 tarihleri arasında da büyük gelişim göstermiş, silikon implantlar ve yağ aldırma teknikleri sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Lee ve Clark, 2014: 2). Estetik cerrahiye başvuran erkeklerin sayısı da gün geçtikçe artmaktadır: 1985 yılında estetik cerrahiye başvuran erkeklerin kadınlara oranı on altıda bir iken; 2000 yılında bu, altıda bir oranına yükselmiştir (Vigarello, 2013: 245-256). Kuzey Amerika'da 2007 yılında estetik cerrahi uygulamalarının %91'i kadınlara yönelik, kalan %9'un %8'i ise erkeklere yönelik (%1 üçüncü cinsiyet) olarak gerçekleştirilmiştir ve müdahale gören kadınların %76'sı beyazdır (Heyes ve Jones, 2009: 3-9). Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği'nin 2015 yılında gerçekleştirdiği uluslararası araştırmada, 92 ülkede estetik cerrahi operasyonların sayısı 9.641.253 ve cerrahi olmayan estetik operasyonların sayısı 21.696.671 olarak belirtilmiştir. Yine aynı araştırmaya göre, yüz ve baş bölgesinde en çok operasyon yaptıran ülke Brezilya olurken, meme operasyonlarında Amerika Birleşik Devletleri birinci sırada yer almaktadır. Tüm estetik cerrahi ve cerrahi olmayan uygulamaların toplamında yine Amerika Birleşik Devletleri birinci sıradadır. En çok tercih edilen estetik operasyon Botulinum Toxin'dir (botoks). Tüm uygulamalarda başvuran kadınların oranı %85,6 iken; erkeklerin oranı %14,4'tür. Yine bu araştırmaya göre kadınlarda en çok tercih edilen estetik cerrahi uygulamalar meme büyütme, yağ aldırma, göz kapağı ameliyatı, karın germe ve burun şekillendirme olurken; erkekler göz kapağı ameliyatı, yağ aldırma, meme küçültme ve burun şekillendirme ameliyatlarını tercih etmişlerdir (Uluslararası Estetik Plastik Cerrahi Derneği, 2015). Müdahaleler giderek her ırktan, yaştan ve cinsiyetten bireylere yönelik bir hal almaktadır. Bunun yanı sıra güzellik stereotiplerinden doğan damgalamalar hem kadınları hem de erkekleri etkilemeye devam etmektedir.

Odabaş, Sabah gazetesinden (24.07.2004) aktardığı bir haberde, Estetik Plastik Cerrahi Derneği Başkanının Türkiye'de en çok sırasıyla burun, göğüs ve yüz germe ameliyatlarının yapıldığını, estetik cerrahiye başvuran erkeklerin sayısında da artış yaşandığını ve erkeklerin burun ameliyatlarından sonra en çok saç ektirmeyi tercih ettiğini belirtmiştir (Odabaş, 2008: 64-65). Prof. Dr. Haluk Duman ve Uzman Dr. Sadiye Kuş, Türkiye'de erkekler arasında en çok tercih edilen estetik ameliyatlarını; koltuk altı terlemesine karşı botoks, alın ve göz çevresine uygulanan botoks, yağ aldırma, saç ektirme, cilt gençleştirme, göz kapağı kaldırma, meme küçültme, burun ve kulak ameliyatları

olarak belirtmişlerdir (Zinde Türkiye Sağlıklı Yaşam ve Spor Dergisi, 2014 Aralık). Estetik cerrah Prof. Dr. Akın Yücel ile ünlü bir derginin yaptığı röportajda, 2010 yılında Türkiye’de en çok burun ameliyatı yaptırılırken, 2011 yılında yağ aldırmanın en çok tercih edilen operasyon olduğu ifade edilmiştir. Yücel, müdahalelerin artışının nedenlerini şöyle açıklamıştır:

“Yükselen yaşam standartlarına bağlı olarak kişisel bakıma ve görünümüne daha çok özen gösterilmesi. Gerek kadınlar, gerekse erkekler artık yediklerine daha çok dikkat ediyor, daha iyi giyiniyor, daha çok spor yapıyor. Yağ aldırma ameliyatları da yükselmiş olan bu öz-bakım sürecinin bir parçası olarak görülebilir. (...) Türkiye ve İran, ırksal özellikleri nedeni ile dünyanın en çok burun ameliyatı yapılan ülkeleri. Dünyanın önde gelen burun cerrahlarının bir kısmı Türk’tür. Amerika’da en çok burun ameliyatı yapan cerrahların hastalarının önemli bir bölümü Türk, İranlı ve Ermeni’dir. Burun cerrahisinin bu coğrafyada her zaman önemini koruyacağını söyleyebiliriz.” (Formsante Dergisi, 2013 Aralık).

Estetik cerrahinin toplumun birçok kesiminde meşruiyet kazanıp yaygınlaşması, kendi bedenine kontrol etmeyi ve onu titizlikle işlemeyi değerli kılan modern beden kültürünün bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Odabaş, 2008: 60). Estetik cerrahi, günümüzden on yıl önce daha masraflı bir uygulama iken, şimdi çeşitli sosyo-ekonomik düzeyden bireylerin özellikle de orta sınıfın başvurduğu bir uygulamaya dönüşmüştür; artık ünlülerin değil sıradan bireylerin de yararlandığı bir “yaşam biçimi”dir (Featherstone, 2010: 205).

2. Araştırmanın Yöntem ve Tekniği

Bu çalışmada estetik cerrahi müdahale görmüş bireylerle gerçekleştirilen alan araştırması aracılığıyla soruna yönelik nitel bulguların elde edilmesi hedeflenmiştir. Niteliksel araştırmalar genelleme iddiası taşımadığından (Kümbetoğlu, 2017: 96) örneklem belli bir amaca göre belirlenmektedir. Rastlantısız olmayan örnekleme tekniklerinden biri olan amaçlı örnekleme tekniği ile oluşturulan bu araştırma örnekleminin seçimindeki ölçüt, katılımcıların en az bir kere estetik cerrahi müdahale görmüş olmasıdır. Meseleyi temsil edici düzeyde olması gereken örneklemin büyüklüğü, araştırmacının çalışmasına ilişkin yeterli düzeyde veriye ve doyum noktasına ulaşmasına göre belirlenmektedir (Kümbetoğlu, 2017: 98). Örneklemin büyüklüğü konusunda doyunluğa ulaşma, araştırmacının farklı veriler elde edemeyeceğini düşündüğü ve tekrar ve tekrar benzer verilere ulaştığı durumu açıklamaktadır (Glaser & Strauss, 2006: 61). Bu araştırmanın örneklemini, araştırmacının teorik doyunluk noktasına ulaştığını düşündüğü 20 katılımcı oluşturmaktadır. Katılımcılar, Ankara, İstanbul ve İzmir’de yaşayan, yaşları 20 ile 50 arasında değişen ve farklı amaçlarla çeşitli estetik ameliyatlara

başvurmuş kişilerdir. Estetik cerrahi müdahale görmüş bireyler üzerine yapılan çalışmalar çok büyük bir oranda kadınlar üzerine odaklanmıştır. Estetik cerrahiye başvuran erkeklerin sayısındaki artıştan dolayı artık cinsiyetin müdahale için bir kriter olmayıp giderek cinsiyetler üzeri bir nitelik kazanmasından hareketle, bu çalışmada kapsamı genişletmeye yönelik olarak estetik müdahale görmüş erkeklerden elde edilen bulgulara da yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür. 5'inin erkek, 15'inin kadın olduğu katılımcıların tamamı üniversite mezunudur. Estetik ameliyata başvurmuş kişilerde kasıtlı olarak aranılan bir özellik olmamasına karşın görüşmecilerin üniversite mezunu olması bu araştırmanın (belirli bir grubu temsil etmesi bakımından) risklerinden biri olsa da konunun doğası gereği bir temsiliyet problemi yaratacağı düşünülmemektedir. Öte yandan öğrenim durumu, genelde estetik cerrahiye başvuran kişilerin kültürel sermayeleri hakkında bir bilgi sağlamaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça bireyin sosyo-ekonomik koşullarının gelişmesi, estetik cerrahi müdahaleleri daha cazip hale getirmektedir. Ancak düşük sosyo-ekonomik koşullara sahip kişilerin de estetik cerrahiye başvurduğu bilinmektedir.

Ankara, İstanbul ve İzmir'deki estetik cerrahların Türkiye'deki estetik cerrahların toplamının %48'ini oluşturması (Saçak vd, 2014), estetik cerrahi müdahale görmüş bireylerin bu şehirlerde yoğun olarak mevcut olduğunu gösterdiğinden dolayı çalışma grubu, bu kentlerde yaşayan bireylerden oluşmuştur. Aynı zamanda büyük kentlerdeki geleneksel olmayan yaşam biçimi, bireylerin dış görünüşleri üzerinde müdahale yapmalarına daha fazla imkân sağladığından estetik cerrahi ameliyatların bu bölgelerde yoğunlaşması şaşırtıcı değildir. Görüşme yapılacak katılımcıların seçimi Collins ve meslektaşlarının (Collins-Onwuegbuzi-Jiao, 2007) örnekleme şemalarından biri olarak tanımladıkları ve bulunabilirliği ve gönüllülüğü esas alan "elverişlilik" ilkesine göre yapılmıştır. Türkiye'de estetik cerrahiye başvuran kimselerin demografik bilgilerine müşteri gizliliği ilkesinden dolayı ulaşılamaması, elde edilecek verilerde maksimum çeşitliliğin aranmasını zorlaştıran bir durum olmuştur. Estetik ameliyat geçirmiş bireylerin çevresinde genellikle estetik müdahale gören başka kimseler de olmasından dolayı, görüşme yapılacak bireylere ulaşmada daha önce görüşme yapılan bireylerin referansı etkili olmuş ve böylece kartopu örnekleme tekniği ile araştırmaya devam edilmiştir. Kartopu örnekleme tekniği, evrenin büyüklüğü hakkında bilgi sahibi olunmadığı, kaynak kişilerden diğer kişilere ulaşılarak ve bu yüzden de sadece belirli grup veya kişilere ulaşma riskini bünyesinde barındıran bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2017: 99).

Meseleye ilişkin niteliksel veriler elde etmenin hedeflenmiş olması nedeniyle deneyimler, tutumlar, algı ve tepkilere yönelik zengin ve kapsamlı bir analiz imkânı sunan görüşme tekniği seçilmiştir. Önceden belirlenen standartlaştırılmış sorulardan ziyade esnek ve genişletilebilir soruları içeren ve katılımcılardan spesifik bilgiler alınmasına imkân sağlayan (Merriam, 2015: 87) yarı yapılandırılmış bir görüşme formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Görüşmelerde katılımcıların izinleri alınarak ses kaydı kullanılmış, elde edilen veriler daha sonra analiz edilmek için yazıya dökülerek (deşifre edilerek) çeşitli temalar altında toplanmıştır. Araştırma etiği gereği, katılımcılara kimliklerinin gizli kalacağı bilgisi verilmiştir. Görüşme formunda bireylerin kendi beden algılarına dair sorular yer aldığından ve bireyin bedeni ile girdiği ilişki son derece kişisel ve mahrem olduğundan, görüşme sırasında oluşabilecek kaygı, hassasiyet ve güvensizlik hislerinin yaratılmamasına dikkat edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen ve katılımcıların doğrudan ifadelerinden oluşan veriler, belirli temalar çerçevesinde betimsel analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Betimsel analiz tekniği, araştırmacının verilerin özgün biçimlerine sadık kalarak, bireylerin söylemlerinden doğrudan alıntılar yaptığı, betimsel bir yaklaşım yoluyla (Kümbetoğlu, 2017: 154) insanların tecrübelerinin nasıl anlatıldığını ve anlamlandırıldığını ortaya koyan araştırma tekniğidir (Merriam, 2015: 193).

Katılımcıların estetik cerrahiye başvurmalarındaki temel motivasyon, dikkat çekmeyecek ölçüde doğal ve güzel bir görünüm elde etmektir. Ancak araştırmanın bulguları, estetik cerrahiye sıra dışı benliği dışa vurmak için ekstrem görünüm kazanmak adına başvuran bireyleri kapsamamaktadır. Bu tarzdan müdahaleler, modern ve postmodern öğelerin yanı sıra geleneksel öğelerin varlıklarını devam ettirdiği Türkiye’de henüz yaygın değildir.

3. Katılımcıların Güzellik Algısı

Kültür endüstrisinin ve egemen güzellik anlayışlarının bireylerin bedenleri ile girdiği ilişkiyi baskıcı birer güç olarak etkilediği aşikârdır. Kültürel yapının yanı sıra toplumsal cinsiyet, sınıf, etnisite ve medya güzelliğe dair normların içselleştirilmesinde büyük rollere sahiptir. Kadın katılımcılardan ideallerindeki güzel/çekici bedeni betimlemeleri istendiğinde *“Bakımlılık, Karakterle uyum, Pozitif enerji yaymak, Giyilen kıyafetin yakışması, Etkileyici bakışlar, Zevk sahibi olmak, Temiz olmak, Orantılı olmak, Doğal olmak, Zarif olmak, Dikkat çekici olmak, Zayıf görünmek, Güzel gülmek, Kadınsı olmak, Uzun boylu olmak, Renkli gözlü olmak, Fit görünmek, Özgüvenli olmak, İdeal olmak”* gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu ifadelere bakıldığında, güzelliğin yalnızca cinsiyet özellikleriyle, incelikle, bakımlılıkla, orantılı olmakla değil; aynı zamanda karakter ve davranış özellikleri ile özdeşleştirildiği görülmektedir. Bu, güzellik kavramının istedik karakter ve davranış örüntülerini pekiştirmek için kullanılabileceğini göstermektedir.

Katılımcıların güzelliğe dair açıklamalarında yaş pek bir farklılık yaratmasa da, toplumsal cinsiyet bakımından farklılıklar gözlemlenmektedir. Erkek katılımcıların güzelliği açıklarken kullandıkları ifadeler şunlar olmuştur: *“Erkeksi olmak, Bakımlı olmak, Temiz olmak, Beyaz dişler, Etkileyici bakışlar, Kaslı vücut / fit görünmek, Orantılı beden, Uzun boylu olmak, Şekilli saç ve sakallar, İdeal görünüm, Güzel giyinmek”*. Erkekler ideallerindeki yakışıklı bedeni anlatırken, kadınlardan farklı olarak daha az betimleme yapmışlar ve yalnızca bedensel görünümlere dikkat çekmişlerdir. Oysa kadınlar güzelliği bazı

karakter ve davranış özellikleriyle özdeşleştirmiştir: “güzel gülmek”ten bahseden bir kadın katılımcıya ne kastettiği sorulduğunda, “gülerken otuz iki dişini birden göstermeyen ve yüksek sesle kahkaha atmayan” yanıtını vermiştir. Bir davranışa işaret eden bu yanıt, katılımcının kadın güzelliğine dair cinsiyetçi normatif davranış kalıplarını nasıl içselleştirdiğini ve güzelliğe atfedilen ahlaki nitelikleri örneklemektedir.

Erkek katılımcıların verdikleri yanıtlara bakıldığında, uzun boylu olmak dışında güzelliği açıklayan niteliklerin hepsinin sonradan kazanılabilir fiziksel nitelikler olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ideal erkek ve kadın bedeni anlayışlarında temiz ve bakımlı olmak, orantılı olmak, etkileyici bakışlara sahip olmak ve uzun boyluluğa vurgu gibi benzeşen açıklamalar mevcuttur. Türkiye’deki boy ortalamasının Batılılarla karşılaştırıldığında daha kısa olduğunun düşünülmesinin, ülkemizde uzun boyun seçkin bir özellik olarak ortaya çıkmasında ve bundan dolayı güzel olarak ele alınmasında etkili olduğunu düşündürmektedir.

Çirkin olmak, güzellik standartlarının dışında kalmak, günümüzde birey için ağır bir yükür ve çeşitli toplumsal yaptırımları vardır. Katılımcılar, güzel ya da çirkin olmanın sosyal hayatta yarattığı sonuçların farkındadır. Katılımcılardan biri çirkin olarak adlandırılmanın sonuçlarını şöyle örneklendirmiştir:

“Yeni tanıştığınız bir insanı ilk etapta karakterine göre değerlendiremezsiniz, dolayısıyla kişinin güzel veya çirkin olması sizde istemsizce görüşmeyi uzun veya kısa tutma, anlattıklarını ciddiye alma veya geçiştirme eğilimine yönelir. Güzelliğin sosyal hayata pozitif bir etki sağladığı da bilimsel araştırmalarca kanıtlanmış bir durum zaten. Çirkinsen her duruma eksi bir ile başlıyorsun” (Erkek, 25, burun estetiği).

Katılımcı yukarıdaki ifadesinde ilk izlenime vurgu yapmaktadır. Goffman (2014: 24-25) etkileşimin ilk halkası olarak gördüğü ilk izlenimlerin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Birey, dış görünüşünün yarattığı ilk izlenimin önyargılar oluşturabileceğinden dolayı bedenini nasıl sunulacağına dikkat etmekte, çeşitli tekniklere başvurmaktadır. Estetik cerrahi bedenini sunumunda karşılaşılan problemlerle başa çıkma ve istenilen ilk izlenimi yaratma tekniklerinden birisi olarak görülebilir.

Postmodernitede güzellik, yaşamın tüm yönleriyle bir bütün olarak algılanır. Güzel bir beden, başarılı bir kişiye işaret eder. Bir araştırma, bireylerin fiziksel olarak çekici buldukları kişileri daha dışa dönük, sosyal yetenekleri olan ve popülerlik gibi bazı olumlu sonuçlar¹ doğuran karakterle ilişkilendirdiklerini ortaya koymuştur (Eagly ve diğerleri, 1991’den aktaran; Hildebrandt ve Latner,

¹ Ülkemizdeki sıklıkla kullanılan atasözlerinden biri de bu durumu desteklemektedir: “Yüzü güzel olanın huyu güzel olur”

2007: 210). Başka bir araştırmaya göre çekici bulunan kişiler aynı zamanda olduğundan daha zeki olarak algılanmaktadır (Chai, Allred, Grossnickle, Lee, 1998'den aktaran; Hildebrandt ve Latner, 2007: 211). Dolayısıyla estetik cerrahi yalnızca güzel görünmek için değil, güzel görünmenin avantajlarından yararlanmak için başvuru olan bir uygulamadır.

4. Katılımcıların Kozmetik Ürün Kullanımı

Kozmetik sektörünün devasa boyutlara ulaştığı ve kadın bedeninin kozmetik ürün tüketimi ile metalaştırıldığı yaygın olarak bilinir. 1990'lı yıllardan itibaren erkek bedeninin medyada giderek daha fazla görünürlük kazanarak seyredilen bir nesneye dönüşmesi, onun metalaşmasına ve estetikleştirilmesine katkıda bulunmuştur (Seidler, 2013). Erkek bedeni, onunla alakası olsun ya da olmasın, reklamlarda sıklıkla kullanılmaktadır (Mataix, 2012: 655). Erkek bedeninin görünürlüğünün artmasındaki temel motivasyon, onları tüketime teşvik edebilmektir. Erkeğin kadına baktığı ve kadının kendisini bakılan bir nesne olarak gördüğü klasik görme biçimleri değişip erkeğin bedeninin de giderek bakış nesnesine dönüşmesi, erkeklerin de bedenleri ile ilgili kaygılarının artmasına neden olmuştur. (Gill vd, 2005: 4-5). Sosyologlar erkek bedeni üzerindeki bu değişen algıyı, sosyal kurumlarda feminenliğin artan görünürlüğünün sonucu olarak gelişen kaygıyla, kısaca erillikte yaşanan bir kriz ile ilişkilendirmektedir (Atkinson, 2006: 248). Bundan dolayı erkeklerin kozmetik ürün kullanımı da gittikçe yaygınlaşmaktadır.

Reklam endüstrisi, cinsel eğilimine bakmaksızın görünüşüne özen gösteren erkekleri tanımlamak için metroseksüel kavramını ortaya atmış ve tüketim için yeni bir kimlik inşası süreci ortaya çıkmıştır. Metroseksüel erkek kimliği kentli zevklere sahip, aynanın karşısında uzun vakit geçiren, düzenli spor yapan, cilt ve saç bakımını ihmal etmeyen, moda uygun giyinen, alışveriş yapan ve bedensel görüntüsünü sürekli olarak geliştiren kişileri tanımlamaktadır (Hall, 2014: 19-33). Hem klasik erkek kimliği hem de metroseksüel erkek kimliği tanımlamaları maskülen imajlar doğrultusunda inşa edilmektedir ve bu inşa görünümüne giderek daha fazla odaklanmaktadır (Hall, 2014). Türkiye'de 5-6 yıl öncesine kadar kozmetik ürün satan mağazalarda erkeklere yönelik ürünlere ayrılan bölüm birkaç raf iken; günümüzde çok daha geniş reyonlar erkeklere yönelik tüketim ürünlerinden oluşmaktadır. Bu ülkemizde geleneksel erkek kimliği tanımlamalarının değişim sürecinde olduğunun bir göstergesidir. Metroseksüel erkek kimliği ile geleneksel erkek kimliği tanımlamalarının çatışmasına kendisini metroseksüel olarak tanımlayan katılımcının ifadesinden örnek verilebilir:

"Nivea'nın şeffaf dudak koruyucuları var ya, onlardan kullanıyorum kışın dudaklarım kuruyor diye. Bazen arkadaşlar dalga geçiyor sürerken feminen misin diye ama sürmezsem de dudakların kurumuş diyecekler. Geleneksel tavırları bırakmak lazım artık bakımsız erkekler beğenilmiyor çağımızda." (Erkek, 27, burun estetiği)

Bireylerin kozmetik ürünleri satın alması için öncelikle güzel olmanın önemli olduğunu, güzelliğin de çeşitli ürün ve uygulamalarla geliştirilebileceğini öğrenmesi gerekmektedir. Meme büyütme ameliyatına başvuran ve estetisyenlik mesleğine mensup 23 yaşındaki katılımcı, güzelliğin ön planda olduğu bir ortamda yaşadığı için kozmetik giderlerinin aylık ortalama 800 TL civarında olduğunu ve giderek arttığını belirtmiştir. Genç kadınların kozmetik harcamalarına daha çok önem verirken, orta yaştaki kadınların giyim harcamalarına daha çok önem verdiği söylenmektedir (Sarıkaya, 2007'den aktaran; Gümüş vd, 2015: 10). Buna paralel olarak, orta yaştaki kadın katılımcılar ideallerindeki güzelliği anlatırken daha çok giyim-kuşama vurgu yapmış, öte yandan genç katılımcılar cilt güzelliğini ön plana çıkarmışlardır. Katılımcıların kozmetik ürün ve uygulamalara harcadığı miktar ayda ortalama 20 TL'den 900 TL'ye kadar değişkenlik göstermektedir. Burada kozmetik ürünlere harcanan miktarın aralığının geniş olduğu göze çarpmaktadır. Katılımcıların kozmetik ürün ve uygulamalara harcadığı miktar aylık ortalama 220 TL'dir. Görüşmecilerin kozmetik ürünlere harcadığı miktarın artması, daha sonra estetik cerrahi müdahale görme konusundaki fikirlerini etkilememiş gibi görünmektedir. Örneğin, kozmetik ürünlere ayda ortalama 20 TL harcadığını belirten katılımcı, daha güzel görünmek adına tekrar müdahale görmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Burada estetik cerrahinin artık lüks bir uygulama olmaktan çıkmasının, kozmetiğin aksine kalıcı çözümler sunmasının bir etkisi bulunmaktadır.

Estetik cerrahiye başvuranların, egemen güzellik normlarını daha fazla içselleştirdiğinden dolayı kozmetik ürünleri tüketim miktarlarının yüksek olacağı fikri ilk başta akla gelse de, görüşmelerden elde edilen bulgular sonucunda estetik cerrahiye başvurma ve kozmetik ürün kullanımı arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Kozmetik ürün kullanımının temel amacının güzellik olduğu varsayımıyla birlikte, aslında bu durum estetik cerrahinin yalnızca güzel görünmek için değil; toplumun normaline uymak için yapıldığı savını desteklemektedir. Ancak elbette güzel görünmek amacıyla kozmetik ürünler kullanan bireylerin estetik cerrahiye başvurma olasılığı, güzellik normlarının içselleştirilmesi ve beden algısı bağlamında düşünüldüğünde, kozmetik ürünler kullanmayan bireylere oranla daha fazla olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

5. Beden, Medya ve Estetik Cerrahi

Beden algısı, içselleştirilme ve sosyal karşılaştırma süreçleri gibi faktörlerle ilişkili olmakla beraber, medyadaki görüntü ve mesajlardan etkilenen ve sabit olmayan bir yapıdadır. Ünlülerin imajlarıyla daha sık karşılaşmak, hâkim güzellik anlayışlarının daha çok içselleştirilmesine neden olabileceği için bedensel kaygılar ve kendi kendini nesneleştirme durumu daha sık ortaya çıkabilmektedir. Bir araştırmada, Instagram görsellerin paylaşımına dayanan bir sosyal medya aracı olduğundan, diğer sosyal medya araçlarına göre daha fazla

bedene yönelik kaygı yarattığı iddia edilmiştir. Instagram'da sıklıkla karşılaşılan *fitspiration*² görselleri, metalaşmış ve parçalanmış bedenleri içermektedir ve bireylerin bedensel kaygılarına kaynaklık etmektedir (Fardouly vd., 2018: 1381-1382). Ancak öte yandan, kişilerin yaptığı karşılaştırmaların, genelde ünlülerden çok arkadaşları, akrabaları ve diğer tanıdıkları ile yaptığı karşılaştırmalar olduğu söylenmektedir (Fardouly vd., 2018).

Daha yirmi yıl öncesinde var olmayan kozmetik ve estetik uygulamaların insanlar tarafından hızlıca benimsenmesini destekleyen medya, bireylerin bedenleriyle kırılgan bir ilişki içine girmesinde etkili olmaktadır. Hem kadınlar hem erkekler için dergilerde yansıtılan ideal beden imgeleri, bireylerin bedenleri ile ilgili kaygı duymalarına yol açmaktadır. Bu kaygı "anorexia nervosa" gibi ölümcül derecede aç kalma ile veya "athletica nervosa" gibi aşırı spor yapma ile sonuçlanabilmektedir (Featherstone, 2010: 201). Takıntılı bir biçimde vücut geliştirme anlamına gelen genellikle erkekleri etkileyen "bigorexia", tıbbi otoritelerce henüz bir hastalık olarak tanımlanmasa da, vücut dismorfik bozukluğu olarak sınıflanmaktadır. Tıpkı anoreksikler gibi, bigoreksikler de kendi bedenleri hakkında çarpıtılmış bir beden algısına sahiptir. Bu yeni bozukluk, bedenlerini çok küçük olarak gören bireyleri devamlı egzersiz yapmaya itmektedir (Mataix, 2012: 656).

Jones, moda ve estetik cerrahinin oluşturduğu tüketim odaklı şekillenen kültürün iki boyutlu ve üç boyutlu görünüm arasında bir gerilim yarattığını iddia eder. Yani bu kültür, gerçek ile sanal, canlı ile temsil edilen arasında bir gerilim oluşturmaktadır. İki boyutlu ve üç boyutlu küresel moda dünyasında karmaşık bir ilişki bulunmaktadır. Gösterişli dergilerdeki görüntüleri "3D sokak modası"na uyarlayan kişiler, fotoğraf çekilerek iki ve üç boyutlu alan arasındaki döngüyü sağlamış olurlar (Jones, 2012: 194-195). Aşağıda katılımcının ifadesi bu döngünün nasıl gerçekleştiğine dair bir örnek teşkil etmektedir:

"Instagrama resim koymadan hemen önce abdominal ve biceps [karın ve kol kaslarımı] çalıştırıyorum ne yalan söyleyeyim. Daha güçlü kuvvetli görünmek hoşuma gidiyor bir de güzel yorumlar alınca daha da iyi oluyor. Gelen yorumlar beni daha iyi görünmem için motive ediyor." (Erkek, 27, burun estetiği)

Postmodernitede yaşlı beden öteki bedenlerden bir tanesi olduğundan dolayı, güzellik söz konusu olduğunda yaşlı bedenlerden bahsedilmez. Eğer medyada yaşlı bedenün güzelliğinden bahsedilecekse, mutlaka onun ne kadar genç görüldüğü vurgulanır. Medyanın bir ilgisi de estetik cerrahiye başvurmuş yaşlı ünlülere yöneliktir; onların yaptırdıkları müdahaleler haber değeri taşımaktadır. Medya, estetik cerrahinin meşrulaştırıldığı temel alandır. *Extreme*

² Fitness (formda olma, zindelik) ve inspiration (ilham, esinlenme) kelimelerinin kombinasyonundan oluşturulan ve egzersiz yapıp sağlıklı yeme tavsiyelerinde bulunmaya işaret eden bir terimdir.

Makeover adlı televizyon programı, sıradan görünümlü bireyleri estetik cerrahiye kullanarak çok daha göz alıcı kişilere dönüştürmeyi hedefleyen programlardan biridir. Bu programın benzerleri ülkemizde de yayınlanmıştır. Amerika'da 2002 yılında bu programın yayınlanmasından itibaren, estetik operasyonlara başvuran kadınların sayısında %44'lük bir artışın gözlemlendiği dile getirilmektedir (Blum, 2007: 34'den aktaran; Featherstone, 2010: 205). Odabaş (2008: 63-70) Türkiye'de medyada estetik cerrahinin nasıl sunulduğu ile ilgili yaptığı araştırmada, gazetelerde estetik cerrahi ile ilgili kullanılan görsellerde, "koyu tenliler" in, "başörtülüler" in, "özürlüler" in, "yaşlı erkekler" in, "şişmanlar" in ve "kadın estetik cerrahlar" in yer almadığını, hatta "Özürlülere Ücretsiz Estetik" başlıklı bir haberde bile erkek estetik cerrahin görselinin kullanıldığını ortaya koymuştur. Odabaş ayrıca estetik cerrahinin temsilinin "toplumdaki hâkim değerleri, kodları teyit eden hatırlatıcı 'aşılar' la", erkek estetik cerrahların söylemlerine başvurularak, "cinsiyetçi, sınıfsal, etnik, garbiyatçı" ayrımları pekiştiren bir biçimde yapıldığını belirtmiştir.

Medyanın estetik cerrahiye meşrulaştırmasının yanı sıra, kişilerin estetik cerrahlar hakkında araştırma yaptığı bir alan olduğu görülmektedir. Katılımcıların estetik cerrahlarını seçmelerinde etkili olan faktörleri açıklamaları istendiğinde aşağıdaki yanıtlar alınmıştır: *"Arkadaş tavsiyesi, Doktorla iletişimin olumlu olması, Doktorun sonuca dair güven sağlaması, Uzmanlığı ve önceki deneyimleri, İnternet üzerinde yapılan olumlu yorumlar, Uygun fiyat sunması, Doktorun bir tanıdık olması, Ünlülerin de başvurduğu popüler bir doktor olması"*. Bu yanıtlarda medyanın rolünün yanı sıra yakın çevrenin ve uzmanlık gücünün etkisi göze çarpmaktadır.

6. Estetik Cerrahiye Başvurmada Etkili Olan Motivasyonlar ve Müdahalenin Gündelik Yaşama Etkileri

Güzel bedene sahip olmamanın dezavantajlı bir durum olması, güzellik adına riskli uygulamalara başvurulmasını beraberinde getirmektedir. Örneğin, Antik Yunan'da kadınların daha çekici görünmek adına göz bebeklerine geçici körlük durumu yaratan ve göz bebeklerinin büyümesine yarayan atropin³ damlattıkları söylenmektedir (Al, 2014: 2). Estetik cerrahi de güzellik adına başvurulmuş riskli uygulamaların çağdaş versiyonudur. Burun düzeltme operasyonu geçiren katılımcılardan birisi, ameliyat sırasında oluşan komplikasyon yüzünden müdahale sonrasında bir yıl düzenli olarak doktorunu ziyaret etmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Böyle bir riskin olduğunu bilmediğini, ancak bu durumun doktor ziyaretlerinin ücretsiz olması nedeniyle kendisi için büyük problem oluşturmadığını belirtmiştir. Estetik cerrahiye başvuran bir kimse, cerraha güvenerek ve onunla işbirliği yaparak risk almaktadır. Bireyler

³ Atropa belladonna: oldukça zehirli bir bitki, güzelavrat otu. İtalyanca "güzel kadın" anlamına gelen belladonna, yine göz bebeklerini büyütmek amacıyla Rönesans İtalya'sında kadınlar tarafından kullanılmıştır (Al, 2014: 2).

müdahalenin riskleri ve kazandıracaklarının farkındadır ve müdahale görmeye karar verdiklerinde riskleri hesaplamış olmaları muhtemeldir.

“Ameliyat çok sancılı geçti sekiz saat sürdü. Kafamı tıraş ettikten sonra yüz yüz elli iğne vuruyorlar, geç oluyor uyuşması. Ekimden sonra ağrı ve yanma oldu. Dokunmak yasak olduğundan bir hafta sandalyede uyudum. Bir yere değdi mi kafa saçlar tekrar dökülüyor o yüzden dikkatli olmak gerekiyor. Ameliyat sonrası kafa kaza geçirmiş gibi kıpkırmızı yüz de şiş oluyor. Bir aylık ev hapsi yaşadım bu yüzden.” (Erkek, 25, saç ekimi)

Bireyi risk almaya yönelten beden memnuniyetsizliğidir. Beden ölçülerinin sabit kalmaması bireylerin daima beden memnuniyetsizliğine açık olacağı anlamına gelmektedir. Katılımcıların beden memnuniyetsizliğinden kurtulmanın bir yolu olan estetik cerrahiye başvurmalarındaki temel motivasyonlar şunlardır:

Görünür Motivasyonlar:

- *Daha kadınsı/erkeksi görünme*
- *Daha ince görünme*
- *Daha genç görünme*
- *Daha orantılı bir yüze sahip olma*
- *Daha sıradan görünme/dikkat çekmeme*
- *Kendini daha çok beğenme arzusu*
- *İş yaşamında daha başarılı olma*
- *Kozmetik ürünlerden daha kalıcı sonuçlar arama*

Örtük Motivasyonlar:

- *Yakın çevre tarafından takdir edilme*
- *Karşı cinsi etkileme/duygusal ilişkilerinde etkili olacağına inanma*
- *Psikolojik gelişim ya da destek sağlayacağına inanma*
- *Benlik ve beden arasındaki uyumsuzluğu giderme*
- *Seçkin bir görünüm kazanma*
- *Sosyal gruplar tarafından kabul görme*
- *Etnik görünümünden kurtulma*
- *Damgalamalardan kaçınma*

Yukarıda görünür motivasyonlar olarak sıralananlar, katılımcıların açıklamalarında doğrudan bulunan ve gördükleri müdahaleyi meşrulaştırmada kullanmaktan çekinmedikleri ifadelerdir. Örtük motivasyonlar olarak belirtilenler ise, katılımcılardan alınan yanıtlarda açıkça yer almayan ancak dolaylı yollarla işaret edilen motivasyonlardır. Bu motivasyonlar, bireyin toplum içinde var olma çabasına işaret etmektedir. Katılımcıların en büyük arzusu, dikkat çekici bir güzelliğe ulaşmak değil, toplumun ideal beden normlarının sınırları dâhilinde olmak, topluluğa karışmaktır. Estetik cerrahi, bir yandan yetersiz olduğu

hissettirilen bedenler için “grubun içinde kalmayı” sağlayan ve öte yandan bireyi normallığın sınırları içine hapseden bir uygulamadır. Burun düzeltme ameliyatları bu durumun en belirgin örneklerindedir. Burun şekli, etnik bir damgadan kaynaklı ayrımcılığa yol açabileceği gibi, yüzün orantısını bozduğu durumda da çirkinliğe neden olacaktır. Sağlıklı olduğunun bir göstergesi olan orantılı bir yüz, hem evrimsel süreçlerin hem de bundan dolayı tarihsel açıdan sürekliliğe sahip bir güzellik algısının hedefidir.

Benlik inşasının bir parçası olarak bedeni kişiselleştirme, farklı görünme motivasyonu ile estetik cerrahiye başvurulabilir. Beden deldirme, boynuz taktırma, hayali bir karaktere veya bir ünlüye benzemek için yapılan cerrahi müdahaleler buna örnektir. Ancak bu uygulamalar postmodern kültüre işaret ettiği ve Türkiye'nin tam anlamıyla postmodern bir kültüre sahip olmadığından dolayı Türkiye'de sıklıkla başvurulmuş uygulamalar olmamaktadır. Bazı estetik ameliyatların daha feminen ya da daha maskülen görünme motivasyonu ile yapıldığı görülmektedir (örneğin; kadınlarda meme büyütme ve erkeklerde meme küçültme ameliyatları) ve bu tarz ameliyatlar toplumsal cinsiyet normlarına dayalı güzellik anlayışını pekiştirmektedir. Bir başka örnek, postmodern güzellik anlayışının incelik idealinin bir sonucu olarak gerçekleştirilen müdahalelerdir. Yağ aldırma gibi ameliyatlar, bireyin diyet ve egzersiz yoluyla kurtulamadığı kilolarından kısa sürede kurtulmayı ve böylelikle arzu edilen ince bir bedene kavuşmayı sağlamaktadır. Dahası daha genç görünmek amacıyla başvurulmuş (kırıksıklık giderme, göz altı torbalarını yok etme gibi) ameliyatlar vardır. Yaşlı beden postmodern kültürün ötekilerinden biridir. Günümüzde güzelliğin gençlikle özdeşleştirilmesinden ve yaşlılığın istenmeyen bir olgu olmasından dolayı bireyler oldukları yaştan daha genç görünmeyi istemekte, daha genç görünmenin de daha genç bir “ben” yaratacağını düşünmektedirler. Başarılı yaşlanma kavramının ortaya çıktığı günümüzde estetik cerrahi, yaşlanma belirtilerinin yok edilmesinde önemli bir rol oynamakta ve bazı yaşlı kimseler için bir yaşam tarzı haline gelmektedir.

Katılımcılar estetik cerrahinin gündelik yaşamlarında nasıl bir etki bıraktığını açıklarken, aşağıdaki konulara değinmişlerdir:

- o *Daha rahat kıyafet seçimi*
- o *Özgüvenli duruş ve hareket*
- o *Müdahale görülen bölgeye karşı daha dikkatli davranmaya başlama*
- o *Sosyal medyada daha aktif yer alabilme*
- o *Karşı cins ile olan ilişkilerin iyileşmesi*
- o *Rahatlıkla fotoğraf çekilebilme*
- o *İnsanların rahatsız edici bakışlarından veya sorularından kurtulma*
- o *Aynaya rahatça bakabilme*
- o *Yeni iş olanaklarına sahip olma*

Bu yanıtlarda göze çarpan müdahale sonrası artan özgüven ve yaşanan psikolojik iyileşmenin yarattığı sonuçlardır. Bu konuya bir sonraki

başlıkta değinilecektir. Bauman (2004'ten aktaran: Elliott, 2008: 123), yirmi birinci yüzyılın temel kaygısının elden çıkarılabilirlik (disposability) olduğunu ve insanların dışlanmaktan, reddedilmekten, bir kenara atılmaktan korktuklarını belirtmiştir. Elliott (2008: 122-131), bu korkuyu ekonomik ve psikolojik faktörlerin şekillendirdiğini dile getirmiştir. Estetik cerrahinin yaygınlaşmasının bu dışlanma ve reddedilme korkusuyla güçlü bir ilişkisinin bulunduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Kariyer hedeflerini gerçekleştirmek isteyen kişilerin bedensel görünümüne son derece dikkat etmesi gerekir. Hizmet sektöründe bedenün sunumunun önemli olduğu bilinmektedir. Bunun yanı sıra yüksek itibarlı mesleklerde de çekici görünmek önemlidir. Çalışan kadınların bakımlı ve fit görünümü olmasının iş yaşamında onları daha verimli ve başarılı kıldığı önyargısı mevcuttur. Kadınlar, erkeklerin dünyasında başarıyla ilişkilendirilen "kadınsı olmayan" özellikleri telafi etmek için kadınsılıklarını göstermek zorundadırlar (Reischer & Koo, 2004: 313). Elliott'un görüşme yaptığı bir estetik cerrah, uygulamalarının yaşamları ve özellikle de iş yaşamını geliştiren bir yapıda ve aynı zamanda ekonomik gelişimle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Bireyler daha genç ve dinamik bir görüntü kazandıklarında iş fırsatlarının artacağı farkındadır (Elliott, 2008: 17). Yağ aldırma operasyonuna başvuran katılımcı (Kadın, 38), iş yaşamında insanların onu daha da dikkate aldığını belirterek bu durumu örneklendirmiştir.

7. Benlik ve Estetik Cerrahi

Goffman, benliği ön bölge ve arka bölge olmak üzere iki alanda ele almıştır. Ön bölge toplumsal performansların ve vitrinin sergilendiği alan iken; arka bölge bireyin performansını geride bırakarak toplumsal sahnenin dışına çıktığı, rahatladığı alandır (Goffman, 2014: 112). Bedenlerin kullanımı ön ve arka bölgede değişkenlik göstermektedir. Estetik cerrahi operasyonlar yoluyla bedene uygulanan kalıcı müdahaleler hem ön hem arka bölgeyi etkilediğinden, bireyin bedene yapılan müdahaleyi yok sayabileceği bir alan olmamaktadır. Birey arka bölgede estetik cerrahi müdahale yoluyla elde ettiği görüntüyü bedeninin bir parçası olarak içselleştirirken, ön bölgesinde vitrininin bir ögesi olarak düzenlemektedir.

Estetik cerrahiye başvuran kişiler, benlik ve bedenleri arasında bağ kurmak için iki tür çaba göstermektedir. Öncelikle onlar kendilerini müdahale görmeyi hak ettiklerine ikna etmelidir; böylelikle müdahaleyi ideolojik ve psikolojik açıdan meşru kılacaklardır. İkinci olarak, düzeltilmiş görüntülerinin benlikleriyle bağlantılı olduğundan emin olmalıdırlar (Gimlin, 2000: 96-97). Ancak bu ikinci türden çabanın, beden ve benliğin sabit yapılar olmamasından dolayı ilki gibi bir seferlik değil, sürekli olarak gösterilmesi gereken bir çaba olduğu ortadadır.

Katılımcılar estetik cerrahi müdahale sonrasında elde ettikleri görüntüyü benlikleri ile uzlaştırmış görünmektedir; onlar estetik cerrahiden memnun

kaldıklarını belirtmişlerdir. Memnuniyetsizlik ifade eden birkaç görüşmeci, memnuniyetsizliğin ağrı ve sağlık problemlerinden kaynaklandığını ve ilk 2-4 hafta sürdüğünü, bu süreçten sonra memnun kaldıklarını eklemişlerdir. Estetik cerrahinin gündelik yaşamlarında değişiklik yarattığını ve bu durumun onları mutlu ettiğini bazı katılımcılar şöyle dile getirmişlerdir:

“Açıkçası hayatta verdiğim en doğru karar olduğunu düşünüyorum. Zannettiğim gibi hayatım değişmedi ama kendime baktığımda aynada güzel bir kadın görüyorum. Fotoğraflarda hep aynı açıdan bakmak zorunda değilim ve haberim olmadan fotoğrafımı çekebilirler mesela kameralardan kaçmıyorum artık çünkü yandan bakıldığında da gayet güzel bir burnum var. O fotoğrafları yakma isteği duymuyorum.” (Kadın, 25, burun estetiği)

“Daha güzel, tamamen bir kadın gibi hissediyorum şimdi. Gururla bikinilerimi giyebiliyorum mesela. Yolda daha özgüvenli yürümeye başladığımı hissettim. Bunlar önemli şeyler kişiliğini etkiliyor.” (Kadın, 23, meme büyütme)

“Daha çeşitli kıyafetler giyebiliyorum. Giydiğimi kendime yakıştırıyorum alışveriş bir işkenceye dönüşmüyor artık daha keyifli oldu.” (Kadın, 48, meme küçültme)

Bazı araştırmalar bedene yapılan dövme, piercing veya estetik müdahale gibi modifikasyonların duygusal veya psikolojik problemlere bir çözüm olarak yorumlanabileceğini iddia etmektedir (Atkinson, 2006: 254-254). Aşağıda katılımcıların özgüven artışına işaret eden ifadeleri psikolojik iyileşme meselesini örnelemektedir:

“Göbeğime bakıp depresyona gireceğime bıçak altına yatıp bikinilerin içine girerim” (Kadın, 38, yağ aldırma)

“Aynaya bakıyorum bir boşluk... Tarak kullanamıyordum. Motivasyonumu ve özgüvenimi düşürüyordu seyrek olması saçlarımın. Fotoğraflara bakıyorum moralim bozuluyordu. E [saç ekimi] yaptırdıktan sonra özgüvenim hızlıca yükseldi, kendimden daha emin yürüyorum hatta. Tarak aldım kendime. Bir daha yaptırır mısın desen yine yaptırırdım çok memnunum hem psikolojik hem fiziksel olarak.” (Erkek, 25, saç ekimi)

Antropolog Rebecca Huss-Ashmore, estetik cerrahiye başvuranlar için bu deneyimin iyileşme ve dönüşümü ifade ettiğini, ancak iyileşme ve dönüşümün cerrahi müdahaleyle değil, hastalar ve cerrahlar arasındaki operasyon öncesi ve sonrasında başvuru dil aracılığıyla gerçekleştiğini ifade etmektedir (Jones, 2008: 78). Elbette estetik cerrahide bir hastalığın getirdiği problemlerden kurtulup iyileşme durumu yoktur, psikolojik ve toplumsal açıdan bir iyileşme söz konusudur.

8. Bedenin Parçalanması

Günümüzde bireyin kendi bedeni ile girdiği ilişki değişmektedir. Kapitalizm, bedeni kârlı kılmak adına onu parçalar ve bu parçaları yeniden dönüştürmeye teşvik eder (Çabuklu, 2007: 138-139). Bedenin “yetersiz bölgeleri” bedenden ayrı olarak değerlendirilir ve bu da bedenin parçalarına yabancılaşmaya yol açar. Yukarıda belirttiği gibi, güzellik anlayışlarının sürekli değişmesi ve bedenin her parçasının estetize edilmesi bireyi tekrar müdahaleye başvurmaya itebilir. Lacan’ın terimiyle parçalanmış bedenin tek amacı kendi kendisinin inşasıdır. Bedenleşme süreci önce bedeni keşfetme, sonra parçalara ayırma ve daha sonra tekrar düzene koyma şeklinde gerçekleşir (Ergenekon, 2006: 87-88). Önce bedenin “çirkin” olduğu keşfedilir, daha sonra bedenin parçaları tek tek estetize edilir ve estetik cerrahi ile bu parçalar düzenlenerek bütünlük tekrardan sağlanmış olur.

Bedene müdahale sonucunda elde edilecek görüntü için acı çekmek, pek çok kişi için katlanılabildir (İnceoğlu & Kar, 2016: 85-86). Birey cerrahi müdahale sürecinde/sonrasında acı çekeceğini bilir, ancak tıpkı ruhani nedenlerle çekilen bedensel acılar gibi, vad edilen görüntüye ulaşacağını bildiğinden bu acılara aldırılmaz. Örneğin katılımcılardan biri acı ve müdahale ile olan ilişkisini şöyle açıklamıştır:

“İlk hafta yüzüm şişti burnum şişti. Mosmordu. Allah dedim bir insan kendine bunu neden yapar? Keşke olmasaydım dedim. Bir de ailem falan pek destek olmadı kızdı bana kendine neden böyle bir şey yaptın diye. İlk iki hafta çok pişmandım keşke olmasaydım falan dedim. Nefes alamıyorum konuşamıyorum ağrım var. Yavaş yavaş geçti. Düzelinece memnun olmaya başladım.”
(Kadın, 22, burun estetiği)

Bedenlerin parçalanma sürecinde Jennifer Lopez kalçası, Angelina Jolie dudağı gibi güzel beden stereotipleri oluşturulmaktadır. Bedenin parçalanıp metalaştırılmasıyla ve güzellik stereotipleriyle bireysellik kaybolmaktadır. Kişinin yabancılaşan bedenini bir bütün olarak algılaması giderek güçleşmekte, bu da benliğin parçalı bir hale bürünmesi anlamına gelmektedir. Kişinin, bütünlüğünü tekrar sağlamak için daha fazla kozmetik ürün tüketimi ya da estetik cerrahiye başvurma olasılığı artmaktadır. Estetik cerrahi, her ne kadar kişiye özel imajlar sunsa da genelde tektipleştirici ve yerel çeşitlilikten uzaklaştıran bir yapıdadır. Belki de burada estetik cerrahinin ne amaçla kullanıldığından ziyade (nihayetinde bedene ilişkin tatmini artırma amacı taşıyacaktır), bireyin bireyselleşme-tektipleştirme ikiliğinin hangi noktasında bulunduğu önem kazanmaktadır. Benliğin dışavurum aracı olarak estetik cerrahi (bireyselleştirmeyi sağlayan müdahaleler) ile benlik ve bedeni uzlaştırma aracı olarak estetik cerrahi (tektipleştirmeyi sağlayan müdahaleler) arasında ayırım yapılabilir. Şöyle ki, bazı estetik cerrahi müdahaleler toplumda baskın olan değerleri gözetererek gerçekleştirilmez; bunlar bireyselleştirmeyi

sağlayan müdahaleler olarak görülebilir ve postmodern kültüre özgü bir durumdur. Bazı müdahaleler ise baskın güzellik ideallerinin yeniden inşasından başka bir şey değildir ve bu türden müdahaleler tektipleşmeyi beraberinde getirmektedir. Katılımcılar, bu ikinci türden müdahalelere başvurmuşlardır ve dolayısıyla tek tipleşme ve bireyselliğin yitimi sürecine katkıda bulunmuşlardır.

Beden parçalarının estetikleştirilmesinin bir diğer sonucu ise kişiler arasında yeni bir sosyalizasyon biçimi oluşmasıdır. Sosyal ortamlarda bir kadının yüzündeki sivilcelerden şikâyet etmesi ve diğerlerinden ona çeşitli kozmetik ürün tavsiyeleri gelmesi olağan bir durum olmuştur. Güzellik merkezlerinde sıra bekleyen kişiler arasında gerçekleşen, tavsiyeler, şikâyetler ve deneyimler içeren sohbetler güzellik kültürünün inşasını pekiştirmektedir. Bu, estetik cerrahi operasyonlar için de geçerlidir. Örneğin bir katılımcı (Kadın, 24, burun estetiği) ameliyat olmadan önce internet yoluyla daha önce ameliyat olmuş kişilerle iletişime geçip uzun süren sohbetler ettiğini belirtmiştir. Özellikle kadınlar arasında bedenin sorunlu bölgeleri, kozmetik ürünler veya estetik operasyonlar hakkında sohbet etmek gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

9. Estetik Cerrahi Meşrulaştırma

Goffman (2014: 159), "(D)avranış kodları, damgalanmış bireye sadece siyasal bir platform, 'ötekine' nasıl davranması gerektiğine ilişkin basit bir kılavuz sunmakla kalmazlar; aynı zamanda ona, kendi benliğine ilişkin uygun tutumun ne olması gerektiğine ilişkin reçeteler de sunarlar" demiştir. Örneğin şişman bir kişi nefisini kontrol etmelidir ve az yemelidir. Selülitleri olan bir kadın onları yok edemiyorsa saklamalıdır. Katılımcılardan biri, güzelliğe ilişkin davranış kodlarına örnek oluşturacak biçimde kadınların her zaman bakımlı olması gerektiğini vurgulamıştır:

"İnsan evden çıkmadan en az 15-20 dakika aynaya bakmalı. Hiç makyaj yapamıyorsa en azından bir ruj bir rimel sürsün kadınlar. Ben makyaj yapmadan dışarı çıkmıyorum. Kadın dediğin her daim bakımlı olacak. Sokaktan bir bakımlı bir de bakımsız kadın geçsin, hangisi ilgi görür sizce?" (Kadın, 29, meme büyütmeye)

Beden modifikasyonlarının ve estetik cerrahi müdahalelerin ortak noktası, amaçlarının arzulanan görüntüye ulaşmak olması ve benliğin inşasında rol almalarıdır. Öte yandan, dövme ve piercing gibi beden modifikasyonları antik ritüellerden miras alınan şeyler olarak görülürken; günümüzün modifikasyon aracı estetik cerrahi genellikle tüketim kültürünün parçası ve kadın düşmanı olarak tasavvur edilmektedir (Jones, 2008: 47). Jones (2008), estetik cerrahinin amacının "normal" bir görünüme ulaşma olabirirken, beden modifikasyonlarının amacının "normal"ın sınırlarından uzaklaşmak olabileceğini belirtmiştir. Ancak postmodern kültürde bu durum tam tersi bir şekilde de gerçekleşebilir; grubun normaline ayak uydurmak için yapılan beden modifikasyonları olduğu gibi, sıradışı bir görünüm kazanmak için yapılan estetik cerrahi müdahaleler de mevcuttur.

Jones (2012) ütöpik olduğunu düşündüğü –aslında Batı'daki bazı uygulamalara bakıldığında çok da ütöpik olmayan- bir açıklama yaparak, gelecekte estetik cerrahinin moda sektöründe olduğu gibi "haute couture" görünüşler sunabileceğini, "tasarımcı cerrah"ların ortaya çıkabileceğini dile getirmektedir. Bu durum bireyselleşme ve kimliklerin bedene yansımaları ile ilişkilidir. Estetik cerrahi moda ile ilişkili olduğundan, giderek daha heterojen bir yapıya bürünecektir (Jones, 2012: 200). Bu gelecek çok uzak görünmemektedir. Şimdilerde, güzellik standartlarına uymak için estetik cerrahiye başvurmanın yanında normatif güzellik anlayışından uzak kişiye özgü cerrahi tasarımların oluştuğunu görmekteyiz. Örneğin, şeytan imgesine sahip olma amacıyla boynuz taktırıp dilini ortadan ikiye ayırmak için estetik ameliyata başvurma, kulakları elf gibi sivrilme vb. uygulamalar bulunmaktadır.

Katılımcılar hedeflediklerinin sıradan, dikkat çekmeyen ama düzgün görüntüler olduğunu sıklıkla dile getirmişlerdir. Ancak Bordo (2009: 28) "normal" olan beden de nihayetinde kusurlu bedene dönüşeceğini iddia etmektedir. Bordo güzel olmanın giderek daha zahmetli hale geldiği konusunda yaptığı vurguda haklıdır, ancak toplumsal açıdan kabul görme ihtiyacından dolayı güzellik anlayışlarına uyma davranışı, normal beden sınırları değişsin ya da değişmesin var olmaya devam edecektir.

Estetik ameliyat geçirmiş bireyler, cesaretlerinden dolayı estetik ameliyat olmayı düşünen bireylere "ahlaki hizmet"te bulunmaktadır. Estetik cerrahi girişimi kendini ödüllendirme olarak düşünülürken, bu girişimde bulunanlar ise rasyonel, bağımsız ve mücadeleyi göze almış kişiler olarak görülmektedir (Brooks, 2004: 219-221). Estetik ameliyata başvurmayı düşünen kişiler, çok büyük ihtimalle daha önce müdahale görmüş birinin deneyimlerini duymak ve bilgi almak isteyecektir. Görüşme yapılan kişilerden yalnızca biri dışında herkesin sosyal çevresinde en az bir kişi daha önce estetik ameliyata başvurmuştur. Bu kişiler doğrudan rol model olarak kaynaklık etmese de, estetik cerrahinin bireyin gözünde meşrulaştırılmasına veya yatkınlık edinmesine katkıda bulunmuştur.

Estetik ameliyatların bireylerin gözünde meşrulaştırılması bazen tıbbi gerekçeler gösterilerek ya da sağlık problemlerinin öncülüğünde de gerçekleştirilmektedir. Bunun bir örneği özellikle burun ameliyatlarında "iki işi bir arada çıkarmak" olarak görülen deviasyon⁴ ameliyatlarıdır:

"Öncelikle her zaman dilimdeydi burun estetiği olacağım diye fakat cesaret edemiyordum. Doktor nefes darlığımın nedenini burnumdaki başka bir kemikten olduğunu ve ameliyat olmam gerektiğini söyleyince estetiği de aradan çıkardım." (Kadın, 24, burun estetiği)

⁴ Burnun ortasındaki kırık-dak-kemik duvarın eğikliği anlamına gelmektedir.

Elbette estetik cerrahinin meşrulaştırılmasında en büyük pay tıp otoritelerine aittir. Bazı estetik cerrahlar kendilerini, doruk noktasını Rönesans döneminde bulan altın oran anlayışının devam ettiricileri olarak görmektedirler. Bordo'ya göre (2009: 21) kültürel plastiğin ortaya çıktığı günümüzde, tasarımcı bir tanrının yerini insanlar -estetik cerrahlar- alarak bu plastiklerin heykeltıraşlığını yapmaktadır. Estetik cerrahlar, "sihirli dokunuşlarla" bedenleri güzelleştirmektedir. Jones'un "baştan yaratım kültürü" olarak adlandırdığı çağdaş kültürde estetik cerrahinin daha göz alıcı gözükmesi ve damgalanmanın azalması için ona başvuruların isimleri "hastalar" değil, "müşteriler" olmaktadır; bu anlamda estetik cerrahinin, hasta olduğu için gerek duyulan bir müdahale değil, bir yaşam tarzı seçimi olduğu vurgulanmaktadır (2008: 68).

10. Anlamli Ötekilerin Etkileri

Jones 2002-2005 yılları arasında estetik ameliyat geçirmiş veya geçirme niyeti taşıyan kadınlarla gerçekleştirdiği araştırmasında, bu bireylerin rol modellerinin yakın çevrelerinden kişiler değil, film yıldızları, modeller ve çeşitli ünlüler olduğunu iddia etmiştir. Bu rol modeller yalnızca iki boyutlu görülen insanlardır. Elliott (2008: 56) da kendini yeniden yaratmanın ünlülerle ayrılmaz bir bağa sahip olduğunu ifade etmektedir. Ünlüler toplumsal yaşamı oluşturmada bilgi nesnelere olarak görülmekte, idealleştirilmiş ötekiler olarak, bireylerin kimliklerini oluşturmalarında onlara rehberlik etmektedir. Bireylerin güzelliğe dair algılarının iki boyutlu dünyadan güçlü bir şekilde etkilendiği tartışılmaz bir gerçektir. Ünlüler, bir davranış modelinin yaygınlaşmasına öncülük edebilirler, bireyin kendi benliği ile olan ilişkisini etkileyebilirler. Böylelikle ünlülerin başvurduğu estetik cerrahi, sıradan bireyler için cazip hale gelebilir. Estetik cerrahi tüketim kültürü ve ünlülerle ilişkili olsa da, bireylerin estetik cerrahi hakkındaki fikirleri ve tutumları sadece tüketim ve ünlülerin etkisine bağlı olarak anlaşılmalıdır. Sosyal medya ile güçlü bağı bulunan kişiler, iki boyutlu dünya ile daha sık karşılaştığından beden imajları bu görüntülerden daha çok etkilenecektir. Ancak Jones'un bulguların aksine bu araştırmadaki katılımcıların, rol modelleri ünlüler (iki boyutlular) olsa da, estetik cerrahi müdahale görme kararı almalarında en güçlü etkinin iki boyutlu değil, genellikle anlamlı ötekiler olarak başta "akranları" olmak üzere sosyal etkileşimde buldukları üç boyutlu dünyadan geldiğini söylemek mümkündür. Özellikle iki boyutlu dünya ile güçlü bir bağı olmayan, "sıradan" bireyler için temel faktör anlamlı ötekiler olmaktadır. Güzellik anlayışlarının iki boyutlu dünyadan etkileneceğini, bireyleri estetik cerrahi müdahaleye doğrudan yönelten temel faktör olarak ele almak güç görünmektedir. Aşağıda görüşmecilerden estetik cerrahi müdahale görme kararı almalarında anlamlı ötekilerin nasıl etkili olduğuna dair örnekler verilmiştir:

"Eşim çok baskı yaptı. Giydiğin yakışmıyor falan dedi. Evet, ben de rahatsızdım ama o çok baskı yaptı. Allah ne veriyse onunla ölürüm diye düşünüyordum ama eşim beni ikna etti. Ben de

dedim ki gömlek giyemiyordum mesela kıyafet bulamıyordum. Kıyafet çok önemli. Mesela alt taraf 42 iken üst 44 almak zorundaydım. Şimdi orantılı alabiliyorum. Biraz ağrı da yapıyordu. Sütyen askı izi falan yapıyordu. Ama eşim ikna etmeseydi biraz zor olurdu. %60-70 pay ona ait kararında.” (Kadın, 48, meme küçültme)

“Dış etkenlerin etkisi var. Burnumun zaten güzel olduğunu düşünmüyordum açık ve net. Ama biraz çevreden duyduğum verilerle kendi açımdan olumsuz olduğunu düşündüm. Sonuçta kendim de farkındaydım çok düzgün bir burnum olmadığını ama dışarıdan duymaya başladığınızda bazı şeyleri sizi daha çok rahatsız ediyor. Bu sefer kompleks haline getirmeye başlıyorsun. Bende öyle oldu.” (Kadın, 29, burun estetiği)

Morgan’a göre (2009: 57) estetik cerrahiye başvurmayı tercih eden kadınlar sıklıkla erkek kardeşleri, babaları, erkek sevgilileri, erkek güzellik uzmanları ve benzerlerinin onayını tercih etmektedirler. Toplumsal cinsiyet temelinde bir çözümlenmeye gidildiğinde kadın katılımcıların estetik cerrahiye başvurma kararı almalarında “erkek” anlamlı ötekilerin etkili olduğunu ifade etmek olanaklı görülmektedir. Bu duruma katılımcılardan şöyle bir örnek verilebilir:

“Ben ameliyat olmaya lisedeyken karar verdim. Benim hoşlandığım bir çocuk vardı ilk aşk derler ya. Bu çocuk bana sürekli koca burunlu deyip dalga geçiyordu. Ben de üzülüyordum ondan hoşlandığım için. Bir de benim şansım sınıfımdaki tüm kızlar çok güzeldi hepsi 34 beden, uzun saçlı gözler renkli hokka gibi burunlar.” (Kadın, 22, burun estetiği)

Katılımcının ifadesinde, sosyal karşılaştırma yoluyla bedensel tatminsizlik yaşadığı ve bu tatminsizliğinin ardında ona hem mekânsal hem de duygusal açıdan yakın kişilerin etkileri olduğu görülmektedir. Buna karşın erkek katılımcıların yanıtlarında anlamlı ötekilerin etkisi daha az hissedilmiştir. Elbette bireylerin estetik cerrahiye karar vermesinde her zaman anlamlı ötekilerin temel neden olması zorunlu değildir.

Müdahale sonrasında gelen tepkilerin genellikle olumlu olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Anlamlı ötekilerin, estetik cerrahi müdahalenin geri döndürülemez bir süreç olduğunu bilmeleri nedeniyle olumsuz tepki vermekten kaçınmış olmaları ve bu yüzden motive edici yorumlarda bulunmuş olmaları mümkündür. Bireylerin yakın çevrelerinden gelen tepkilerin çok büyük oranda olumlu tepkiler olması, bireylerin estetik cerrahiye bir kazanım veya ödül olarak algılamalarını pekiştirmektedir. Katılımcıların müdahale öncesi aldıkları bazı olumsuz tepkiler (ameliyatın gereksiz ya da riskli olduğunu belirtmek gibi) müdahale sonrasında yerini olumlu tepkilere bırakmıştır. Estetik

ameliyat geçirmiş bireylerin deneyimi (müdahale görenlerin sosyal çevrelerinde en az bir estetik ameliyat geçiren kişinin bulunduğu da düşünülduğünde), estetik cerrahiye başvurmamış bireylerin müdahale ile ilgili olumsuz önyargılarının azalmasına katkıda bulunmaktadır.

11. Toplumsal Cinsiyet ve Faillik Problemi

Estetik cerrahinin daha feminen ya da maskülen görünmek amacıyla yapılabileceği yukarıda belirtilmişti. Bir grup feminist yazar estetik cerrahinin kadınları gençlik ve güzelliğin dişil ideallerine uymaya zorlayan baskıcı bir ikna aracı olarak işlev gördüğünü iddia ederken; bir başka grup feminist yazar ise estetik cerrahinin kadınları güçlendiren seçim temelli bir yol olarak görülebileceğini, estetik cerrahi müdahalelerin kadınların kendilerini ifade etmede ve kişisel gelişimlerinde etkili olabileceğini savunmaktadır (Lee ve Clark, 2014: 3). Naomi Wolf, *Güzellik Miti'nde (The Beauty Myth)* hipertüketimci dönemde kapitalizmin kadınları gizli yollarla estetik cerrahinin tehlikeli uygulamalarının adaylarına dönüştürdüğünü açıklamıştır (Elliott, 2008: 31). Kadınlar güzellik normlarının baskısı altında erkeklerden daha fazla kaldıklarından ve kadın bedeninin müdahalelere daha açık olarak görülmesinden dolayı estetik cerrahiye daha çok tercih etmektedirler. Ancak estetik müdahaleler erkekler arasında da giderek yaygınlaşmaktadır. Postmodernitede tüketicinin kadın ya da erkek olmasıyla ilgilenilmez, önemli olan tüketim eylemidir (Bauman, 2000: 255).

Kadınların cinselliği baskı altında olduğundan, onların cinsel bölgelerine dikkat etmesi ve kontrol etmesi beklenmektedir. Daha simetrik, daha dar ve “daha güzel görünen” bir genital bölge için çeşitli estetik ameliyatlar bulunmaktadır. Doğum yapmanın kadın genital bölgesini “tahrip ettiği” fikri oldukça yaygındır (Braun, 2009: 134-135). Kadın genital bölgesinin yetersiz olarak algılanması onun tıbbi müdahale yoluyla geliştirilebilir olduğu fikrini doğurmaktadır. Aşağıda estetik cerrahiye başvurmasında eşinin de etkili olduğu bir katılımcının ifadesi bulunmaktadır:

“İki tane normal doğum yaptığım için zamanla dokularda sarkma başladı, rahim, mesane ve vajen dokusu doktorumun söylediğine göre ikinci derece sarkma olmuştu, sık sık idrar sorunları yaşıyordum. Eşimle olan cinsel birlikteliğimizi etkiliyordu. Bu ameliyatı olmam gerektiğine eşimle birlikte karar verdik.” (Kadın, 45, vajina estetiği)

Birçok feminist düşünür için estetik cerrahiye başvurmuş kadınlar risklerin farkında değildir, kâr peşinde koşan cerrahlar tarafından manipüle edilmiştir ya da “kültürel ahmaklar” (*cultural dope*) olarak medyadaki vaatleri kör biçimde takip etmektedir (Davis, 2009: 35). Bordo (2009: 23), estetik müdahale görme kararının alınmasına ilişkin, “benim için” ifadesinin “beni yetersiz hissettiren bu kültürde kendimi daha iyi hissetmek için” olarak değiştirildiğinde

kabul edilebilir bir açıklama olduğunu ileri sürmektedir. Küçük bir kısım araştırmacı ise feminizmle ters düşmeyen bir estetik cerrahi fikrinin mümkün olabileceğini düşünmektedir (Jones, 2008: 26). Bazı feminist düşünürler, estetik cerrahinin psikolojik ve sosyal yararları olabileceğini düşünmektedir. Onlar, bir yandan estetik cerrahiye kadının aşağılandığı söylemlere dayanan bir uygulama olarak konumlandırılırken, öte yandan özgürleşim biçimi olarak ele alınabileceğini de hesaba katmaktadırlar (Jones, 2008: 22-23). Örneğin Davis (1995) feministlerin estetik cerrahiye başvuran kişileri yanlış yönlendirilmiş ya da kandırılmış kurbanlar olarak görme eğiliminden rahatsız olmuş ve farklı bir sosyolojik bakış açısı sunmuştur: estetik cerrahi iyi bir yatırım ve güçlendirme sembolü olarak kadınların başarıya ulaşma araçlarından biri olabilmektedir. Davis, estetik cerrahinin büyük değişimler başlatarak kadınları kendi bedenlerinin faillerine dönüştürdüğünü, estetik cerrahinin bir baskı göstergesi olmasına rağmen güçlendirme hareketi olabileceğini, bu anlamda denge sağlayıcı bir unsur olarak görülebileceğini iddia etmektedir (Jones, 2008: 23). Toplumsal alanda yalnızca nesneleştirilmiş beden değil, bedenleşmiş özne olma fırsatı sağlamaktadır (Davis, 2002: 423-426).

Foucault'nun bakış açısından bakıldığında bireylerin politik teknolojiler güzel ve sağlıklı olmalarını öğütlediği için bunu içselleştirdiği ve istediği düşünülebilir. Ancak kadınlar üzerlerindeki baskıdan haberdar olabilir, baskıyı hissedebilir, ancak yine de hâkim değerlere göre hareket edebilir. Kadınların üzerlerindeki baskıdan haberdar olmalarına rağmen baskıcı normlara göre hareket etmeleri onların feminist değerleri reddettikleri anlamına gelmemektedir. Giddens'a göre ise, feminist değerlerin mi yoksa baskıcı değerlerin mi içselleştirileceği, bireyin vereceği karara kalmaktadır (Crossley, 2006: 25). Bireyin estetik cerrahiye tercih etmesi bireyi daha az "etkin" yapmamaktadır. Jones (2008: 16) estetik cerrahinin faillik ya da kurbanlık terimleriyle analiz edilecek kadar basit olmadığını ifade etmektedir. Öte yandan, "sembolik güç, ona maruz kalanların katkısı olmaksızın hayata geçirilemez ve onların bu güce maruz kalmalarının sebebi de onu bu şekilde inşa etmiş olmalarıdır" (Bourdieu, 2015: 56). Davis (1995) de bu yaklaşıma paralel olarak, Hollanda'da kadınlarla yaptığı görüşmelerde, müdahale görme kararının düşüncesizce alınmış bir karar olmadığını ortaya koymuştur. Bu kadınlar ataerkil tahakkümü kör bir biçimde takip etmek yerine bilinçli ve aktif olarak tahakkümle ilişki kurarak, baskıcı sistemle son derece dikkatli bir şekilde başa çıkan faillerdir (Davis, 1995). Örneğin aşağıda katılımcının ifadesinde, üzerindeki tahakkümün farkında olduğu görülmektedir:

"Kabul etseniz de etmeseniz de kadınların ciddiye alınması için güzel gözükmesi gerekiyor. Kimse bayıldığı için yaptırmıyor bu işi ya da çat diye karar vermiyor. Sadece karşı cins için yapıldığı da geçerli değil yani kadınlar da yargılıyor seni. Erkekler birbirinin dış görünüşünü bu kadar yargılamıyorlardır bence. Biz kadınlar

sürekli bir yarış halindeyiz. Maalesef durum bu. Ben de bu yarışta pes etmiyorum.” (Kadın, 24, meme büyütme)

Gimlin (2000: 95), estetik cerrahiye başvuranları seçeneklerini kısıtlayan kültür içinde çözüm üreten kültürel arabulucular olarak görmeyi önermektedir. Estetik cerrahiye başvuran kadınlar, uygulamanın maliyeti ve risklerinden haberdardır ve çoğu müdahale görmeye, uzun bir süre düşündükten sonra, bazen kendilerince tıbbi gelişmeler hakkında araştırmalar yaparak karar vermiştir. Estetik cerrahiye başvuranlar hatalı olarak görülse bile aptal değillerdir, onlar ne yaptıklarının farkındadır. Öte yandan onların bu eylemleri güzellik normlarının yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

12. Estetik Cerrahi ve Etnisite

Küreselleşmeyle birlikte Batılı değerlerin küresel çapta etkisini göstermesiyle, Batı tarzı çekicilik/güzellik anlayışının da yerel kalıpları ve pratikleri değiştirdiği bilinmektedir. Batılı güzellik anlayışının arzulanır olmasının nedenleri arasında Batı'nın ekonomik ve politik gücü bulunmaktadır. Günümüz Türkiye'sindeki güzellik anlayışında yerel ve geleneksel kültürün yanı sıra Batılı güzellik normlarının etkisi vardır. Türkiye'de modernleşme hareketleriyle birlikte Batı'nın örnek alınması, Batı ideallerinin Türkiye'ye aktarılması sonucunu doğurduğu için diğer bedensel düzenlemeler gibi güzellik anlayışları da Batı kültürünün etkisi altındadır. Güzellik endüstrisinin olağanüstü gelişiminin ilk olarak Batı'da gerçekleşmesi Batılı değerlerin hâkim olmasının nedenleri arasındadır. Küresel güzellik anlayışının etkisinde ortaya çıkmış olan estetik cerrahi, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde Anglo-Sakson kökenli olmayan vatandaşlar için etnik ayrımcılığa karşı bir telafi mekanizması olarak kullanılmaktadır. Japonya ve Çin'de Batılı bir görünüm elde etme amacıyla yaptırılan göz kapağı ameliyatları oldukça yaygındır (Bordo, 2009: 22). Amerika'da yaşayan ve “uykulu, donuk” görüntüyü azaltmak için daha büyük gözlere sahip olmayı isteyen Asyalı kadınların göz kapağı ameliyatlarına sıkça başvurdukları ortaya konulmuştur (Reischer & Koo, 2004: 305). Ayrıca Japonya'da cilt beyazlatma da önemli bir operasyondur, çünkü Japonlar için diğer Asya ırklarından farklılaşmayı mümkün kılan daha beyaz olmak önemli bir özelliktir. Bu, akla Bourdieu'nun seçkinlik arayışı olarak adlandırdığı durumu getirmektedir. Brezilyalı kadınlar ise memelerinin küçültülmesi için estetik cerrahiye sıklıkla başvurmaktadır. (Ergenekon, 2006: 48-51). Yahudi ve Akdenizli göçmenler çoğunlukla burun ameliyatını tercih etmektedir (Sevim & Sevim: 2014: 74). Türkiye'de sıklıkla başvuru alan estetik ameliyatlardan biri olan burun düzeltme operasyonu geçirmiş bir katılımcı, geçirdiği ameliyat ve etnik özelliği ile ilgili şöyle bir açıklamada bulunmuştur:

“Biz Karadenizliyiz bizde herkesin burnu kocaman. Arkadaşlar sürekli Laz x [katılımcının adı] diye çağırıyorlardı. E tamam bu rahatsız etmiyor da aynaya bakıyorum uzun boylu mavi gözlüyüm. Ama burun işi bozuyor. Yaptırdıktan sonra lakabım

Brad Pitt oldu. Ona benzemek için yaptırmadım ama insanın hoşuna gidiyor duymak.” (Erkek, 27, burun estetiği)

Türkiye’de etnik ayrımcılıktan kaynaklanan estetik cerrahi operasyonlar, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde olduğu kadar yaygın olmayabilir. Ancak yine de ırkçılık ve etnik ayrımcılık ifadeleri içeren söylemler mevcuttur.

Sonuç

Belirsizliklerin ve değer çatışmalarının yaşandığı bu dönemde, kişilerin ellerinde bulundurdukları tek somut gerçekliğe, bedenlerine giderek daha fazla yönelmeye başlaması bir tesadüf değildir. Beden, benlik sunumunun bir parçası, sınıfsal konumun bir işareti ve toplumsal anlamların taşıyıcısıdır. Aynı zamanda beden, bireylerin belirsizliklerin karşısında benliklerini, kimliklerini ve diğer aidiyetlerini toplumsal yapı ile ilişki kurarak refleksif alanda aktif olarak sürekli bir biçimde inşa ettiği ve sunduğu bir mekândır. Birey, mülkü olan bedenini toplumsal etkileşim içinde kontrol etmekte ve düzenlemektedir. Bu kontrol ve düzenlemelere, otoritelerin söylemleri ve çağdaş gözetim pratikleri aracılığıyla, toplumsal cinsiyet normları, medya imgeleri, dinsel ve politik inançlar ve benzeri pek çok toplumsal etken rehberlik etmektedir.

Güzel beden gündelik hayatta benliğin sorunsuz bir biçimde sunulmasına aracılık eder. Öte yandan, güzel bedeni arzulamak hiçbir zaman yalnızca “güzel bedenin arzulaması” değildir. Onun ardında “güzel bedene sahip olmalıyım ki...” fikri ile başlayan çeşitli motivasyonlar bulunmaktadır. Güzelliği elde etme arzusu yalnızca başlangıç noktasıdır. Burada söz konusu olan, gündelik yaşamda güzel görünme isteğinden ibaret olmayıp romantik ilişkilerde, arkadaşlık ve iş yaşamındaki ilişkilerinde istendik rolleri sürdürmeye yarayacak bir beden imajıdır. Güzelliği elde etmeye dair söylemlere bakıldığında onun kendinde bir amaç olduğu vurgulanır. Beden ince olmalıdır, cilt parlak ve pürüzsüz olmalıdır, yaşlı görünüme neden olan göz altı torbaları giderilmelidir. Oysaki bunlar aracılık işlevi görmektedir; yaşlı görünüm giderilmelidir ki kariyer hedefleri olumsuz etkilenmesin, ince görünümelidir ki sosyal çevreden takdir görülsün. Bireyler neden güzel bedene sahip olması gerektiğini böylece gündelik yaşamlarındaki deneyimleri ile öğrenmektedirler. Güzelliğin atfedilmiş statüden kazanılmış statüye dönüştüğünü söylemek yanlış olmayacaktır; çünkü güzel beden kozmetik ve estetik cerrahi gibi uygulamalar yoluyla bireyin elde edebileceği bir statü olmaktadır.

Estetik cerrahinin açık işlevi güzelleşmek ise; gizil işlevi de normalleşmek ve sosyal açıdan kabul görmektir. Çekici, güzel veya genç görünme hedefinin arka planında daima toplum tarafından kabul görme dürtüsü bulunmaktadır. Estetik cerrahinin sağladığı psikolojik, ekonomik, statüsel veya sosyal avantajlar bireylerin kendilerini toplum içinde var etme çabasında onlara yardımcı olmaktadır. Biyopolitika bedenleri daha verimli kılma arzusunu taşıırken, bireyler de normale ayak uydurmak adına bu arzuyu gerçekleştirmeye

yönelmektedir. Bu yüzden de bedenler, durmaksızın müdahalelerle karşılaşmaktadır. Bedenin daha güzel görünmesi için yapılan müdahalelerin nihai amacı da, toplumun normal olarak kabul ettiği sınırlar içinde kalmaktır. Güzelliği elde etme hedefi, toplumsal yönü ve sonuçları bakımından bireylerin gündelik hayat stratejilerinden biri olarak görülebilir.

Günümüzde estetik görünüme dair cinsiyetler üzeri bir tutumun ortaya çıktığı, cinsiyet fark etmeksizin güzellik için tüketime katılım olduğu görülmektedir. Erkeklerle yönelik kozmetik sektörün gün geçtikçe büyümesi, güzellik için tüketime katılan kesimin genişlediğini gösterdiği kadar, bedensel kaygı ve memnuniyetsizlik yaşayan erkeklerin sayısının arttığının da işaretçisidir. Önceleri kadınlara yönelik olan estetik cerrahi uygulamalar, erkekler tarafından da tercih edilmeye başlansa da güzellik konusunda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri mevcudiyetini korumaktadır. Araştırmanın bulguları, kadın katılımcıların kadın güzelliğini ahlaki özelliklerle ve bazı davranış kalıplarıyla ilişkilendirirken, erkek katılımcıların erkek bedeninin güzelliğine dair bu ilişkilendirmeleri yapmadığını ortaya koymaktadır. Kadın güzelliğinin ahlaki boyutlarının vurgulanması, kadınların toplumsal cinsiyet normlarını içselleştirdiğini gösterirken, bizzat kadınların eşitsizliklerin sürdürülmesinde nasıl bir rol aldıklarını örneklemektedir.

. Estetik müdahale görme kararının alınmasında ve müdahalenin meşrulaştırılmasında anlamlı ötekiler büyük rol oynamaktadır. Estetik cerrahi gibi uygulamalar yoluyla bedeninin yüzeyinde değişimler gerçekleştiren kişinin dönüşümünü tamamlayabilmesi için bedensel performanslarını düzenlemesi, bu yeni kişiye uygun oynamayı öğrenmesi gerekir. Yani, sadece bedensel değil, yaşam biçimsel dönüşümler de bu uygulamaların bir parçası olmaktadır (Featherstone, 2010: 196). Estetik cerrahi, benliğin ve bedeninin uzlaşmasının bir yolu olarak gün geçtikçe yaygınlaşmakta, gündelik yaşamın sıradan bir olayı haline gelmektedir.

“Kendini satılabilir bir meta haline getirmek” (Bauman & Lyon, 2016: 47) ve kimliklerini kurmak postmodern bireyin bir görevidir; bu yüzden günümüz bireyi için özgürlük, kaçamayacağı bir yazgıdır (Bauman, 2016: 87). Bedenin metalaşması, bedeninin parçalanmasını da beraberinde getirmektedir ve parçalanma metalaşmayı yeniden üretmektedir. Estetik cerrahi müdahale, benlik ile bedeni uzlaştıran bir araç olduğu kadar, parçalanmış bedeninin metalaşmasını da sağlayan bir araçtır. Estetik cerrahi, bireyin müdahalenin gerçekleştiği bedeninin parçası ile ilişkisini kalıcı bir biçimde değiştirmektedir.

Estetik cerrahi, yalnızca tıbbi bir pratik olarak gelişen bir uzmanlık alanı değil, bedenler arasındaki ilişkileri düzenleyen beden politikalarından biridir (Odabaş, 2008: 58). Bordo (2009: 28), estetik cerrahinin gelişimi hakkında bir örnek verir. Prozac gibi psikiyatrik ilaçlar klinik depresyon gibi hastalıkları tedavi etmek için geliştirilmişti. Ancak daha sonra sınav stresi yaşayan öğrencilere tavsiye edilmeye başlandı. Estetik cerrahi de bu duruma paralel olarak şöyle

yorumlanabilir: Öncelikli hedefi bir bozukluk olduğu düşünülen bölgelerin normal bir görünüm kazanması iken, daha sonraları normalin de sınırlarını aşma isteği ile kendisine mükemmellik hedefi belirlemiştir.

Estetik cerrahinin kozmetik ürünler ile karşılaştırıldığında daha kısa sürede kalıcı çözümler sunması, onun cazibesini artırmaktadır. Estetik ameliyatlara geri döndürülemez sonuçlar yaratması bakımından riskli olduğu kadar, sonuç istenilen biçimde olduğu takdirde kârlı bir işlemdir. Estetik cerrahi, bireylerin kariyer hedeflerini gerçekleştirmesinde de yardımcı bir unsur olarak görülmektedir. Estetik cerrahi, bireylerin gündelik yaşamdaki ilişkilerinde olumlu etkiler yaratmaktadır. Kişiler, sosyal ortamda arzu ettiği bir sonucu almaya engel olduğunu düşündüğü çirkin bedensel görünümünden estetik cerrahi yoluyla kurtulduklarında, müdahalenin özgüven sağlayan gücünden dolayı sosyal ilişkilerinin bu müdahaleden etkilendiğini ve estetik cerrahinin arzu edilen sonuca ulaşmadaki engelleri kaldırdığını düşünmektedir. Estetik cerrahi, bazen bireylerin kariyer hedeflerini gerçekleştirmesinde bir rol oynarken, bazen de duygusal ilişkilerinde arzu edilen sonuçlara ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Ona başvuranların, müdahaleyi (kusurlardan ve damgalardan) özgürleştirici ve (zaman ve efor açısından) avantajlı bir işlem olarak anlamlandırdığı görülmektedir.

İstenmeyen bir görünümünden kurtulmak için estetik cerrahiye başvurmak, metaforik anlatımla ağır kesici almaya benzetilebilir. Bir hastalık baş ağrısına neden olduğunda alınan ağır kesici, hastalığı tedavi edici değil, semptom gidericidir. Benzer bir biçimde, estetik cerrahi müdahaleler (toplumsal eşitsizlikleri sürdürmesi bakımından) tedavi edici değil, (bireye eşitsizlikle mücadele şansı verdiğinden) semptom gidericidir.

Davis (2009: 36) estetik cerrahinin hem güçlendiren hem güçsüz kılan, hem problem hem çözüm olan bir çeşit ikilem olarak görülmesini önermişti. Bunun yanı sıra, estetik cerrahiye başvuranların konumu da hem özne hem de nesne olması bakımından bir ikilem yaratmaktadır. Estetik cerrahinin bazı kadınlar için neden hayatlarının belirli bir döneminde en iyi seçenek olarak görüldüğünü var olan toplumsal kısıtlamaları da sorunsallaştırarak anlamak gerekmektedir (Davis, 2009: 41). Bunu yaparken, daha önce bahsedildiği gibi estetik cerrahi müdahaleye başvuran kimseleri “kültürel ahmaklar” yerine koyup, ameliyatlara başvurmamalarını öğütlemek anlamsız olmaktadır. Bu kimselerin estetik cerrahi müdahaleye başvurmamaları ne toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yok edecek, ne güzelliğin statüsel değerini kaldırıp çirkinlikle eşitleyecek, ne postmodern güzellik anlayışlarının kısıtlayıcı yapısını değiştirecek, ne de bedensel görünümünden kaynaklanan ayrımcılıkları silecektir. Öncelikle bedene yönelik ötekilik yaratan toplumsal cinsiyet, yaş, etnik ve benzeri faktörlere dayanan ayrımcılıkların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, bireylerin toplumsal eşitsizliklerle başa çıkma mekanizmalarından biri (estetik cerrahi) dışlanmış olacaktır.

Kaynakça

- AL, B., 2014, "The Source-Synthesis-History and Use of Atropine", *Journal of Academic Emergency Medicine*, 13:1: 1-3.
- ATKINSON, M., 2006, "Masks of Masculinity: (Sur)passing Narratives and Cosmetic Surgery", *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body* (içinde) WASKUL D.D. & VANINI,P. (der) Hampshire: Ashgate Publishing.
- BAUMAN, Z., 1999, *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. (Ü. Öktem, Çev.), İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- BAUMAN, Z., 2000, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (İ. Türkmen, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z., 2013, *Yaşam Sanatı* (2. basım), (A. Sarı, Çev.), İstanbul: Versus Kitap.
- BAUMAN, Z., 2016, *Özgürlük* (2. basım), (K. Eren, Çev.), Ankara: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z., LYON D., 2016, *Akışkan Gözetim* (2. basım), (E. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BORDO, S. 2009, "Twenty Years in the Twilight Zone", *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (içinde) HEYES C.J. & JONES, M. (der) İngiltere: Ashgate Publishing Ltd.
- BOURDIEU, P. 2015, *Eril Tahakküm* (2.basım), (B. Yılmaz, Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- BRAUN, V., 2009, "Selling the "Perfect" Vulva", *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (içinde) HEYES C.J. & JONES, M. (der) İngiltere: Ashgate Publishing Ltd.
- BROOKS, A., 2004, "Under the Knife and Proud of It: An Analysis of the Normalization of Cosmetic Surgery", *Critical Sociology*, 30:2: 207-239.
- COLLINS, K. M. T., ONWUEGBUZIE, A., JIAO, Q. G., 2007, "A Mixed Methods Investigation of Mixed Methods Sampling Designs in Social and Health Science Research", *Journal of Mixed Methods Research*, 1:3: 267-294.
- CROSSLEY, N., 2006, "The Networked Body and the Question of Reflexivity". *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body* (içinde), WASKUL D.D. & VANINI,P. (der), Hampshire: Ashgate Publishing.
- ÇABUKLU, Y., 2004, *Toplumsalın Sınırında Beden*, İstanbul: Kanat Kitap-Pusula Yayınları.
- DAVIS, K., 1995, *Reshaping the Female Body: The Dilemma Of Cosmetic Surgery*. New York: Routledge.
- DAVIS, K., 2002, "From Objectified Body to Embodied Subject", JACKSON S., SCOTT, S. (der) *Gender: a Sociological Reader* (içinde), Londra: Routledge.
- DAVIS, K., 2009, "Revisiting Feminist Debates on Cosmetic Surgery: Some Reflections on Suffering, Agency, and Embodied Difference", *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (içinde) HEYES C.J. & JONES, M. (der) İngiltere: Ashgate Publishing Ltd.
- DEMEZ, G., 2009, "Giriş", *Toplumbilim*, 24: 9-12.

- ELLIOTT, A., 2008, *Making the Cut: How Cosmetic Surgery is Transforming our Lives*, Londra: Reakiton Books.
- ERGENEKON, B., 2006, "Estetik Cerrahiye Başvurmanın Kültüre Bağlı Nedenleri (Kendi İstekleriyle Ameliyat Olan Bireyler Üzerine Sosyal Antropolojik İnceleme", *Yayınlanmamış doktora tezi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FARDOULY J., WILLBURGER B.K., VARTANIAN L.R., 2018, "Instagram Use and Young Women's Body Image Concerns and Self-objectification: Testing Mediation Pathways". *New Media & Society*. 20:4: 1380–1395.
- FEATHERSTONE, M., 2010, "Body, Image And Affect in Consumer Culture". *Body & Society*, 16:1: 193-221.
- FEATHERSTONE, M., 2013. *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (3. baskı), (M. Küçük, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- FORMSANTE DERGİSİ, Aralık 2013. (erişim tarihi: 15.08.2017). link: <http://www.formsante.com.tr/guzellik/estetik/2914-turkiyenin-estetik-raporu-aciklandi.html>
- GIDDENS, A., 2010, *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*, (Ü. Tatlıcan, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- GILL, R., HENWOOD, K.& MCLEAN, C., 2005, "Body Projects and the Regulation of Normative Masculinity", *Body & Society*, 11:1: 1-29.
- GIMLIN D., 2000, "Cosmetic Surgery: Beauty as Commodity", *Qualitative Sociology*, 23: 1: 77-98.
- GLASER, B. G., STRAUSS, A. L., 2006, *Discovery of Grounded Theory: Strategies For Qualitative Research*. Chicago: AldineTransaction.
- GOFFMAN, E., 2014, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, (3. Basım), (B. Cezar, Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- GÜMÜŞ S., GÜMÜŞ H.G., GÜMÜŞ T.B., GÜMÜŞ S., Bilim, T., 2015, "Kadın ve Erkeklerin Kozmetik Ürünleri Tüketim Alışkanlıkları Üzerine bir Araştırma", *Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi*, 2:4: 1-27.
- HALL, M., 2014, *Metrosexual Masculinities*, İngiltere: Palgrave Macmillan.
- HEYES, C. J., JONES, M., 2009, "Cosmetic Surgery in the Age of Gender", *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (içinde) HEYES C.J. & JONES, M. (der) İngiltere: Ashgate Publishing Ltd.
- HILDEBRANDT T., LATNER, J. D. 2007, "The Roles of Stereotypes and Group Norms on Perception on Bodily Attractiveness", *The Body Beautiful* (içinde), İngiltere: Palgrave Macmillan.
- İNCEOĞLU Y., KAR, A., 2016, *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*, (2. basım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- JONES, M., 2008, *Skintight: An Anatomy of Cosmetic Surgery*, Oxford: Berg Publications.
- JONES, M., 2012, "Cosmetic Surgery and the Fashionable Face", *Fashion Theory*, 16:2: 193-210.

- KARA, Z., 2011, "Beden Sosyolojisinden Ölüm Sosyolojisine: İnterdisipliner bir Yaklaşım", *Beden Sosyolojisi* (içinde), CANATAN K. (der), İstanbul: Açılım Kitap.
- KÜMBETOĞLU, B., 2017, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, (5. Basım), Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- LEE, S., CLARK, N., 2014, "The Normalization of Cosmetic Surgery in Women's Magazines from 1960 to 1989", *Journal of Magazine & New Media Research*, 15:1: 1-22.
- MATAIX, J., 2012, "Cult of the Body Beautiful: At What Cost?", *Actas Dermosifiliograficas*, 103:8: 655-660.
- MERRIAM, S. B., 2015, *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. TURAN S., (Çev. & Der.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- MORGAN K. P., 2009, "Women and the Knife: Cosmetic Surgery and the Colonization of Women's Bodies", *Cosmetic Surgery: A Feminist Primer* (içinde) HEYES C.J. & JONES, M. (der) İngiltere: Ashgate Publishing Ltd.
- NAZLI, A., 2009, "Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden", *Toplumbilim*, 24: 61-68.
- ODABAŞ, S., 2008, "Güzelliğin On Para Etmez Şu Estetik Cerrahlar Olmasa:' Medyada Beden Politikalarının Temsili", *Kültür ve İletişim*, 11:1: 53-72.
- ORY, P., 2006, "Sıradan Beden", *Bedenin Tarihi 3 (Bakıştaki Değişim: 20. Yüzyıl)*, CORBIN A., COURTINE G.G., VIGARELLO G. (der), (çev: Saadet Özen), Ankara: YKY Yayınları.
- REISCHER, E., KOO K. S., 2004, "The Body Beautiful: Symbolism and Agency in the Social World", *Annual Review of Anthropology*, 33: 297-317.
- SEIDLER, V. J., 2013, *Unreasonable Men: Masculinity and Social Theory*, Londra ve New York: Routledge.
- SEVİM, S., SEVİM, B. A., 2014, "21. Yüzyılın İlk On Yılında Estetik Cerrahinin Yükselişi: ABD Örneği", *Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık Ve Tıp Bilimleri Dergisi*, 10:4: 67-87.
- SHILLING, C., 2005., *The Body in Culture, Technology & Society*. FEATHERSTONE M. (der), Londra: SAGE.
- SOHN A-M., 2013, "Cinsel Bedenler", CORBIN A., COURTINE G.G., VIGARELLO G. (der), (çev: Saadet Özen), Ankara: YKY Yayınları.
- ULUSLARARASI ESTETİK PLASTİK CERRAHI DERNEĞİ, 2015. (erişim tarihi: 21.04.2017). link: www.isaps.org/news/isaps-global-statistics
- VARGA, I., 2005, "The Body – The New Sacred? The Body in Hypermodernity", *Current Sociology*, 53:2: 209-235.
- VIGARELLO, G., 2013, *Güzelliğin Tarihi*, (E. Ataçay, Çev.), Ankara: Dost Kitabevi.
- ZİNDE TÜRKİYE SAĞLIKLI YAŞAM VE SPOR DERGİSİ, Aralık 2014. (erişim tarihi: 01.07.2017). link: <http://www.bodytr.com/2014/12/erkeklerde-en-cok-tercih-edilen-10-estetik-operasyon.html>

SOSYOLOJİK AÇIDAN NAMUS KAVRAMINA BAKIŞ: TRABZON İLİ ÖRNEĞİ

Büşra TOPCU*

ORCID: 0000-0003-3266-2044

Elif BAŞ**

ORCID: 0000-0001-7294-5108

Öz

Bu araştırma farklı yaş gruplarından erkekler arasında, namus ve bekaret özelinde namusu algılayışı dönüşen ve dönüş(e)meyen taraflarını içermektedir. Araştırmaya katılan farklı sosyo-kültürel düzeylerden 15 erkekle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmada sınırlılıklara rağmen namusla ilgili olduğu düşünülen erkeklik anlatılarına, namuslu ve namussuz olma tanımlamalarına, bekaretin nasıl bir anlam taşıdığına dair alt başlıklara da değinilmiştir.

Namus, mevcut ataerkil yapı ve iktidar ilişkileri çerçevesinde tanımlanan kavramlar arasındadır. Bu kavram, ahlaki ve insani değerlere gönderme yapmasının yanında, cinsellikle ve bekaretle alakalı düşünce yapılarını da barındırmaktadır. Namusun cinselliği işaret ettiği noktada, erkekler için anlamının nasıl oluştuğunu ve nasıl sonuçlara yol açtığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Namusun özellikle kadın üzerinden tanımlanıp tanımlanmadığına odaklanılarak kavramın erkekler nezdinde çağrıştırdığı anlamlara yer verilmiştir. Bu bağlamda, öncelikle namusun genel bir tanımı yapılmış ve sonrasında namusla ilişkili olduğu düşünülen bekaret ve ataerkillik kavramları üzerinde durulmuştur. Geleneksel rollerin ön planda olduğu toplumlarda, kadınların ve erkeklerin farklı rol ve sorumlulukları namus ile ilişkilendirilmektedir. Bu açıdan, namusun Trabzon'daki erkekler için nasıl algılandığı üzerinde durulmuş ve konuyla ilişkili ataerkillik, bekaret, erkeklik değişkenlerinin namusla ilişkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Trabzon özelinde toplumsal değerlerle ilişkili olarak namus ve bekaret kavramı hem ayrı ayrı ele alınmış hem de birlikte incelenmiştir. Erkeklerin kavramlara yükledikleri anlamlar, Bourdieu ve Connell'in düşünceleri ekseninde temellendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Namus, Erkeklik, Ataerkillik, Bekaret, Kadın

* Sosyolog, busra-topcu@hotmail.com

** Öğr. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, elifbas@ktu.edu.tr

Makale Gönderim Tarihi: 01.10.2018, Kabul Tarihi: 02.11.2018

Sociological Perspective on the Concept of Honor: The Case of Trabzon

Abstract

This study investigates the variety in the perception of honor in the sense of honor and virginity among males of different age groups. In-depth interviews were conducted with 15 males from different socio-cultural levels. Despite the limitations in there search, many aspects related to honor have been mentioned.

Honor is one of the concepts defined with in the framework of currentpatriarchalstructureandpowerrelations. In addition to referring to moral and human values, this concept also encompasses ideas of sexuality and virginity. The study tries to depict a picture of the meaning of honor for men and the directions it can lead with sexual connotation. The study also probes into how honor is defined by men with particular reference to whether it is defined on the basis of women. With this regard, the concepts of virginity and patriarchy, which are thought to be related with honor, were discussed. In societies where traditional roles are at the forefront, different roles and responsibilities of women and men are associated with honor. Int his respect, how honor is perceived by males in Trabzon as well as the relation of patriarchy, virginity and masculinity variables with honor are also investigated.

In the case of Trabzon, it is related to gender value and is dealt with separately in terms of honor and virginity. In this study, the concepts of honor and virginity were examined boths eparately and together due to the connection of honor with woman's virginity. The meanings that men attach to concepts are further discussed based on Bourdieu and Connell's thoughts.

Keywords: Honor, Masculinity, Patriarchy, Virginity, Woman

Giriş

Namus kavramı Türkiye'de bireyler için yaşamsal öneme sahip kavramlar arasında yer almaktadır. Namusa sahip çıkmak ve korumak bireyin doğumundan itibaren başlar ve ömür boyu devam eder. Kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın her bireyin namusunu koruması gerektiği düşüncesi küçük yaşlardan itibaren öğretilmektedir. Bekaret, şeref, töre gibi kavramlarla da ilişkilendirilerek açıklanan namus, uğruna can verilecek kadar değer gösterilen kavramlar arasındadır. Gazetelerin üçüncü sayfalarında namus cinayetleri adı altında öldürülen kadınların haberlerini okumak Türkiye'de yaşayanlar için şaşırtıcı olmayan konulardandır. Namusun tanımı yapılması istendiğinde

ataerkil düzende kadınların cinselliklerinin denetlenmesinde önemli bir mekanizma olduğunun da altı çizilmesi gerekmektedir. Namuslu olmak kadınlar üzerinden açıklanmakta (Demren: 2001), bekaretle özdeşleştirilerek tanımlanmaktadır (Uğurlu Sakallı&Akbaş: 2013, Bora ve Üstün 2008). Kadının cinselliğinin namus adı altında kontrolde tutulmaya çalışılması, onun özgürlüğünü kısıtlanmasına yol açan faktörlerdendir.

Namus, kültürden kültüre farklılık göstererek toplumdaki değerlere göre şekil alabilmektedir. Bazı toplumlarda yasa, düzen anlamına gelirken bazılarında ise kadın bedeniyle ilişkilendirilmiş ve kadının günlük hayatını sınırlandırıcı bir yapıya dönüşmüştür. Namus sözcüğü dilimize Arapça'dan geçmiş, ancak kökeni Yunanca'daki *nomos* kavramına dayanmaktadır (Ecevitöğlü, 2012: 282). "Eski Yunan polislerinde thesmoi, temelde soyluların çıkarlarını koruyan ve kökeni tanrılara dayandırılan sözlü yasaları ifade ederken nomoi insan yapımı yazılı yasaları ifade etmek üzere kullanılmaktaydı. Nomos yeryüzünü belirli bir düzen içinde bölen ve yerleştiren ölçüyü ve böylece siyasal, sosyal ve dinsel düzene verilen biçimi işaret etmektedir (Ecevitöğlü, 2012: 286).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde namus iki farklı şekilde açıklanmıştır. İlk olarak bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet anlamına gelmekte; ikinci olarak da dürüstlük ve doğruluk anlamını taşımaktadır. Böylece kavram tanımlanırken geniş bir yelpazeden bakılmış ve hayata dair bireyler tarafından önemsenen değerlere atıfta bulunulmuştur.

Toplumsal cinsiyet, ataerkillik, bekaret, töre, din kavramlarıyla da ilişkili olarak tanımlanan namusun Türkiye'de bunlardan bağımsız ele alınamayacağını belirtmek gerekir (Cindoğlu 2015, Ecevitöğlü: 2012, İlkaracan: 2015). Çalışmanın konusu gereği yukarıda bahsedilen kavramlar teker teker açıklanmayarak, sadece namusla ilişkilerine değinilecektir.

Cinsiyet biyolojik erkek-kadın ayrımına dayanırken, toplumsal cinsiyet (gender) erkeklik ile kadınlık arasındaki buna paralel ve toplumsal bakımdan eşitsiz bölünmeye gönderme yapmaktadır. Scott (2007, s. 11) toplumsal cinsiyeti, erkeklerin ve kadınların öznel kimliklerinin sadece toplumsal kökenlerini belirgin kılmanın bir yoluna karşılık geldiğinden bahsetmiştir. Sadece biyolojik farklılıklara dayanılarak açıklanmayan toplumsal cinsiyet; sosyal, kültürel olarak oluşturulan kadınlık ve erkeklik anlayışlarını kapsamaktadır. Yani kadına ve erkeğe atfedilen değerler, toplumsal inşanın ürünüdür. Sosyalizasyon sürecinde dünyaya geldiğimiz andan itibaren belirli roller ve değerlere bağlı kalarak yetiştirilmekte ve bunlara uyum sağlayarak hayatımızı devam ettirmekteyiz. Geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında kamusal alanda görünür olan erkek eve ekmek getiren rolü benimserken, kadın da özel alana

sıkıştırılarak ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulmaktadır. Ataerkil toplum anlayışındaki kadınlık rollerinden biri de namusun korunmasıdır (Nazlı: 2015, Delaney: 2017). Kadının 'adının çıkması' nın önüne geçilmesi için bedeninin ve cinselliğinin erkekler tarafından denetlenmesi namusun gereklilikleri arasındadır.

Kandiyoti'ye göre Türkiye'de, erkek soyundan devam eden geniş aile içerisinde, yaşlı erkeğin elinde bulundurduğu "klasik ataerkillik" egemendir. Ataerkilliğin bu biçimine özgü yapısal özellikler şunlardır: Saygınlık kalıpları yaşa dayalıdır, kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşiler söz konusudur, cinslerin faaliyet alanları ayrılmıştır, kadınların emeğine ve üreme kapasitelerine evlenerek dahil olduğu erkek soyu tarafından el konulur (Kandiyoti, 1995: 368).Connell, farklı erkeklikleri ortak paydada toplayan şeyin kadınlar üzerinde sağlanan iktidar olduğunu söyler. Connell ataerkillik anlayışı yerine geçecek "hegemonik erkeklik" kavramını kullanmayı tercih eder. Hegemonik erkeklik kavramında "hegemonya" acımasız iktidar çekişmelerinin ötesine geçerek özel yaşamın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine sızan bir toplumsal güçler oyununda kazanılan toplumsal üstünlüktür. Ona göre (2017) bir erkekler grubunun, silah zoru veya işsiz bırakma tehdidiyle başka bir grup üzerinde kurduğu üstünlük hegemonya değildir. Dinsel öğreti veya pratiğe, kitle iletişim içeriğine, ücret yapılarına, ev tasarımına, yardım/vergilendirme politikalarına vb. kök salan üstünlük hegemonyadır.

Namusun bekaretle neredeyse aynı şey olarak görülmesi, bu konudaki değerlerin, algıların, düşüncelerin ve uygulamaların, kadın bedeninin ve cinselliğinin denetlenmesine yönelik olarak değerlendirilebileceğini gösterir (Bora ve Üstün; 2008: 71). Kadının cinselliğinin bastırılmasında bir araç olarak inşa edilen bekaret, erkeğin kadın bedeni üzerindeki hakimiyetinin bir garantisi ve aynı zamanda göstergesi olarak değerlendirilebilir. Benzer şekilde namus kavramı da ataerkil geleneksel yapı içinde, kadının cinselliğinin bastırılmasının önemli bir aracı olarak inşa edilmiş olgulardan biridir (Ozansoy Tunçdemir, 2018: 82).Evliliği öncesinde bir kadının bekaretini bozduktan sonra, evlenmek için bakire arayan bir erkeğin zihninde cinselliğin nerde durduğu tartışmalıdır. Evlenmeden önce yaşadığı ilişki "kirli" bir şey değilse; erkek neden gelecekteki eşinden bakirelik talep etmektedir? Yaşadığı şey "kirli" bir şey ise; neden evlenmemiş bir genç kadının bekaretini bozmaktadır? Bu ikilinin çözümlenemez olduğunu savunan Mernissi'ye (2003:102) göre erkekler için cinsel ilişki, kirlenme ya da kirlenmedir; cinsel birleşme, hem kadını hem de akraba ve hısımlı olan erkekleri alçaltan, onur kırıcı bir deneyimdir. Ataerkil bakışa göre bekaret, erkeğin kadın üzerinde kurmayı arzuladığı hakimiyet takıntısının ön koşuludur. Eril egoda ilk olmak, sahibiyetin pekiştirilmesidir, gerçekte var olmayan bir

denetim öznesi, varmış gibi davranılır ve dişil libido üzerindeki en sağlam toplumsal kilide dönüşür (Caner, 2015: 27).

Erkeklik ve kadınlık, erillik ve dişilik biyolojik cinsiyet temelli kavramlar olsalar da toplumsal yapı tarafından verilen roller doğrultusunda toplumsal cinsiyet kavramını oluştururlar. “Cinsler arasındaki *biyolojik* farklılık, yani eril ve dişil bedenler, ve bilhassa da cinsel organlar arasındaki *anatomik* farklılık, cinsler arasında toplumsal olarak inşa edilmiş farklılığın özellikle de cinselliğe ilişkin iş bölümünün doğal gerekçesi gibi ortaya çıkabilir (Bourdieu, 2016: 23). Toplumsal cinsiyet, toplumda kadının ve erkeğin nasıl davranması gerektiğini, sorumluluklarını ortaya koyar. Kendilerini alçaltma eğilimli yetiştirilen kadınlar, sessizlik, çaresizlik, teslimiyet gibi olumsuz davranışları öğrenirken; erkeklerden güçlü, kuvvetli, hüküm veren olması beklenir. Yani erkekte toplum tarafından kendine yüklenen davranışları yerine getirmeye mahkumdur. Erkekler kendine güvenli, güçlü, cesur, zihinsel ve bedensel olarak sert ve dayanıklı, gerektiğinde şiddet kullanabilen, denetleyen, egemenlik kuran, bağımsız, rekabet eden, uzlaşmaz ve mantıklı olanı temsil eder (Onur ve Koyuncu, 2004: 42). Kadınlar ise yumuşak, sevecen, yapıcı ve uzlaşıcı olmak gibi edilgen ve özelliklerle tanımlanır (Bora ve Üstün, 2008: 39). Bu nedenle erkeklik Kandiyoti'nin belirttiği gibi verili değil kazanılan, kaybedilme tehlikesi her an var olduğu için nihai olarak asla elde edilemeyen bir statüdür. Böylece bir erkeğin erkekliliğini ispatlaması, erkekliliğini kaybetme noktasında sürekli bir kaygıyı da beraberinde getirmektedir. Kaygının varlığı da kadının cinselliğinin denetlenmesiyle giderilmeye çalışılmaktadır (Kandiyoti, 2011: 82). Tıpkı şeref gibi (nitekim şerefin zıddı utanç da, suçluluğun aksine, başkalarının önünde hissedilir), erkeklik başka erkekler tarafından kabullenilmek ve “gerçek erkekler” grubuna aidiyetin tanınmasıyla tasdik edilmek durumundadır. Kurucu törenlerin bir kısmı, özellikle de eğitim ve askerlik bünyesindekiler, erkeksi dayanışmaların güçlendirilmesine yönelik hakiki erkeklik sınavı barındırmaktadır (Bourdieu, 2016: 70).

Connell'ın sıklıkla kullandığı “hegemonik erkeklik” kavramı farklı kişilik gösteren kadın ve erkeklerin bu farklılığı pekiştirerek erkeklere ayrıcalık vermiş olmasıdır. Böylelikle toplumda erkekler hegemonya oluştururlar ve kadınlar üzerinde yaptırımları olduğunu düşünürler. Hegemonik erkeklik bu nedenle kadınları sınırlayıcı bir yapıdır. Toplumsal cinsiyet psikolojisinde en yaygın anlayış, birer grup olarak kadınların ve erkeklerin farklı kişilik özelliklerine sahip olduğunu varsaymaktır: Kadınlar ve erkekler, yaradılışları, karakterleri, dış görünüşleri, düşünüş biçimleri, yetenekleri ve hatta tüm kişilik yapıları açısından birbirinden farklıdır (Connell, 2017: 245). Bu süreçte gelişen erkeklik araştırmaları sonucu, erkeklik davranış ve değerlerinin biyolojik bir

zorunluluktan kaynaklanan kültürel oluşumlar olarak değil, toplumsal bağlamlarda gerçekleşen iktidar örüntüleri içinde şekillenen farklı farklı sosyal tarzlar, "inşa"lar olduğu kabulüne doğru kayan bir yaklaşımın egemen olmaya başlamaktadır (Sancar, 2013a: 29).

"Hegemonik erkeklik farklı sınıfsal bağlamlarda ve farklı aile modelleri içinde farklı farklı işleyebilir. Yönetici sınıfa mensup ailelerde yaşam, erkeğin kariyer başarısına odaklıdır ve bunu devamlı kılacak şekilde, erkeğin özgüveninin yüksek tutulması ile meşguldür. İşçi sınıfı erkeğinin ise motive edilecek bir kariyeri yoktur. Bu nedenle teknolojik bilgisi ve sahip olduğu uzmanlık gereği taslayabileceği üstünlük olmadığı için eril üstünlüğünü ve ayrıcalıklı konumunu ailenin geçimini sağlama becerisine bağlamak durumundadır. Bunun işlevsel olmasının uygun bağlamı dinle ya da etnik kimliklerle desteklenen erkek üstünlüğü ve önceliği zihniyetinden sağlanabilir (Sancar, 2013a: 33). Toplumsal cinsiyet rejimleri zamansal, mekânsal ve kültürel farklılaşma gösterirler. Erkek egemenliği, farklı toplumsal cinsiyet rejimlerinde farklı stratejiler aracılığıyla inşa edilir. Farklılaşan bu stratejiler, hem ataerkilliğin farklı deneyimlenme biçimlerini, hem de Connell'in evrensel ve değişmez olmadığına vurgu yaptığı farklı erkeklik tiplerini diğer bir deyişle "erkeklikleri" doğurur. "Erkeklikler" fikri, erkek egemenliğinin farklı toplumsal cinsiyet rejimlerinde, farklı şekillerde, toplumsal cinsiyet ilişkilerine dair konfigürasyonlar aracılığıyla kurulduğunu vurgulamaktadır (Bozok, 2016: 416-417).

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma Trabzon'da yaşayan erkeklerin namus kavramı hakkındaki düşüncelerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Namus kavramının onlar için ne anlama geldiği, kavramı nasıl tanımladıkları, namusla bekaret arasında bir ilişkinin olup olmadığı, namuslu insanın ne gibi özellikler taşıdığı konularına da değinilmiştir. Erkeklerin namus hakkındaki düşüncelerini açığa çıkarmak bu çalışmanın konusunu oluştururken, yorumsamacı paradigmadan faydalanılmıştır. Yorumsamacı yaklaşım insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak anlamlı eylemin doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizler yapılması anlamına gelmektedir (Neuman, 2014: 131).

Araştırma, Trabzon'da yaşayan yaşları 22 ile 59 arasında değişen 15 erkek katılımcıyla sınırlıdır. Türkiye'de güçlü bir ataerkillikle şekillenen "erkeklik" söz konusu olduğunda son yıllarda akla ilk gelen yerlerden biri olarak Trabzon öne çıkmaktadır. Ataerkilliği üzerinde uzlaşılan bir Trabzon erkekliği " imgesi Doğu Karadenizlilerin yanı sıra birçok kimse tarafından da yaygın bir biçimde

ifade edilmektedir (Bozok, 2016: 413). Türk toplumundaki geleneksel erkeklik algısına uyan; duygularını belli etmeyen, akılcı, başarılı, güç/iktidar sahibi, evini geçindiren, kadından her zaman üstün olduğuna inanılan bir erkeklik anlayışının geçerli olduğu görülür. Trabzon; şehir merkezinde kadınların az görüldüğü, erkek hakimiyetinin yaygın olduğu, milliyetçiliğin ve muhafazakarlığın gurur olarak yaşandığı bir şehirdir (Yavuz, 2014: 113).

Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri kullanılarak veriler elde edilmiş, veriler betimsel analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 159). Analiz sürecinde erkekler E1, E2, ... E14, E15 şeklinde kodlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen bulgular altı başlık altında değerlendirilmiştir. Namus kavramının tanımlanması, erkeklik algıları, bekarite yüklenen anlam, namuslu ve namussuz olmanın ne anlama geldiği, namus konusunda sosyal çevre tarafından baskının hissedilip hissedilmediğine ilişkin görüşler olmak üzere toplam beş kategoriye ayrılarak ve elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Görüşme Bulgularının Değerlendirilmesi

1.Trabzon Erkeklerinin Erkeklik Anlatıları

Türkiye'deki yaygın bakış açısına göre cinsiyet rejimi doğuştan gelen yani ilahi yaratılış gereği olarak da ifade edilebilen birtakım farklara dayandırılmaktadır. Bu anlayış, kimi zaman İslami kimi zaman laik kaynaklardan beslenebildiğinden yaygın olarak kabul görmektedir (Sancar,2013b:305). Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeğin rolü evin geçimini sağlamak üzere evin dışında çalışmak ve dışarıdaki ilişkileri düzenlemek olarak paylaşırlırken, kadının rolü ise aile üyeleri arasındaki ilişkilerden tüketime kadar her şeyi düzenlemektir (Kıray, 1984: 72). Buna göre erkekler aileyi geçindirmek ve korumakla, kadınlarsa evin, çocukların bakımı, ilişkilerin düzenlenmesi sorumluluğunu üstlenmiştir. Böylece aile içinde ekonomik gücü temsil eden erkek belirleyici(İmamoğlu, 1993: 60), kadınsa düzenleyici bir roledir:

“Erkek olmak, erkek olmayı ben seçmedim bu doğuş, yaratılıştan gelen bir şey öyle doğduk. Benim için anlamı bir cinsiyet sadece diyebiliriz yani böyle fazla bir anlam yüklenir mi. Bizim tasdik ettiğimiz bir şey değil. Erkek çalışır, erkek şunu yapar, erkek eve ekmek bilmiyorum.” (E1, Lisans, 23, Bekar)

“Erkek olmak, yaradılış olarak Allah'ın takdiri ilahisi. Cinsiyet olarak erkek olarak hani ee zorluk olarak öncelikle erkek aslında bekar olduğum için eve ekmek getirme konusunda bir sorun

yaşamıyorum. Evli olsam belki eşimle o konuda belki mevzu bahis geçer diye düşünüyorum. Bu günün şartlarında geçer. Ama o şey hiç düşünce olarak da olsun veya kız arkadaşımın hiç o şeye girmedik.” (E14, Lise, 37, Bekar)

Sancar’a (2013a: 63) göre, Türkiye’de çalışmak ve erkek olmak arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü erkeği inşa eden en önemli stratejilerin başında bir işte çalışmak gerekmektedir. Erkekler otorite sahibi olmak için ailenin geçimini sağladıklarında, ailenin “reis”i olunca toplumda saygın bir statü elde ederler. Elde edilen bu statü kadınlar tarafından da kabul görmekte ve “makbul” olana karşılık gelmektedir. Evin geçiminin sağlanması ve maddi konularda erkeğe daha fazla sorumluluğun düşmesi sorgulanmadan, doğal bir durummuş gibi kabul edilmektedir:

“Aile reisi olmayı ifade ediyor. Baba olmayı ifade ediyor. Çeşitli sorumlulukları ifade ediyor. Zorlukları olabilir de kolaylıkları da var yani eşit dengeli.” (E6, Ortaokul, 35, Evli)

“Erkek olmak benim için ne ifade ediyor? E başta şimdi ailem olduğu için sorumluluk ifade ediyor. O sorumluluğu yerine getirmem gerekiyor diye düşünüyorum. Sorumluluk olduğu için nasıl diyeyim sana şahsi olarak erkek olarak bir zorluğu yok. Ama aile açısından aileyi geçindirme açısından bir sorumluluk var tabii erkek olmanın verdiği bir şeyle aileni geçindirmek zorundasın. Onun verdiği bir yük var sadece. Zorluğu o yani.” (E3, Üniversite, 36, Evli)

“Erkek olmanın bana sorarsan hiçbir avantajı yok. Şöyle ki ben 4 yaşında babamı kaybettim. Ben o zaman erkek olmanın zorluğunu gördüm. O zaman ben kendi adıma daha çok zorluklarını gördüm. Sonuçta o yükü üzerine yüklenen bir yük var. Ev geçindirmek eve bakmak ne bileyim bayanlardaki sorunların daha çok manevi hani hissiyata yüklendiğini düşünüyorum erkeklerinki daha kolay gözükse de bir yerden sonra fiziki yıpranmaya yol açıyor. Cinsiyetin bir avantajı yoktur. Fırsat yaratmak konusunda birtakım insanlar arasındaki farklılaşmalar yaşanır cinsiyet anlamında. Mesela erkeksen daha çok iş alanı erkeklerin daha çok meslek yapılabilecek birçok iş sözüm ona erkeklerin yapabileceğinin düşünülmesi gibi yönleriyle avantajlı olabilir ama kendime baktığım zaman cinsiyetin farklı olduğunu düşünmüyorum. Bazı kolaylıklar ve zorluklar getirdiğini düşünüyorum. Mesleki hayatta kolaylıklar işte ama aile içinde bazı

zorluklar var yani bazı avantaj ve dezavantajları olduğunu düşünüyorum açıkçası.” (E7, Yüksek Lisans, 25, Bekar)

Connell'in vurguladığı üzere, erkekler mevcut toplumsal yapıda avantajlı durumdadırlar, heteroseksüel erkekler ise öbürlerine kıyasla çok daha avantajlıdır. Ancak, erkekler toplumsal avantajlarının bedelini ödemekte hatta bazen bu bedeller çok yüksek olmaktadır (Connell: 2017:13). Atay, “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer” adlı çalışmasında, erkeğin erkek olmayı hak etse dahi erkeklikle işinin bitmediğini, taşıyıcısı olduğu iktidarı her daim hayata geçirmekle ve yeniden üretmekle görevli olduğunu belirtir ve erkekten beklenen budur. Bir yönüyle “iktidar”ın ona maruz kalanı değil, onu temsil eden, “taşıyan”ı ezmesi durumu söz konusudur (Atay, 2004: 24). Bir kısım katılımcı ise erkek olmanın kolay olduğunu, ev işleri yapmadıkları gerekçesiyle evde rahatça vakit geçirebildiklerini belirtmişlerdir. Çünkü gelenekselci bakış açısıyla duruma yaklaşan katılımcılar 'kadın işi' olarak nitelendirilen ev işi ve çocuk bakımıyla ilgilenmediklerini ve kadınların erkeklere hizmet ettiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda da erkek olmanın özgürlüğünü kadınlara nazaran daha fazla hissetmekte ve yaşamaktadırlar. Özel alanda kısıtlı olan kadınlara kıyasla, erkeğin kamusal alanda daha fazla görünür olduğu ve 'kafasının rahat' olduğu söylenebilir:

“Ya erkek olmak ee bizim toplumumuzda bir avantaj çünkü eğer erkeksen ev işlerini yapmıyorsun, yemek yapmıyorsun ve böyle yemekte önce erkekler yiyor sonra kadınlar yiyor. Yani erkek çocuğu olmanın aile de daha böyle bir göz önünde oluyorsun böyle bir takım avantajları oluyor ama ben o şeyi çok kabul etmiyorum hani sonuçta herkesi yaratan belli kız-erkek ayrımını bu kadar nitelendirilmesini çok doğru bulmuyorum. Ama yine de geçmişten gelen bir şey var hala. Kız çocuklarının belki hani cahiliye devrindeki yok edilmesinden kaynaklanan bir şey mi bunu bilemiyorum.” (E8, Doktora, 30, Bekar)

“Kolaylığı, akşama kadar evde durup çocuk bakmıyorsun. Kafan rahat.” (E2, Lise, 27, Evli)

“Kolaylıkları kızlara oranla biraz daha özgür olmak.” (E4, Lise Terk, 26, Bekar)

Cinsellik ve gücü birbirine bağlayan bu bakış açısından anlaşılacağı üzere, bir erkek için en ağır aşağılanma bir kadına dönüştürülmektir (Bourdieu, 2016: 36). Bu nedenle erkekler, kadınsı davranışları terk etmeye çalışıyorlar bu davranışları gösterememe zorluğu çekiyorlar. Katılımcıların yaş, eğitim, meslek gibi değişkenlere bağlı kalmaksızın büyük bir çoğunluğu erkek olmanın

kolaylığını “daha özgür olmak” şeklinde dile getirmişlerdir. Bu söylem egemen toplumsal cinsiyet kalıpları ve eril tahakkümünün örneklediği anlatılar arasında yer alabilir. Çünkü erkeklığe ait tanımlamalar, sosyal ve bireysel anlamda özgürlük ekseninde ifade edilerek pekiştirilmektedir. Katılımcılar erkek oldukları için kadınsılık içeren her konu hakkında büyük bir rahatlık hissetmekte ve kadınsılıkla özdeşleştirilen sorumlulukları yerine getirmediği için kendilerini "avantajlı" bir konuma yerleştirmektedirler.

2. Namus: İnsanın Kendine Dürüst Olmasıdır

Parla'ya (2001, 84) göre namus ve bekaret kavramlarının cinsellikten öte bir anlam taşımaktadır, kadının hayatını nasıl yaşaması gerektiğine dair “uygun” davranış örüntüleri arasında yer alan kavramlar arasındadır. Katılımcıların en fazla vurguladıkları nokta namusun kadın ve erkeğe göre ayrı anlamlar taşımadığı, herkesi kapsadığı ve bireyin yaşamının tüm yönlerine karşılık geldiğini belirtmeleri olmuştur. Kadının cinselliğinin denetlenmesi yönüyle dar kapsamlı tanımlanmayıp; ahlaki, şerefi, karakteri içine alan bireyin yaşama ve çalışma ilkelerine de gönderme yapan bir kavram olarak kabul edilmektedir. İdeal olan üzerinden ilerleyerek, ahlaki değerleri ve ona uygun davranışların sergilenmesi ve bu niteliklere sahip bir yaşam sürülmesi hem içinde yaşadığı sosyal çevre için hem de toplum için makbul olanı temsil etmektedir:

“Namus aslında toplumda biliyorsun hani hep cinsellik üzerinden tanımlanır. Ama aslında namus sadece cinsellik üzerinden tanımlanmaması lazım. Bir insanın namuslu olması helal para kazanması demektir. İnsanlara iyi davranmasıdır. Hoşgörülü olmasıdır. Eli açık olmasıdır. Yani bunların hepsi bence namus kavramının içindedir. Ama genel olarak topluma baktığımızda da buna sadece cinsellik olarak bakılıyor maalesef. Yani bunun için diyebileceğim bu.” (E1, Lisans, 23, Bekar)

Görüşülen kişilerin bazıları namusun hayatlarındaki “her şey” olduğunu söylemiş, şeref sözcüğünü namus ile ilişkilendirerek kullanmışlardır. Hayatının yarısının şeref, diğer yarısının da namustan oluşması tamamının bu iki kavrama adandığının bir göstergesidir. Namus kavramını direkt açıklayamayan katılımcı namussuzluk üzerinden giderek konuya açıklık kazandırmaya çalışmıştır. Konuyu cinselliğe bağlı olarak tanımlayan katılımcı çalışma yaşamında ve aile içerisinde dürüst bir hayat sürmekle ilişkili olarak ahlâki değerleri ve buna uygun davranışların sergilenmesi gerektiğini belirten ifadelere yer vermiştir:

“Yani namus benim için her şeydir yani aslında. Namusun ve şerefin için yaşarsın. Hayatın yarısı namustur. Yarısı şereftir. Yani bence namus bu şeyle cinsellikle açıklanmayan bir şeydir. Namus

bence yaptığın başka bir şeyde namussuzluktur yani ne bileyim başkasının hakkını almak çalmak ne bileyim arkasından iş döndürmek falan onların hepsi bence namussuzluktur yani. Sadece cinsellik olarak algılamıyorum yani onu söyleyeyim sana.” (E3, Üniversite, 36, Evli)

Namusu daha çok yaşamın tüm yönlerini kapsayan ahlâk ve ahlâklı davranışlarla açıklayan katılımcılar namusun kadın ve erkek için eşit derece de olduğunu ve bireye karşılık geldiğini belirtmişlerdir. Hatta bir katılımcı namusu cinsiyet bağlamında öncelik ve sonralık sıralamasına göre ayırmış ve ilk sırayı da erkeklere vermiştir. Ancak açıklamanın başında cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkesi kapsayacak şekilde bireye atıfta bulunan katılımcı görüşmenin devamında erkeklerin namuslu davrandıkları durumlarda kadınların da namuslu olabileceğini belirtmiştir. Erkeğin namusu, Bourdieu'nun(2016) bahsettiği gibi karşı gelmek, göze almak, mücadele etmek anlamlarını taşıırken, kadının namuslu olması onun erkeğe ne kadar teslimiyetçi olduğuyla ilgilidir:

“Yani namus aslında edep, terbiye, ahlak anlamında aslında. Sadece kadınla ilgili bir şey değil veya sadece herkesin aslında hem erkek için hem kadın için bir anlamda eşit olduğunu düşünüyorum. Edepli olmak, ahlaklı olmak bir terbiye bu yani.” (E8, Doktora, 30, Bekar)

“Namus insanın kendindedir. İlk başta namuslu olması gerekenler erkeklerdir. Ondan sonra bayanlardır.” (E9, Lise, 51, Evli)

“Namus bence kız ve erkek fark etmez karakterini yansıtır. Nasıl bir aile yapısına sahip olduğunu yansıtır.” (E15, Lise, 22, Bekar)

Evlendikten sonra “eşi”nin namusunu korumak ataerkil düşüncede, kadının davranışlarının ve hareketlerinin kontrol edilip denetlendiği ve koruma altına alındığı anlamına gelmektedir. Erkeğin namus tanımı kendi üzerinden olmazken, kadın üzerinden değerlendirilmektedir. Evlendikten sonra kadının “namusu”nun erkeğin namusu olması ataerkil düşüncenin izlerinin yer aldığı ve kadının bedeninin denetlendiğinin başka bir göstergesidir:

“Bana göre namus yani namus, eşimiz namusumuzdur.” (E6, Ortaokul, 35, Evli)

Namusun bir mülkiyet ideolojisi olarak görülmesi, eril sistemin kadın bedeni üzerindeki baskısını ve şiddetini görünmez hale getirmektedir. Tarih boyunca yeniden üretilen bu baskı ve iktidar ilişkileri günümüz

3.Namuslu Olmak: İnsan Olmaktır

Katılımcılara namus kavramının cinsiyete göre farklılaşp farklılaşmadığını anlamak için namuslu kadın/erkek tanımı yapmaları istenmiştir. Namus kavramıyla eş değer cevaplar veren bir kısım katılımcı namuslu kadın erkek ayırımına girmemiş, namus kavramının kadın ve erkek için aynı sorumlulukları ifade ettiğini söylemişlerdir. Hoşgörülü olmak, şiddete başvurmamak gibi insanlara özgü nitelikleri taşıyan herkesin namuslu olduğunu belirtmişlerdir. Hem cinsiyet ayırımı yapmayıp hem de 'insan' olmanın gerektirdiği davranışları sergileyen herkesin namuslu olduğu sonucuna varmışlardır:

“Dediğim gibi ikisi içinde aynı şeyler geçerli. Hoşgörülü olacak herkese iyi davranmayabilir ama herkese ılımlı olacak şiddete çoğu zaman başvurmayacak bana göre namus yani kendi tabirimle insan olmaktır yani.” (E1, Lisans, 23, Bekar)

“Namus dediğim gibi geniş bir kavramdır. Kadında erkekte namus konusunda aynıdır.” (E13, Lise, 37, Evli)

Türkiye'deki yaygın bakış açısına göre cinsiyet rejimi doğuştan gelen yani ilahi yaratılış gereği olarak da ifade edilebilen birtakım farklara dayandırılmaktadır. Bu anlayış, kimi zaman İslami kimi zaman laik kaynaklardan beslenebildiğinden yaygın olarak kabul görmektedir (Sancar,2013b:305). Ecevitöğlü (2012: 297) çalışmasında, Kuran-ı Kerim'de doğrudan ya da dolaylı olarak cinsel ahlakı konu alan ayetlerin Türkçe meallerinde en çok Arapça kökenli olan “ırz, namus ve iffet” sözcükleri ile karşılaştığını, Kuran-ı Kerim'in Arapça metinindeki karşılıklarında ise bu kelimelere rastlanmamış olduğunu, bu kelimelerin Arapça metinlerdeki karşılığında “muhsane” ve “ferc” sözcüklerinin yer aldığını söylemektedir. Böylece kavramın her ne kadar kanun veya ilahi kanun anlamı taşısa da anlam değişikliğine uğrayarak bireysel davranışlara gönderme yaparak kullanıldığı görülmektedir. Namusu insan olmakla bir tutan katılımcının dışında diğer bir görüşmeci ise namusu İslam dini ile ilişkilendirmektedir. Dini değerleri referans göstererek açıklamada bulunan katılımcı İslam'ın buyurdıklarının yapılması halinde herkesin namuslu olacağını belirtir:

“Şimdi namus sadece cinsellikle bakmayalım ona namus dediğin zaman bir çok şey içine girer. Ne girer? Dedikodu girer, yalan girer, işte ilişkiler girer, arkadaşlık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, hayvanları sevme yani namus bu noktada İslam dini demektir. Yani İslam nasıl söyleyeyim İslam sana diyor ki şöyle böyle ol yani. Nokta namus.” (E5, Üniversite, 59, Evli)

Mernissi'ye (2015:102)göre evliliği öncesinde başka bir genç kadının bekaretini bozduktan sonra evlenmek için bakire arayan bir erkeğin zihninde cinselliğin nerde durduğu tartışmalıdır. Erkekler için cinsel ilişki, kirletme yada kirlenmedir; cinsel birleşme, hem kadını hem de akraba ve hısımları olan erkekleri alçaltan, onur kırıcı bir deneyimdir. Görüşmeci E2, namuslu bir erkek olamayacağını söylerken, Trabzon da bulunan bir erkeğin evlenmeden önce cinsellik yaşamamış olma ihtimalinin bulunmadığını belirtmektedir. Kadınlar evlilik öncesi cinsel birliktelik yaşadıklarında 'kirlili' olarak ifade edilmekte, bu sebeple katılımcı açıklamalarında temiz erkek yoktur şeklinde açıklama da bulunmuştur. Namuslu erkeğin olamayacağını, erkeğin yaptığı hataları temiz olmamakla belirtmiştir. Kadınlar için ise bakışlarının önemli olduğunu, erkeklerin kadınların bakışları doğrultusunda hareket ettiklerini ifade etmiştir:

“Gözlerinin bakışı iyi olan kadın namusludur. Sadece göz zaten bir erkek hiçbir kadına göz teması alınmadıktan sonra kesinlikle dönüp ikinci bir sefer bakmaz. Namuslu erkek yoktur. Hatalardan ötürü herkes hata yapabiliyor ondan dolayı tam namussuzluk değil de yani temiz erkek yoktur.” (E2, Lise, 27, Evli)

Özyeğin'in (2009: 109) ifadesiyle fiziksel bekaretin yerini ahlaki bekarate bırakmasıyla, fiziksel bekaretin önemi yadsınmakta namusun gözlerde ve beyinde olduğunu belirterek durumun başörtüsü ile ilgili olmadığını anlatmaya çalışmış, kısacası fiziksel bekaretin önemli olmadığını vurgulamıştır. Namuslu kadın tanımının giyimiyle değerlendirilmemesi gerektiği, erkeğin ve kadının namusunun beyinde bittiğini belirten katılımcı için kadın veya erkeğin ne sadece düşünceleri doğrultusunda ne de sadece davranışları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Dar kapsamlı değil, geniş perspektiften hareketle insanın her yönü dikkate alınarak her ikisi de dikkate alınmalıdır. Kadınların gözetleme ve denetiminin, namusa dayalı olarak kadınların kıyafetlerinden bağımsız şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır:

“Bence namus insanın beynindedir kalbindedir. Üstüne kapatmakla veya açmakla namussuz veya namuslu olunmaz diye düşünüyorum. Bu hem erkek için geçerli hem de kadın için geçerli erkeğin namusu işte dışardan sofuyum falan yapıp da içten içe kimsenin görmediği yerlerde namussuzluk yapıyorsa işte milletin karısına kızına sarkıp bakıyorsa o da namussuzluktur. Kadının da aynı şekilde bir yerini örtmesiyle namuslu olunmaz. Namus gözlerde bakışlarda ve beyinde biter. Namus bence insanın beynindedir kısacası.” (E3, Üniversite, 36, Evli)

Toplumsal dünya, bedeni cinsiyetlendirilmiş bir gerçeklik ve cinsiyetlendirici görüş ve bölünme esaslarının taşıyıcısı olarak inşa eder. Algının

bu bedenselleşmiş toplumsal programı, dünyadaki her şeye, en başta *bedenin kendisine*, onun biyolojik gerçekliğine uygulanır: erkeklerin kadınların üzerindeki keyfi tahakküm ilişkisine kök salmış mitsel bir dünya görüşünün esaslarına uygun olarak biyolojik cinsler arasındaki farklılıkları inşa eden bu programdır, ve bu tahakküm ilişkisinin kendisi de, iş bölümü vasıtasıyla toplumsal düzenin gerçekliğine kazanmış durumdadır (Bourdieu, 2016: 22). Erkeğin ve kadının davranışlarına yapılan müdahalelerinin veya tanımlamalarının en büyük etkisi Bourdieu'ya göre toplumdaki iş bölümünden kaynaklıdır. Ona göre eril tahakküm, kadını istediği gibi şekillendirmekte ve bunu toplumsal bir gerçeklik gibi kabul ettirmektedir. Kadın üzerinden namuslu olmayı kapamakla tanımlayan katılımcı, namuslu erkeği de kızlarla olan mesafesine göre açıklamıştır. Erkeklerin sokakta yürürken uymaları gereken herhangi bir davranış kalıbı bulunmazken kadınların tabi olmak zorunda kaldığı, onları kontrol edici normlar bulunmaktadır. Kadının ve erkeğin üzerine düşen toplumsal cinsiyet rollerini "namus"la ilintili olarak açıklayan başka bir katılımcı namuslu bir erkek olabilmek için bu rollerin yerine getirilmesi gerektiğini vurgular. Namuslu olmak toplumsal cinsiyet sınırları dahilinde yaşamakla eşdeğerdir:

"Namuslu kadın? Yani kapalı, oturmasını kalkmasını bilen, ortam arasında nasıl konuşmasını bilen bir kızdır. Namuslu erkek? Yani kız ayağı fazla olmayan, orda yani kızlarla fazla içli dışlı olmayan bir erkektir yani" (E4, Lise Terk, 26, Bekar)

"Yani kadın kendi hal ve hareketlerinden belli eder zaten yolda yürüyüşü, önüne bakışı sağına soluna bakmayışı, kendini belli eder zaten. Aslında bunlar tamamen namus açıklaması değildir de işte bizim çevremiz öyle. Namuslu erkek denilince ben geliyorum aklıma, evinde, işinde, gücünde o kadar. Helalyle parasını kazanan, işini doğru dürüst yapan insanlar namusludur." (E6, Ortaokul, 35, Evli)

Kadın bedeninin çeşitli yöntemlerle ve çeşitli öznelerle denetlenmesi (Üstün ve Bora, 2008), özellikle özel alanda kadının namusunu korumaya yönelik başvurulan yöntemler arasında ilk sıralarda yer alır. Namus aynı zamanda toplumda yaşayan bireyler davranışların doğru, hangilerinin yanlış olduğu göstererek yaşamın birçok alanını toplumsal cinsiyet rollerini de arkasına alarak düzenleme görevini yerine getirmektedir. Kültürel faktörler, dinin ve ataerkil düzenin etkisi ile erkeğin kadın bedeni üzerinden tanımladığı bir olgu olarak yaşamımıza damga vuran namus, davranışları düzenleme devam eder.

4. Namussuzluk: Aldatırsa Namussuz Olur

Kadın Merkezi Eğitim Üretim Danışma ve Dayanışma Vakfı (KAMER) (2005) tarafından yapılan bir çalışmada katılımcılara “Namussuzluk nedir?” sorusu yöneltilmiştir. “Kadının bekâretini kaybetmesi, kadının açık gezmesi, erkeklerle konuşması, âşık olması, ailenin istemediği biriyle evlenmek istemesi, izinsiz dışarı çıkması, zina yapması, dedikoduya sebep olacak davranışlar sergilemesi, dili uzun olmasıdır.” şeklinde yanıtlar alınmıştır. Namus kavramını daha anlaşılabilir kılmak için namussuzluğun ne anlama geldiği bu çalışmada da sorulmuş ve katılımcıların vermiş oldukları cevaplar doğrultusunda farklı anlamlar taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki, namusun tanımı yapılırken yanıtların büyük kısmı ahlaki değerlere yapılan vurguyu kapsarken; namussuzluk tanımının kadının cinselliği ve bedeni üzerinden yapıldığı gözlenmiştir. Kalav’ın (2015) çalışmasında toplumsal cinsiyet sınırları dahilinde yaşamamak kadın ve erkek için “namussuzluk” anlamını taşıırken; çalışmada bir kısım katılımcı için kadının toplumsal cinsiyet sınırları dahilinde yaşamaması namussuzluk anlamına gelmektedir. Kadınlar için evlendikten sonra başka birisiyle cinsel birlikteliklerin yaşanması ya da evli insanların birbirini aldatması, ihanet etmesi namussuzluk olarak görülmektedir. Erkeklerin ise ahlaki değerlere göre hareket etmemesi namussuzlukla eşdeğerdir. Böylece erkeğin namussuzluğu cinsellik üzerinden tanımlanmamış olup, kadının namussuzluğu cinsellik üzerinden temellendirilmektedir:

“Namussuzluk erkek olarak evli bir bayanla birliktelik yaşamasıdır. Kadın evlendikten sonra kocasına ihanet ederse büyük namussuzdur.” (E2, Lise, 27, Evli)

“Ya soru öyle bir soru ki işte gelip şeyde takılıyorsun. Mesela yalan konuşmak namussuzluk mudur? Çokta değildir dersin olumsuz sıfattır. İşte gene işi gelip cinselliğe dayandırılıyorsun yani öyle değil mi?” (E5, Üniversite, 59, Evli)

“Üçkâğıtçı, dolandırıcı yani onlar gelir. Erkekse eğer. Kadınsa da namusunu koruyamamış, eşini aldatmış.” (E11, Lise, 30, Bekar)

“Kadın cinsellik üzerinden bir şeyi var yani. Evliyken başka türlü noktalara girmesi namussuzluk olarak nitelendirilir. İşte zinayla İslam’ın getirmiş olduğu bir şeyler o kavramlarla ilgili olan bir şey. Soldan bakarsan bu şeyler çok fazla bizim için şey değil. Görüşüm tek boyutta kalmıyor yani sosyolojinin bulunduğu noktalarda farklı farklı bir şeyler. Şunlar namussuz olur falan yani aldatırsa namussuz olur anlamında gibilerinden yani o şekilde.”

Erkek içinde aynı şekilde aldatırsa namussuz olur.” (E10, Meslek Yüksekokul, 53, Evli)

Bunun yanında namus kavramıyla eşdeğer yanıtlar veren katılımcıların bir kısmı namussuzluğun kadının cinselliği ya da bedeni üzerinden açıklanamayacağını namussuzluğun her iki cinsiyet içinde geçerli olması gerektiğini belirtmişlerdir. Namuslu olma yaklaşımının içeriğini dolduran değerlerin uygulanmadığı durumlarda namussuz olma durumuyla karşılaşılır. Yalan söylemek, haksız kazanç elde etmek, hırsızlık yapmak gibi ahlaki değerlerin çiğnenmesi namussuz olmakla eşdeğerdir. Böylece namus kavramında da ele alındığı gibi dar bir tanımla eğilim, geniş bir perspektiften yaklaşılarak kavram açıklanmaya çalışılmıştır ve her iki cinsiyeti de kapsama alanına dahil etmiştir:

“Aldatırsa yani evliyseler. Evliyken derken hani yani namussuzun erkeği kadını olmaz diye düşünüyorum. İki taraf içinde. İnsanlar akıllı varlıklar. İnsanların içinde bayan ve erkek eşdeğer bence.” (E14, Lise, 37, Bekar)

“Yani biraz önce söylediğim gibi eğer, gözüne diline eline sahip çıkamıyorsa kadın veya erkek fark etmez namussuzdur. Bu sadece cinsellik noktasında şey değil yani. Erkeklerle geziyor bu kız namussuzdur veya işte bu adam kadınlarla geziyor bu namussuzdur diye böyle bir şey yok yani. Sonuçta beş vakit namazını da kılabilir veya çok iyi bir müminde olabilir çok iyi ibadetlerini yerine de getirebilir ama bir alışveriş yapıyorsa bir ticaretle uğraşıyorsa tartıya bir şeyi eksik koyup tartıyorsa karşısındakini bu şekilde veriyorsa veya yanlış bir mal defolu bir mal satıp bunu karşısındakine söylemiyorsa namussuzluktur yani onun için şeyleri kısıtlamamak lazım. Sadece beden üzerinden veya sadece cinsellik üzerinden genelde toplumda öyle bir şey var elinden dilinden gözünden eğer sahip çıkamıyorsa namussuzluktur yani.” (E8, Doktora, 30, Bekar)

“Namussuzluk göreceli bir kavram, şimdi bana göre namussuzluk yalan söylemek, affedersin başkasının karısına, kızına bakmak, hakkı olmayan bir şeyi almak, hırsızlık yapmak, bunlar hep namussuzluk. Bir kadın eşini aldatırsa bir, yalan söylerse iki, hırsızlık yaparsa üç. Bu aynı olay erkek içinde geçerli. Bayan için söylediklerimin aynısı erkek içinde geçerli.” (E9, Lise, 51, Evli)

Cinsiyeti dahil etmeyip dürüst bir yaşama sahip olmakla bağlantılı olarak ahlaki değerlerle uyumlu davranışlarda bulunmanın önemi bir kez daha

katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Yalan söylemek, kandırmak, edepsizlik gibi toplumsal düzeni bozduğu düşünülen davranışları sergilemek namussuzluğu kapsayan geniş bir tanıma karşılık gelmektedir:

“İşte az önce bahsettiğim o sınırları görmezden gelme anlayışına denir. Bu kelimenin altında giyim kuşamdan veya ne bileyim işte saygısızlık edepsizlik başkalarının haklarını ihlal işte ne bileyim kötü yaklaşıma kötülükle bunları bu kelimenin altına diziyorum yani. Hepsini yaptığın an o kelime kullanılır sana. Başkalarının sınırını ihlal ettiğin zaman başkaları için kötü düşündüğün zaman ne bileyim başkaları için istemeyeceği durumları ortaya çıkardığın zaman bu kelime sana gelir.” (E7, Yüksek Lisans, 25, Bekar)

“Hırsızlık bir namussuzluktur işte atıyorum işte söz verip yapmamak atıyorum başkasının işte malına, canına ve ailesine göz dikme bunlar hep namussuzluktur.” (E13, Lise, 37, Evli)

“Namussuzluğu cinsiyet konusundan mı inceliyorsun yoksa her şey açısından mı? İnsanları kandırmak namussuzluktur. Öyle diyeyim.” (E12, Üniversite, 57, Bekar)

Toplumda namuslu biri olabilmek için erkeklerin kızlarını ve kardeşlerini evlenmeden önce cinsellik yaşamamaları için korumaları ve uyarmaları gereklidir. Evli kadınların herhangi bir hata sonucu evlilik dışı ilişkilerinin olmaması için gerekli önemlerin alınması da zorunlu görülmektedir. Uğurlu Sakallı ve Akbaş'ın belirttiği (2013) gibi kadınların cinsellikle ilişkilendirilebilecek her türlü davranışları (sokakta yürüme şekli, giyim tarzı, ya da radyodan şarkı isteme gibi) kontrol altında tutulmalıdır ki namus korunabilsin.

5. Bekaret: Vaktin Gelmesi

Kadınların evlilik öncesi cinsel beraberlik yaşaması çoğu zaman kabul edilemez bir konu olarak ele alınmaktadır. Çünkü bir kadının bekaretini koruması, kendisinin ve ailesinin 'namusunu koruması' ile eş değerdir. Evlilik öncesi bekarite verilen önem, çoğu Müslüman toplumlarda, hatta yoğun bir modernizasyon sürecinden geçmiş olanlar dahi, erkek egemen namus anlayışının temelini oluşturmaktadır (İlkkaracan, 2015:26). Yapılan çalışmalarda görülmüştür ki namusun bekaret ve evlilik dışı cinsel ilişkiyle yakından ilişkisi bulunmaktadır ve namusun kadınların bekaretiyle aynı anlama geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Üstün, Bora: 2008: 71). Herhangi bir kadının bekareti sadece bir adama ait olabilir. Evlenme niyeti dışında erkeğin bir kızın bekaretini alması başka bir erkeğe indirilecek en hain ve yıkıcı darbelerden birisi olarak görülür (Blank, 2013: 179).

Mernissi'nin belirttiği gibi, kızlığı bozulan bakire, kayıp bir kadın haline gelir ama erkek, efsanevi Anka kuşu gibi, çarpışmadan daha saf, daha erkek ve daha saygın halde çıkar (Mernissi, 2015: 104). Bu anlamda kadın açısından bekaret, evlilik ile sıkı bir ilişki içerisindedir. Evlendikten sonra da kadın, cinselliği yalnızca evlendiği kocasıyla yaşamak durumundadır. Cinselliğini evlenmeden yaşayan bir kadın evlenmek için "makbul" bir aday değildir. Çünkü bekaretini kaybederek kirlenen kadın "temiz" olmadığı gerekçesiyle, damgalanır. Bekaret evlenene kadar korunmalı; heteroseksist yaklaşımla ancak bir erkekle evlendikten sonra cinsel ilişkiye girilebilmektedir. Diğer türlü kadın evlenmediği durumlarda 'kaşar', 'rahat', 'kirlî' tanımlamalarına maruz kalabilir. Kendisi için bakireliğin önemli olduğunu düşünen E5, bu durumun toplumdan kaynaklı olduğunu, toplumun erkeği "üste çıkardığını" belirtmiştir. Ayrıca bir erkeğin Karadenizli olması, geleneksel değerleri benimsemesine karşılık gelmekte ve bekaretin önemli olmasıyla sonuçlanmaktadır kadın ve erkeğe çifte standart uygulayan ataerkil yapı da atasözlerinde yer bulmaktadır. "Kadının yüzünün karası erkeğin elinin kınası" atasözü evlilik dışı ilişkide kadını kirlî sayarken, erkek için bir övünç kaynağını oluşturur. Ataerkil zihniyette bekaret anlayışı kadının cinselliğini kısıtlarken, erkeği bu konuda rahat bırakmakta ve cinselliğini özgürce yaşayabilmesine olanak sağlamaktadır. Bekaret, kadının namusunu kuşatan ahlaki değerlerle ilişkilendirir, erkeğin cinsel ilişki yaşamasını "elinin kirlî" tamlamasıyla açıklar:

"Yani. Normalde o anlama gelir ama kadınlar tabii ki daha şeydir. Daha önemlidir. Erkeklerin o kadar kimse bakmaz şeyine." (E4, Lise Terk, 26, Bekar)

"5. İşte Türkiye'de yaşadığımız için ben bekarete önem verenlerden miyim? Evet verenlerdenim. Çünkü her şeyin bir vakti, zamanı, saati vardır. Önemlidir benim için. Ama erkekte niye öyle değil diye soru gelebilir senden bana. Erkek sanki burada toplum onu üste çıkarmış." (E5, Üniversite Mezunu, 59, Evli)

Namusun bekareten ayrı ele alınamayacağını savunan katılımcılar, Karadenizlilerin bekarete çok önem verdiğini ifade etmiştir. Ancak genel olarak verilen ifadelere ve Bozok'un (2016) yaptığı çalışmayı göz önünde bulundurursak buradaki bekaret sadece kadınlar için geçerlidir. Daha önceki görüşmecinin de ifadesinde rastladığımız namuslu erkek yoktur sözü bekaretin erkekler üzerinde yaptırımı bulunmadığını desteklemektedir. "Cinsel ilişkinin bir tahakküm ilişkisi olarak belirlenmesinin nedeni, aktif olan erkek ile pasif olan kadın arasındaki temel ayrım ilkesi dolayımında inşa edilmiş olmasıdır; bu ilke arzuyu yaratır, düzenler, dışavurur ve yönlendirir." (Bourdieu, 2016: 35). Yani aktif olan erkek pasif olan kadını belirleyebilir ve hükmedebilir:

“Aynı değildir. Bekaretle sonuçta biz Karadeniz’de yaşıyoruz. Bekaret bizim için çok önemli olan bir şeydir.” (E6, Ortaokul, 35, Evli)

“Bekaret kadın ve erkek için aynı anlama gelmemektedir. Bizim toplumumuzda çok büyük anlam yüklenen bir kavram. Ama kadın için ve erkek için aynı şey değil çünkü kadının bekareti erkekten daha ön planda tutuluyor. Bu yüzden ikisi için aynı şeyi ifade etmez.” (E1, Lisans, 23, Bekar)

Ozansoy Tunçdemir’e (2018) göre sosyal ve kültürel bir inşa olan bekaret olgusu, ataeril sistem içinde kadına atfedilen birçok özellikten biridir ve kadının fizyolojik yapısının kültür içinde kazandığı anlam ve derinliği ifade etmesi açısından çok önemli bir kavramdır. Çünkü kadın bedeninin aslında biyolojik olarak çok da önemli olmayan bir parçasının insanlığın oluşturduğu kültür içinde ne kadar büyük anlam kazanabildiğinin bir göstergesidir. Bekaretin kadın ve erkek ayrımı yapmaksızın herkes için aynı anlama geldiğini söyleyenler eğitim seviyesi yüksek katılımcılardır. Ancak toplumda anlamının farklılaşarak bekaretin sadece kadını kapsadığını, bozulmuş anlamını taşıdığını ve erkeğin elini yıkasa geçeceğini belirterek eleştirel boyutta yaklaşıp açıklamaya çalışmışlardır. E2 bekaret konusunda tüm yükü kadının çektiğini, kadının hayatında önemli bir yer edindiğini, bekaretinde kadın ve erkeğe göre anlam değiştirdiğini kabul etmektedir. Toplumsal cinsiyet sınırlarına göre yaşamayan kadının ‘bozulması’ ve erkeğin üstünlüğünün bulunması bu konuda toplum tarafından inşa edilen ve yeniden üretilen alanlardan birini oluşturmaktadır:

“Emin olun kadın içinde erkek içinde aynı anlam hiçbir farkı yok. Hani kimse burada en büyük yükü kızlar çekiyor. Kimse hani keyif olsun diye birliktelik yaşamaz. Hele ilkse bu kız içinde geçerli erkek içinde. Yani ben erkek için önemli değil ama kız için çok önemlidir bu zamanda tabi halk dilinde bozulmuş olarak ifade edilir.” (E2, Lise, 27, Evli)

“Her insanın kendine yaşayış tarzıdır. Kadın ve erkek için aynı anlama gelmektedir bence.” (E3, Üniversite, 36, Evli)

“Ben aynı anlama geldiğini düşünüyorum. Bu sadece kadınlara özgü olduğuna dair işte yok erkek elini yıkasa bütün sorunları halleder tarzında bir şey var ben öyle olduğunu düşünmüyorum. Bu herkes için aynı şey he kadınlarda sadece biyolojik anlamda bedensel anlamda bir engel veya belli bir değişim sonucu üzerinden bu açıklanıyor ama bu herkes için aynıdır.” (E8, Doktora, 30, Bekar)

“Bence bende kadın erkek ayrımı yok. Bence eşit aynı. Şimdi şöyle söyleyeyim e ben bir kız babası olsam yani kız sevgilim olsa yani şöyle söyleyeyim herkesin sahip olduğu belli bir şeyler var yani kimsenin o derecenin üstüne çıkamaz herkesin ne yaptığını gayet iyi bilmesi lazım hani bu gün bir iş yapıyorsan yarını da düşünmen lazım geleceğini de düşünmen lazım erkek içinde aynı kız içinde aynı.” (E15, Lise, 22, Bekar)

Cinsellik ve bekaret üzerinden inşa edilen değerler, her iki cinsiyeti de ilgilendirmekte herkese bir sorumluluk yüklemektedir. Ataerkil değerler, cinsellik konusunda kadın ve erkeği eşit konumlandırmadığı için bekaretle ilgili yapılan baskı erkekten daha yoğun bir biçimde kadına uygulanmaktadır. Bu duruma eleştirel yaklaşan katılımcı için kadın erkek ayrımının yapılmasını hatalı bulmuş, eril zihniyetin oluşturduğu toplumsal değerlerin bekaret kavramına farklı anlamlar yüklediğini kabul etmiştir. Bu anlamlara uygun olarak geliştirilen davranışlar bireyler tarafından içselleştirilerek yeniden üretilmektedir:

“Değil, o toplumumuzda ne yazık ki aynı anlama gelmiyor. Toplumda erkek cinsiyeti yaptığı zaman yapar oğlum işte ama kız yapınca işte bizim başımıza bilmem neler geldi böyle mi oldu şeklinde ayırım yapılır. Doğru bulmuyorum yapılmayacaksa bence iki tarafta yapmamalı yapılacaksa iki tarafta yapacak ben bu görüşteyim.” (E7, Yüksek Lisans, 25, Bekar)

6. Namus ve Baskı: Hayatın En Rahat Dönemi

Namus ve onunla ilintili kavramlar erkek için bir baskı mekanizması haline gelmez, bu baskıya maruz kalan kadının “iffet”i ve “namusunun lekelenmesi”ne yol açar. Erkekler ‘rahat’ davranışlar sergilese bile sosyal çevresi tarafından denetime tabi tutulmamaktadırlar. Toplumsal baskıyı hissetmeyen erkek, patriyarkal düzende bu baskıyı hissettiren öznelerle de mücadele etmek durumunda kalmaz. Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi genel tanımlama da namusun her iki cinsiyet için geçerli olduğunu belirtmeler de, hayatlarında bu konuyla ilgili herhangi bir baskıyla karşılaşmış ve karşılaşmadıkları sorulduğunda kadın olmadıkları için toplum nezdinde fazlasıyla “rahat” davranabildiklerini vurgulamışlardır. Böylece aileler tarafından küçüklükten itibaren kız çocuklarının erkeklere kıyasla daha fazla baskı ve gözetim altında tutulduğu sonucuna da ulaşabilir. Toplumsal hayatta erkeğin evli olsun ya da olmasın yaşadığı cinsel serbestlik onu etkilememekte ve kadın gibi cinsel bağlamda edilgen olmasına yol açmamaktadır:

“Hayır. Hiç hissetmedim. Bunun sebebini de söyleyecek olursak namus kavramı daha çok toplumumuzda kadın üzerinden

şekillendiği için bir erkek olduğum için bu konu yüzünden hiç baskı duymadım.” (E1, Lisans, 23, Bekar)

“Yoo gayet rahat. Türkiye'deki erkek üzerindeki değerlendirme biçimi kadının kiridir. Erkeğin elinin kiridir yani normalde yıkayınca geçer türündeki bir yaklaşım.” (E10, Meslek Yüksekokul, 53, Evli)

“Şuan bir baskı hissetmiyorum. Şimdi namus konusunda kadınlar bir tık daha yukarıda yani biraz daha yani erkeklerin o kadar şeyi yok. Genelde erkekler bu konularda hep hava atan şey yapan insan tipleri ama kızlar öyle değil. kızlar daha farklı yani kızlar bir hata yaptı mı geleceğini de yakıyorlar yani. Erkekler genelde hep şey yaparlar övünürler.” (E15, Lise, 22, Bekar)

“Şu anda hissetmiyorum. Çok rahatım hayatımın en rahat dönemindeyim.” (E2, Lise, 27, Evli)

Sancar'a (2013: 28) göre erkeksi davranışlar, kadınsı davranışlarla ilgili biyoloji, anatomi ve psikoloji temelli çalışmalar da güç, akıl, aktiflik, çatışmadan kaçmamak, şiddet uygulayabilmek, rekabet becerisi ve başarı tutkusu, teknolojik bilgiye ve-uzmanlığa sahip olmayı istemek, risk alma ve macera peşinde koşma arzusu ve kahramanlık istencine sahip olmak erkeklik belirtisi olarak kabul edilmekteydi. Öte yandan duygusallık, pasiflik, barışçılık, anlayışlı ve şefkatli olmak gibi özellikler de kadınsılık belirtisi olarak tanımlanıyordu. Böylece erkek merkezci düşüncenin egemen olduğu toplumlarda kadınların şekillendirilmesi gerektiği görüşü benimsenmiş; şekil vermek, eğitmek, cinsiyet rollerini öğretmek bunun için gerekirse şiddete başvurmak dahi kabul edilebilmektedir.

Sonuç

Doğumdan itibaren başlayarak toplum tarafından kabul gören kadınlık ve erkeklik halleri, toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirilmesiyle yeniden üretilmektedir. Namus kavramı tarihsel süreç boyunca yüklediği anlamlarla sosyal inşa bağlamında ataerkil değerlerle sıkı bir ilişki içerisinde yer almıştır. Namuslu olmak ve onunla bağlantılı olarak bekaret kavramı ataerkil geleneksel değerlerle özümsemeye devam etmektedir. Toplumun değerleri kültürle ilişkili olarak topluma özgü nitelikler taşımaktadır. Bu sebeple namus ve bekaret saf ve temiz olmakla özdeşleştirilerek bireyler tarafından içselleştirilmekte ve toplum tarafından inşa edilen değerlerle meşrulaştırılmaktadır. Namus bu açıdan geleneksel yapı da kadının bedenini ve cinselliğini denetlemesinde önemli bir araç işlevi görmektedir.

Namus kavramının kadının bedeni ve cinselliğiyle eş değer tutulması toplumsal bağlamda yaygın bir kanıdır. Çalışmada erkeklerin namusu kadının cinselliğiyle açıklamalarının yanında ahlaki değerlerle ilişkilendirerek, dürüst olmak, yalan söylememek gibi tanımlamalarda da bulunmuşlardır. Namus hakkındaki düşünceleri sorulan katılımcılar, daha çok namusun karakterle ilgili olduğunu, insanın kendine dürüst olması gerektiğini ve başkasına zarar vermeyen davranışlarda bulunulması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak namuslu kadın ve erkek tanımı yapılmaları istendiğinde, namuslu kadının kapalı, sokakta yürüyüşüne dikkat eden, gözlerini yerden ayırmayan, evde çocuğuna bakan şekilde ifade ederken; erkeği ise hak yemeyen, işini doğru yapan, aile geçimini sağlayan tanımlamasına başvurmuşlardır. En büyük namussuzluğun da kadının veya erkeğin eşini aldatması olduğunu belirtmişlerdir. Namus ve bekalet bağlamında, görüşmeciler çoğu kadının namusunun, kendisini ilgilendirdiğini ve onun sadece cinsellikle değerlendirilmemesi gereken bir olgu olduğunu dile getirmiş, bekaletin kadın ve erkek için aynı anlamları taşıdığını ancak bu süreçten kadınların daha çok etkilendiği noktasında ortak görüşe varmışlardır. Namusun sadece cinsellekle ele alınmasının yanlış olduğunu söyleyen katılımcılar toplumda erkeklere bu konuda kadınlardan daha çok serbestlik tanındığından söz etmişlerdir.

Katılımcıların verdiği cevaplar ile demografik bilgileri arasında belirgin bir farklılık gözlenmemiştir. Eğitim seviyesi farklı olan katılımcılar sorulara benzer yanıtlar verirken, sadece üniversite mezunlarının farkındalık düzeyinin daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu durum yaşadıkları kültürün ve toplumsal yapının etkisi altında kaldıklarının da başka bir göstergesidir. Mülakat esnasında aileleriyle çoğu zaman aynı görüşü paylaştıklarını, yetiştikleri aile içerisindeki kültürel kodları benzer şekilde taşıdıklarını belirtmişlerdir. Çünkü eğitim düzeylerinin aynı olmaması veya yaş aralığının farklı olması katılımcıların aynı cevabı verme nedenini de bir ölçüde açıklamaktadır. Daha önce Trabzon’u konu alan çalışmalara bakıldığında sonuçlar birbirini destekler niteliktedir(Bozok: 2016, Yavuz: 2015). Erkeklerin kamusal alanda daha ön planda olduğu, kadının sürekli çalışmak zorunda kaldığı gibi ifadeler pek çok çalışmada ortaktır.

Kaynakça

- ATAY, T., 2004, "Erkeklik En Çok Erkeği Ezer", *Toplum ve Bilim*.101, 11-30.
- BLANK, H., 2013, *Bekaretin El Değmemiş Tarihi*, Çev. Emek Ergün, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BORA, A., ÜSTÜN İ., 2008, *Sıcak Aile Ortamı: Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*, İstanbul: Tesev Yayınları.
- BOURDIEU, P., 2016, *Eril Tahakküm*, Çev. Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- BOZOK, M., 2016, "Yoksullaşma, Sağcılık, Trabzon Spor Taraftarlığı ve Nataşaların Gölgesinde Trabzon Erkekliği", (Ed) Biryol, Uğur, *Karardı Karadeniz*, (423-444), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CANER, E.,2015, *Cinsellik Üzerine Toplumsal Fragmanlar*, İstanbul: Su Yayınları.
- CİNDÖĞLU D.,2015, "Modern Türk Tıbbında Bekaret Testleri ve Suni Bekarete", Der. Pınar İlkaracan, *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, (115-132), İstanbul: İletişim Yayınları.
- CONNELL, R.W., 2017, *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, Çev. Cem Soydemir. İstanbul: Ayrıntı.
- DELANEY, C., 2017, *Tohum ve Toprak*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- DEMREN, Ç.,2001, "Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji*, 1-10.
- ECEVİTOĞLU, P., 2012, *Namus, Töre ve İktidar*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- İLKARACAN, P.,2015, "Giriş: Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik", *Müslüman Toplumlarında Kadın ve Cinsellik*, Der. Pınar İlkaracan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İMAMOĞLU, O., 1993, "Değişen Dünyada Değişen Aile İçi Roller", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1, 58-68.
- Kadın Merkezi Eğitim Üretim Danışma ve Dayanışma Vakfı, 2005, *Suçlu Kim? Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde 'Namus' Kisvesi Altında İşlenen Cinayetler ile Mücadelede Kalıcı Yöntemler Geliştirme Projesi 2005 Raporu*, Diyarbakır.
- KANDİYOTİ, D., 1995, "Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Der. Şirin Tekeli, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KANDİYOTİ, D., 2011, "Kurtulmuş ama Özgürleşmiş mi?", *Cariyerler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- KIRAY, M., 1984, "Büyük Kent ve Değişen Aile" in Türkiye'de Ailenin Değişimi: Toplumbilimsel İncelemeler, Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, 69-78.
- NAZLI, A., 2015, "Kadın Bedeni ve Toplumsal İzdüşümleri: Sosyolojik Bir Bakış", *Kadın Bedeni ve İstismarı*, Der. F. Z. Fidan, D. Alptekin, İstanbul: Opsiyon Yayınları.

- MERNISSI, F.,2015, “Bekaret ve Ataerki”, Der. Pınar İkkaracan, *Müslüman Toplumlarda Kadın ve Cinsellik*, (99-115), İstanbul: İletişim Yayınları.
- NEUMAN, W.L., 2014, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Yayın Odası.
- KALAV, A.,2015, *Değişen ve Dönüşen Sosyal Bir Olgu Olarak Namus ve Toplumsal Cinsiyet*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ONUR, H., KOYUNCU, B., 2004, “Hegemonik Erkekliğin Bilinmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler, *Toplum ve Bilim Dergisi*, 101, 31-50.
- OZANSOY TUNÇDEMİR, N., 2018, *Üniversite Gençliğinde Evlilik Öncesi Cinselliğe İlişkin Ataerkil Değerlerin Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZYEĞİN, G., 2009, “Virgine IFacades: Sexual Freedom and Guilt among Young Turkish Women, *European Journal of Women’s Studies*, Vol.16, No.2, 103-123.
- PARLA, A, 2001, “The "Honor" of the State: Virginity Examinations in Turkey, *Feminist Studies*, Vol. 27, No. 1 Spring, 65-88.
- SANCAR, S., 2013a, *Erkeklik: İmkansız İktidar Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*, İstanbul: Metis Yayınları.
- SANCAR, S., 2013b, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SCOTT, J. W.,2007,*Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, Çev. Aykut Tunç Kılıç, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- UĞURLU SAKALLI, N.,AKBAŞ, G., 2013, Namus Kültürlerinde “Namus” ve “Namus adına Kadına Şiddet”: Sosyal Psikolojik Açıklamalar, *Türk Psikoloji Yazıları*, 16 (32), 76-91.
- YAVUZ, Ş., 2014, “İktidar Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı”, *Milli Folklor*, 26 (104), 110-127.
- YAVUZ, Ş., 2015, “Ataerkil Egemen Erkeklik Değerlerinin Üretiminde Kadınların Rolü: Trabzon Örneği,” *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, No. 7(1): 117-130.
- YILDIRIM A., ŞİMŞEK H., 2013,*Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

LABOR PROCESS AS A POLITICAL PROBLEM: MARX'S FORGOTTEN THEORY OF EXPLOITATION

*Evren M. DİNÇER**
ORCID: 0000-0002-7813-0919

Abstract

This paper identifies Marx's theorizing vis-à-vis four main sources of modern thinking on work and politics: Weber, Arendt, Polanyi and Foucault. The central question will be the following: how Marx differed in his claim to theorize work as an essentially political act and the bearer of the activity as an essentially political actor? The answer to this question, I will argue, lays in his distinct understanding of work under capitalism as a different mode of being and relentless effort to historicize it. For Marx, the capitalist mode of production has rendered self-realization impossible as it moved exploitation as a key relationship to the center of all relationships. I will claim that Weber's economic sociology and the industrial sociology of North America in the 1920s represent the first major rupture in terms of disentangling the two. I will then argue that Arendt and Polanyi eliminated work (Arendt) and then exploitation (Polanyi) from social theory. Perhaps ironically, it was Foucault who re-established the link between the two (work and politics) in his later studies on neoliberalism. However reminiscent of Marx's project, Foucault's theory diverges from his in one significant way: the omission of exploitation. This explains the absence of a concept akin to labor process in Foucault's late work.

Keywords: Labor process, Exploitation, Social theory, Politics of work

Siyasi Bir Sorun Olarak Emek Süreci: Marx'ın Unutulmuş Sömürü Kuramı

Öz

Bu makale Marx'ın çalışma ve politika üzerine görüşlerini modern düşüncenin dört önemli kaynağı ile kıyaslayarak tartışmaktadır: Weber, Arendt, Polanyi and Foucault. Ana soru Marx'ın çalışma olgusunu özü itibarıyla politik bir edim ve bu edimin sahibini de politik bir ,ktör olarak kuramsallaştırırken diğer düşünürlerden nasıl ayırdığıdır. Bu soruya yanıt verirken Marx'ın temel farkının

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, evren.m.dincer@gmail.com
Makale Gönderim Tarihi: 13.07.2018 Kabul Tarihi: 16.10.2018

kapitalist üretim tarzı içinde kapitalizmin farklı bir varoluş durumu olduğunu iddia etmesi ve ısrarla bu olguyu tarihselleştirmeye çalışması olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır. Marx'a göre kapitalist üretim tarzı işçinin kendini gerçekleştirmesini olanaksız kılmış ve bunu yaparken anahtar bir ilişki biçimi olarak sömürüyü tüm ilişkilerin merkezine taşımıştır. Weber'in ekonomik sosyolojisi ve endüstri sosyolojisinin 1920'ler Kuzey Amerika'sındaki çıkışının bu yaklaşımdan ilk büyük kopuşu temsil ettiği tartışılacaktır. Ardından Arendt ve Polanyi'nin önce çalışmayı (Arendt) sonra sömürüyü (Polanyi) sosyal kuramdan çıkardığını göstermeye çalışacağım. Belki de ironik bir şekilde bu ikisi arasındaki kopan ilişkiyi yeniden kuran kişinin hayatının son döneminde neoliberalizme odaklanan çalışmalarıyla Foucault olduğunu savunacağım. Ancak her ne kadar Marx'ın projesini kısmen hatırlatsa da, Foucault'nun kuramı bir yönüyle Marx'tan ayrılmaktadır: sömürünün yok sayılması. Bu eksik Foucault'da neden emek süreci gibi bir kavram olmadığını da açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emek süreci, Sömürü, Sosyal kuram, Çalışmanın siyaseti

Introduction

“Work, in today’s society, is a mystery” is how John Bellamy Foster begins his introduction to the 25th year anniversary edition of Harry Braverman’s colossal *Labor and Monopoly Capital*, which was the most decisive effort to revitalize Marx’s long-forgotten concept of labor process (Braverman, 1974, p. ix). Ideological mystifications and concealments are the main reasons why such mystery prevails in modern world, according to Foster, and despite its overwhelming presence in our lives and centuries of thinking over its nature, work still appears in a blurry and perhaps uncanny fashion to many of us.

One of the main reasons for such prevalence of mystery, this paper will argue, is that the place of work in our social and political lives has never been a topic of consensus. Modern perceptions of work, I will then argue, are dominated by ideas/thinkers who persistently disengaged work from its political character. It has consistently been relegated to a realm of life that is not political, but only related to politics in tangential or derivative ways. Marx devoted his political and intellectual career to prove otherwise, however his persistence fell on deaf ears as the following lines of thought, Marxist or non-Marxist, ignored the link if not completely dismissed it. To explain the split between Marx and others, one needs to shed light on Marx’s relentless emphasis on *exploitation* as a political process. Labor process as a conceptual tool emerges from Marx’s effort in theorizing work under modern capitalism.

Marx's critiques considered work as a natural component of one's social life and seldom developed a conceptual framework around exploitation and consistently under-theorized it. The main reason behind such undertheorizing was the belief in exploitation as a matter of excess that only occasionally appeared. It was not a constitutive element of labor process under all circumstances under capitalism, but mostly abuse of workers that occur when labor/ers are weak for certain reasons. Marx, on the other hand, did not see any process of work without exploitation under capitalism, thus saw it as not only the main source of economic unsustainability but also political instability. He thus developed a theory of work under capitalism, historicized it and put exploitation, a process he devoted himself to explain in all details in *Capital*, at the center.

This paper will identify Marx's theorizing vis-à-vis four main sources of modern thinking on work and politics: Weber, Arendt, Polanyi and Foucault. The central question will be how Marx differed in his claim to theorize work as an essentially political act and the bearer of the activity as an essentially political actor? The answer to this question, I will argue, lays in his distinct understanding of work under capitalism as a different mode of *being* and relentless effort to historicize it. For Marx, the capitalist mode of production has rendered self-realization impossible as it moved exploitation as a key relationship to the center of all relationships. I will claim that Weber's economic sociology and the industrial sociology of North America in the 1920s represent the first major rupture in terms of disentangling the two. I will then argue that Arendt and Polanyi eliminated work (Arendt) and then exploitation (Polanyi) from social theory. Perhaps ironically, it was Foucault who re-established the link between the two (work and politics) in his later studies on neoliberalism. However reminiscent of Marx's project, Foucault's theory diverges from his in one significant way: the omission of exploitation. This explains the absence of a concept akin to labor process in Foucault's late work.

Marx's Unrecognized Theory of Work and Exploitation

Political and cultural status of work has changed drastically over time from the Ancient systems of slavery to European systems of serfdom and semi-slavery and modernity. Labor, more importantly the necessity to work, had been despised and seen lower as an activity compared to engaging in politics, artistic and artisanal activities, and even leisure. It started to change, at least in certain contexts, with the rise of capitalist modernity as laboring activity came to be perceived as an activity of emancipation through, among others, generating surplus. In fact, the main activity that leads to emancipation if not the only one. Laboring as a transformative activity became a moment of possibility to transcend the social and political system (Sayers, 2007).

Marx was the first significant figure who invited us to reflect systematically on the labor process and its political meaning. In his youth, he developed a critique of earlier thinkers—such as Hegel, Smith, Ricardo, French physiocrats—who reflected on the problem of work under capitalism however, according to Marx, without assigning any central political significance to it. Hegel thought that individual's interaction with others in the civil society was a necessary condition for his/her self-realization, however unrestricted civil society is problematic because of its tendency to create extreme poverty and *rabble* on the one hand, extreme wealth for the few on the other. Thus, he argued, the State —embodied by the modern rational bureaucracy—could reconcile the conflict of the civil society (Hegel, 1991, pp. 266, 75). Marx disagreed with him since he thought states and bureaucracies are integral part of the problems of the modes of production; not only capitalist mode of production but also the previous ones. Rather than ontologically dividing the two, Marx argued, we should consider them in relation to each other. The idea of externality of the state to market was a false assumption in the first place (Wood, 1993).

Classical political economists, on the other hand, did not assign such a supreme role to states. In fact, Smith proposed the retreat of the state to a very basic mode, which was called the night watchman state.¹ Specialization via deepening the division of labor was supposed to solve the problems in the field of production, and then, the exchange in the market would benefit all participants. Unlike Hegel, they did not anticipate any problems resulting from the process of exchange unless it is intervened by the State. Marx disagreed with classical political economists as he believed *the noisy sphere of exchange* is nothing but one aspect of a totality. Without addressing the conflict in the field of production and the ways in which it is related to other modes of social conduct, it would be impossible to understand the problem of poverty or wealth for that matter. Finally, Marx disagreed with French physiocrats who regarded nature as the source of all value and subordinated labor and labor processes to the human beings' relation with nature. For Marx, French physiocrats did have a quite old-fashioned understanding of production and value, and no ability to

¹ One should remember that this was how Marx interpreted classical political economists. However, there is a counter literature on Adam Smith and his perception of states in a market economy. Scholars with quite diverse backgrounds —such as Giovanni Arrighi and Amartya Sen—invite us to reexamine the social philosophy Smith proposed and recognize the differences between him and Ricardo. See, (Arrighi, 2007; Sen, 2009). Smith, in these re-readings, resemble Hegel as he advocates for more government involvement to cure the extremities caused by market relations.

appreciate the transformation of production especially in manufacturing (Torrance, 1995, pp. 376–377).

Marx transformed his early and sporadic efforts of critique into a systematic assessment of capitalist mode of production in his later works. Starting from the *Grundrisse*, where he first revealed the method of political economy in a comprehensive fashion, he distinguished the fields of production, consumption, exchange and distribution from one another, yet he argued that they constitute an organic whole. Without reducing one sphere to another, he argued that production is central since everything started and ended in the sphere of production because it “predominates not only over itself, in the antithetical definition of production, but over the other moments as well. The process always returns to production to begin anew (Marx, 1993, p. 99).”²

In *Capital*, he further invited us to abandon the noisy sphere of exchange “where everything takes place on the surface and in full view of everyone, and follow them into the *hidden abode of production*, on whose threshold there hangs the notice ‘No admittance except on business’. Here we shall see, not only how capital produces, but how capital is itself produced. The *secret* of profit-making must at last be laid bare (Marx, 1990, pp. 279–280 italics are mine).” Marx persistently underlined that exploitation in the capitalist mode of production was a political entity. By inviting us to focus exclusively on the processes of commodity production and labor process, Marx aimed to unravel the political struggle between classes. He believed that the appearance of singularity of the relationship, which is secured by the wage relation, concealed the universal characteristic of exploitation. Thereby, he argued that labor process is a political matter so are the place it happens and the actors who participate. Marx did not reduce politics to the process of production but inherently related the two to each other.

Marx is critiqued and challenged by a wide range of thinkers in his later life for his persistence on this link. Among others, leading figures of social democratic parties, which became major actors in politics in Europe—especially in Germany, distanced themselves the most from Marxist views (Eley, 2002 chapter 2). His call for the analysis of universal characteristics of exploitation fell

² Marx’s view of organic whole and totality in the *Grundrisse* is replicated by many Marxists after. For a recent example, see David Harvey who calls these fields as “differentiations within a totality.” See, (Harvey, 2006, p. 42). One should also note that *Grundrisse* was not known to anybody until its first publication in 1939 by the Soviet Academy of Sciences. This makes it a historical document rather than a text that was reacted to by its contemporaries.

on to deaf ears even amongst his comrades. Under the guidance of LaSalleian ideas German Social Democratic Party put out the controversial Gotha Program of which Marx was quite critical. Marx critiqued the program on three grounds: 1. it reduced exploitation to the problem of wages; 2. it addressed individual nation states as the foci of political struggle; 3. It argued labor as the creator of all value which is far from truth, according to Marx, since there are other sources of value such as nature.³ His three-legged critique was based on one major point: the focus shifts away from the hidden abodes of production to other spheres of conduct. The conflict between the proletariat and bourgeoisie is articulated as a problem of redistribution, and that shifts the focus of politics from the process of production to state. Social democracy was a retreat from socialism back to Hegelian statism. But what does it mean to perceive problem of labor process as a political problem? More importantly how did his followers and critics respond to that invitation?

Marx's invitation to concentrate on the process of exploitation in the hidden abodes of production did not attract much attention until the 1960s (Arrighi, 2007, pp. 19–20). In the meantime the relationship between the processes of production and politics were hardly scrutinized. The new focus for Marxists was the organization of nation-states and inter-state rivalry –i.e., imperialism. All major figures in the Marxist tradition in the late 19th and early 20th centuries had a theory of imperialism of their own. These theories relied on the conviction that monopolization eliminated the competition –or it is in the process of elimination—within nation-states. The conflict is translated into geographical terms where states struggle with each other over limited resources. The implication was that the mystification of the process of commodity production is no longer a key factor, since imperialist states –i.e., the political superstructure—collapsed the difference between states and the national bourgeoisie.⁴ Lenin infamously called the process of inter-state rivalry as the final stage of capitalism. Theories of imperialism indicate an apparent shift from Marxian effort to scrutinize the process of production to capitalism in general. The deep split within different theories of imperialism –such as the differences between Lenin-Bukharin line and Kautsky⁵—did not make much

³ According to Marx, third point was a natural outcome of the alliance between the party and landed aristocracy against the industrial bourgeoisie: (Marx and Engels, 1978, pp. 525–530).

⁴ For an historical survey of Marxist theories of imperialism, see, (Brewer, 1999).

⁵ Lenin and Bukharin argued that inter-state rivalry will lead to an imperialist war; while Kautsky argued that bourgeoisie of different countries have the ability to establish coalitions among themselves to avoid the war consolidate their hegemony over

difference because of their reluctance to identify the process of production separately.

Non-Marxist efforts to theorize work mainly took place in the Anglo-Saxon parts of the world with a specific focus on improving efficiency. After a series of sporadic *philosophies* of work such as Taylorism and Fordism, we witnessed the rise of industrial sociology and human relations disciplines in the industrial heartland of the U.S. in the 1920s. The concept of exploitation diminished in importance, this new and dominant school of thought turned the field of production, which was inherently problematic to Marx, into a field of constant improvement of efficiency.

Weber's Theory of Work without Exploitation: Rationalization

Weber was contemporaneous to the rise of industrial sociology in the U.S. His theory of rationalization in economic sociology share a great deal with the North American variant, which, similarly, did not have any concern about the problem of exploitation in the process of production. However, it is misleading to assume any dialogue between the two as Weber was unknown to U.S. academics until Parsons' translation of the Protestant Ethic appeared in 1930 (Weber, 2001). Even then, Weber's economic sociology remained enigmatic if not completely unknown until the appearance of *Economy and Society* well after the Second World War in 1968 (Weber, 1978). Today, Weber's latter work, not the former, is considered as his major contribution to the field of economic sociology by many (Swedberg, 2011). However, Weber's theory of work, in which any theoretical understanding of exploitation was missing if not completely absent, is a nice entry point to understand the shift of epicenter of the debate on work and politics in the 1920s.

According to Erik Olin Wright, Weber did not even perceive exploitation as a problem in itself. In fact, "one of the defining characteristics of class analysis in the Weberian tradition is the virtual absence of a systematic concept of exploitation. Nothing better captures the central contrast between the Marxist and Weberian traditions of class analysis than the difference between a class concept centered on the problem of *life chances* in Weber and a concept rooted in the problem of *exploitation* in Marx (Wright, 2002, p. 832)." The problem in

proletariat in a worldwide scale, a process called ultra-imperialism. Imperialists world wars vindicated Lenin-Bukharin line; however, some contemporary theories of globalization among Marxists rediscovered Kautskyian line to explain globalization as a class alliance going beyond nation states in a transnational fashion that Kautsky anticipated. For an example, see, (Robinson, 2004).

the process of production was not the structural inequality between the employer and employee or the reproduction of inequality through production, but the gap between the formal rationality and the substantive rationality. In other words, the problem about the capitalist system was not the structural inequality resulting from the uneven class locations of the parties prior to entering to the process of production –i.e. parties position towards the ownership of the means of production—but the system-wide problem of rationalization: “For Weber, the problem of the performance and appropriation of work effort is, thus, above all a question of the degree and forms of rationality in economic organization (Wright, 2002, p. 849).”

Weber does not deny the existence of domination or discipline imposed on labor during the labor process, yet “he does not integrate these concerns into the general concept of class but treats them primarily as *issues in the technical efficiency* of systems of production (Wright, 2002, p. 850 italics are mine).” The conflict in the process of production does not engender a system-wide problem, but the lack of technical efficiency does. This automatically eliminates the connection between work and politics, which, according to Wright, paradoxically situates Weber in line with neoclassical economics (Wright, 2002, p. 849).

Whether Weber anticipates or informs in any way a neoclassical understanding of class and politics is a matter of another debate. For our purposes here, it is important to observe the separation of *work* and the *political* in Weberian sociology. Problems in the process of production are assessed from the perspective of efficiency which could only be solved through improving mechanisms of formal rationality. That said, Weber also contends that the system in general embodied a destructive nature because of its *irrational* rationality. Therefore, *capitalist modernity* had a destructive logic of its own, not capital. As Foucault argues, Max Weber moved the focus from *capital* to *capitalism*, from the logic of contradiction to the division between the rational and irrational. This marks a clear transition from Marx’s problematic –the mystification of the labor process and the contradictory logic of capital—to the irrational rationality of the system (Foucault, 2008, p. 105). Marx’s effort to unveil the political domination in the process of domination is thereby bypassed via depoliticizing labor process—by reducing it to a problem of efficiency—and relocating politics at a different level as a systemic problematic.⁶

⁶ Evgenii Pashukanis, a Soviet legal scholar, was probably the only person who took Marx’s persistence on the mystification of the labor process as a serious theoretical question. He argued that the concealment in the process of capitalist exploitation was

Arendt's Theory of Work without Politics: Action Needed!

Weber's impact on the generations to follow was substantial. As Foucault maintains, he impacted quite diverse schools of thought from German Ordoliberals—major source of inspiration of neoliberalism—to Frankfurt School (Foucault, 2008, p. 106). However, instead of exploring his impact in general, in this section, I want to concentrate on Hannah Arendt's thought because of two reasons: i) Arendt speaks from within that tradition as she was influenced immensely by Weber and Heidegger, and had always been in dialogue with the Frankfurt School and liberalism; ii) she was the only one who directly addressed Marx's preoccupation with the process of production in terms of its political implications. In other words, she is probably the first thinker who fully engaged with Marx's claims about the political nature of labor and labor process.

Hannah Arendt divided human conduct into three interrelated yet distinct categories: labor, work and action. Together they formed *vita activa*: "With the term *vita activa*, I propose to designate three fundamental human activities: labor, work and action. They are fundamental because each corresponds to one of the basic conditions under which life on earth has been given to man. (...) Labor is the activity which corresponds to the biological process of the human body. (...) Work is the activity which corresponds to the unnaturalness of human existence. (...) Work provides an 'artificial' world of things, distinctly different from all natural surroundings. (...) Action, the only activity that goes on directly between men without the intermediary of things or matter, corresponds to the human condition of plurality, to the fact that men, not Man, live on the earth and inhabit the world. While all aspects of the human condition are somehow related to politics, this plurality is specifically the

secured by the bourgeois legal form which identified labor as a private property which is to be sold and bought in the market. The false appearance of equality of the buyer and seller of labor power ensured the concealment and enabled a system of commodity fetishism. Pashukanis translated Marx's theory of fetishism into a legal theory of fetishism where bourgeois law generated the false image of equality in the market. He advocated for overcoming this dilemma not by instituting socialist law but by abolishing the law itself. Instead of law, he proposed planning as a central institution which would nullify the process of concealment altogether. See, (Evgenii Bronislavovich Pashukanis, 1978). There are many unclear points in Pashukanis' theory including the dynamics of planning. However, his work is dismissed long before being critiqued by the Stalinist ultra-industrialism which intensified the labor process instead of *removing the veil* in the capitalist labor process. Stalin believed that the October Revolution solved the problem of exploitation once and for all, which automatically removed the problems of fetish as well as politics.

condition—not only *the* condition sine qua non, but the *conditio per quam*—of all political life (Arendt, 1958, p. 7 italics original).” The productive capacity of man and his transformative activity belongs to the field of work, and it is categorically different from politics. In other words, work is not political.

This is where her criticism of Marx unfolds. According to Arendt, Marx, by appropriating labor as the key human conduct and value in itself, dismissed politics via equating it to mere contemplation. Marx’s dismissal of politics – action in Arendt’s terminology—goes back to his disdain from Ancient Greek cosmology which despises work and privileges contemplation and leisure. Marx’s –and Adam Smith’s—inversion of the Ancient Greek cosmology was an indication of the transition to modernity. The inversion happened sometime around the 17th century and resulted with the victory of *homo faber* (simply worker) over action, and the suppression of politics (Arendt, 1958, pp. 289–295). According to Arendt, the product of *homo faber* could only be a by-product for human societies, not a purpose in itself, thus the elevation of *homo faber* to the highest range of human possibilities is simply wrong and misses the essence of politics (Arendt, 1958, p. 305).

Marx’s fascination with labor, for Arendt, was partly because the way it was approached with contempt until modernity. It has not only been disdained but also subordinated to politics and even leisure. It was identified with slavery, compulsion and subordination. Its perception with glor was not until the rise of modern capitalism (Arendt, 1958, p. 93). Arendt puts Locke, Smith and Marx in the same tradition which turns classical tradition upside down: “The sudden, spectacular rise of labor from the lowest, most despised position to the highest rank, as the most esteemed of all human activities, began when Locke discovered that labor is the source of all property. It followed its course when Adam Smith asserted that labor was the source of all wealth and founds its climax in Marx’s ‘system of labor,’ where labor became the source of all productivity and the expression of the very humanity of man. *Of the three, however, only Marx was interested in labor as such*; Locke was concerned with the institution of private property as the root of society and Smith wished to explain and to secure the unhampered progress of a limitless accumulation of wealth. But all three, though Marx with greatest force and consistency, held that labor was considered to be the supreme world-building capacity of man, and since labor actually is the most natural and least worldly of man’s activities, each of them, and again none more than Marx, found himself in the grip of certain genuine contradictions (Arendt, 1958, p. 101 italics are mine).”

Marx was also different from Locke and Smith because of his project of emancipation from labor which he equated with the emancipation from necessity (Arendt, 1958, p. 104). "Emancipation from labor, in Marx's own terms, is emancipation from necessity, and this would ultimately mean emancipation from consumption as well, that is, from the metabolism with nature which is the very condition of human life (Arendt, 1958, p. 131)." The second part of this assumption was logically flawed according to Arendt. For her, this utopian thinking had a fixed idea of progress which is eclipsed by the belief in machines and technology. In other words, Arendt critiques Marx of being technological determinist since he connects the elimination of labor and necessity to the rise of machines that would take over what labor does. "It is a long way from the gradual decrease of working hours, which has progressed steadily for nearly a century, to this utopia. The progress, moreover, has been rather overrated, because it was measured against the quite exceptionally inhuman conditions of exploitation prevailing during the early stages of capitalism (Arendt, 1958, p. 132)." Thus, Marx was not only reducing politics to work, but also, by associating it to necessity, proposing an agenda to emancipate from it. Arendt believed such emancipation was impossible simply because it would mean the rejection of human nature.

Another problem with reducing politics to work and workplace, for Arendt, lies in the misconception of plurality. For Arendt, workers' association in the workplace does never guarantee political action, because despite the association, work is an act that happens in isolation from each other: "The activity of work, for which isolation from others is necessary prerequisite although it may not be able to establish an autonomous public realm in which men *qua* men can appear, still is connected with this space of appearances in many ways; at the very least, it remains related to the tangible world of things it produced. Workmanship, therefore, may be an unpolitical way of life, but it certainly is not an antipolitical one (Arendt, 1958, p. 212)." The association of workers may be a value in itself but certainly not political according to Arendt. What was extremely crucial for Marx for any chance to raise consciousness via the gathering of workers in large-scale factories, was just a contingency for Arendt. Workers' ability to assemble, chance to interact with each other, realize the similarities of their conditions of exploitation, and more importantly have the logistical ability to transform their consciousness from class in itself –an objective condition—to the class for itself—subjective condition were not elements of politics. Arendt completely dismisses this line of argument.

On the contrary, for Arendt, labor movements –an instance of *class for itself*—lost their original spirit to challenge the system and are incorporated to

the system since Marx's time. According to Arendt, labor movements of the early stages of capitalism –for Arendt this corresponds to the period between 1848 and 1918—were strong and effective just because they fought against bourgeois society as a whole and promoted an alternative social imagination. The class society they developed within allowed them to express themselves in such antagonistic ways. However, the transformation of *class society* into a *mass society* via the introduction of guaranteed annual wage instead of daily or weekly pay altered the qualitative position of the worker: “The workers today are no longer outside of society; they are its members, and they are jobholders like everybody else. The political significance of the labor movement is now the same as that of any other *pressure group*; the time is past when, as for nearly a hundred years, it could represent the people as a whole (Arendt, 1958, p. 219 italics are mine).”

Therefore, identifying labor process as a political subject matter and expecting a political movement from the collective on the shop floor is nothing but an instrumentalization of action and degradation of politics (Arendt, 1958, p. 230). Neither work nor worker represents politically significant categories. Arendt absolutely rejects Marx's effort to examine labor process as a political problem. She accuses him by collapsing the difference between work and politics and separates the two realms ontologically. Politics, for Arendt, is a matter public realm, of which workplace is not a medium of.

Polanyi's Dismissal: Labor as a Fictitious Commodity but not a Political Act

Anthropology as a discipline is interested in the act and the relationship between the action and the bearer of that action. Meanings attributed to these relationships and the ways in which others perceive these actions are of great importance to the field. However, economic anthropology as a sub-field is less interested in the process than the institutional environment it is surrounded by. In the immediate postwar era this sub-field was characterized by the debate between formalists, who relied on the idea of rational and needful man that was derived from neoclassical economic theory, and substantivists, who embedded the individual in a larger social framework and evaluated its rationality according to the level relationship s/he is involved in –i.e., the family, the market, or the state. Karl Polanyi was the main point of reference for the substantivist school (Herzfeld, 2001, p. 96). With his idea of economy as an embedded process, he still inspires scholars from diverse backgrounds, specifically those who work on social movements. Polanyi is relevant to our investigation for two reasons: the

assessment of labor as a fictitious commodity, and the relationship between labor and the scale of politics.

Polanyi's critique targeted the self-regulating market, not the market *per se*. He found the idea of self-regulating market unnatural and even utopian with destructive effects on the world politics and economy since the 19th century. According to Polanyi, progressive commodification of land, labor and money under a self-regulating market are three interrelated yet problematic aspects of this utopianism. Land, labor and money are unlike other goods in the market and their status as commodities is a fiction; a term suggests that their sale and purchase in the market for wage, rent and interest is against the *nature* of social interaction (Polanyi, 2001, p. 72). In order to make his case for labor as a fictitious commodity, Polanyi explains the ways in which labor was surrounded by or embedded in social institutions in the previous social systems: "Under the guild system, as under every other economic system in previous history, the motives and circumstances of productive activities were embedded in the general organization of society (Polanyi, 2001, p. 73)." Even in the mercantilist era, when commercialization of assets was considered to be the key motive of economic action, labor remained separate (Polanyi, 2001, pp. 73–74). This started to change in the late 18th century and institutionalized with the rise of liberalism in the 19th century.

The idea of a self-regulating market relied on the principle of separation of politics from economics, a separation which delegated the problem of labor to the realm of economics: "Nineteenth-century society, in which economic activity was isolated and imputed to a distinctive economic motive, was a singular departure. (...) Such an institutional pattern could not have functioned unless society is somehow subordinated to its requirements (Polanyi, 2001, p. 74)." Self-regulating market subordinated the society to a part of its own. Under normal circumstances, societies are comprised of three interrelated forms of conduct: exchange, redistribution and reciprocity. They correspond to market, state and the complex network of kinship-neighborhood-profession respectively. Self-regulating market utopianism reduces the last two to the market and universalizes the logic of market as the only rational logic of human conduct.⁷

Polanyi's account of the formation of fictitious commodities under self-regulating market utopianism and of the pressure it creates over *the society* is

⁷ This proposition makes it clear why Polanyi was such a key figure for the substantivist school which critiqued the formalist claim for the universalist logic of human action. For Polanyi, identifying the logic of market as the universal logic was the origin of utopianism in the 19th century.

completed with the concept of double movement. Double movement refers to a way in which *the society* protects itself from the expansion of market. The mechanisms of this movement are not clear, nor the actors.⁸ Yet, it is significant for us to detect the location of politics. For Polanyi, market economy is a political project, but it is not clear if the reaction to the market economy that aims to reestablish the balance is a political project or not. Commodification is a problem insofar as it spills over other spheres of conduct and plagues land, labor and money. For Polanyi, the realm of redistribution –i.e., the state—is a locus of such a reaction that guarantees decommodification via regulation. Simply put, the political dynamic in a Polanyian matrix is determined by the tension between deregulation (unrestricted market expansion) and regulation.⁹

Therefore, one can argue that in Polanyi's framework, there is nothing particularly problematic about the labor process if it is overtly regulated by the state. Like Weber, Polanyi dismissed the process of exploitation as a source of inequality. The main problem was not exploitation during labor process but the ways in which workers are dislocated from their social environment: "In economic terms the worker was certainly exploited: he did not get in exchange that which was his due. But important though this was, it was far from all. Despite exploitation, he might have been financially better off than before. But a principle quite unfavorable to individual and general happiness was wreaking havoc with his social environment, his neighborhood, his standing in the community, his craft; in a word, with those relationships to *nature and man* in which his economic existence was formerly embedded (Polanyi, 2001, pp. 134–135 italics are mine)."

Finally, Polanyi criticizes Marx's theory of exploitation by saying the following: "Not economic exploitation, as often assumed, but the disintegration of the cultural environment of the victim is then the cause of the degradation (Polanyi, 2001, p. 164)." Polanyi's remarks on the disintegration of the cultural environment and its reintegration via state's protective measures reminds us, at least in terms of the scale of politics, the Hegelian framework where inequalities are created in the civil society and reconciled by the State. Labor process in the Polanyian framework, therefore, is not a moment of politics. In fact, it is not even political. What is political is the way in which it is de/regulated in the

⁸ Even the followers of Polanyi did mention the ambiguity of concepts of *double movement* and *the society*. For a recent example, see Andrew Sayer's foreword to (Buğra and Ağartan, 2007).

⁹ Fred Block, in his introduction to the 2001 edition of the *Great Transformation*, acknowledges Scandinavian social democratic model as a successful example of regulation. See, (Polanyi, 2001, p. xxxvii).

sphere of redistribution. Thereby, the political is defined within the limits of the state. Workers could get politicized via taking parts in labor movements which are, invoking Arendt, nothing more than pressure groups.

Foucault and Re-Establishing the Link Between Work and the Political

Foucault's late work on neoliberalism and bio-politics say little about the political characteristics of labor process. In fact, he did not even have any such concern. Rather, he was interested in the ways in which laboring body was regulated across space and time. His early works focus more on the problems of body and the creation of the discourse of productivity in relation to body via exploring the tension between idleness and confinement. The emerging logic of the late eighteenth century, "brings together a new sensibility to poverty and the duty to relieve it, new forms of reaction to the economic problems of unemployment and idleness, a new work ethic, and the dream of a city where moral obligations go hand in hand with civic duties, all held together by the authoritarian forms of constraint (Foucault, 2006, p. 55)."

This "complex unity", as Foucault calls, was an outcome of a new era and marked a new organization of confinement (Foucault, 2006, pp. 55–56). Madness was regarded as a problem to be solved via confinement, however, the practices of confinement, which originates in the 17th century, started to take different shape in the late 18th century and turned into a totally distinct practice in 19th century with the rise of psychiatry (Foucault, 2006, p. 47). In other words, mass confinement systems of the 17th century were not designed to classify these people as unemployed, insane or criminal. Contrarily, this was a central motive in the 19th century practices of confinement while it was mostly a police matter in the 17th century. The main motivation before was to underline the work imperative. Idleness was morally condemned, thus work was promoted and praised. Unemployment and begging were seen as moral corruption (Foucault, 2006, p. 62). However there was no certain policy towards unemployment despite the fact that it was addressed as a focal issue (Foucault, 2006, p. 63).

Foucault's reflections on the 'classical age' focus more on the connection between 'work imperative' and confinement. They are proven ineffectual and disappeared towards the end of the 18th century and re-appeared in a completely different form in the 19th century. The emphasis on work ethic, in this context, was the biggest accomplishment and taken over by the 19th century institutional framework. "What to modern eyes appears as a clumsy dialectic between prices and production took its real significance from an ethical consciousness of work, where the complexities of economic

mechanisms were less important than the assertion of value (Foucault, 2006, p. 63).” This was proven to be central in the first period of industrialization, where workers were key actors of the economic process. Economy was seen as a process and thus economics was the science of this process, while workers were the objects of the analysis.

Foucault argues that the reception of work and worker –and their regulation—has changed drastically under neoliberalism because the idea of economy as a process is abandoned. The worker was formerly understood as the objects of the economic analysis. But, with neoliberalism: “Economics is not (...) the analysis of processes; it is the analysis of an activity. So, it is no longer the analysis of the historical logic of processes; it is the analysis of the internal rationality, the strategic programming of individual’s activity (Foucault, 2008, p. 223).” In this novel context where individual activity assumes a central role, worker needs to be reconsidered as an actor which brought labor back into economic analysis: “What does bringing labor back into economic analysis mean? (...) The fundamental, essential problem, anyway the first problem which arises when one wants to analyze labor in economic terms, is how the person who works uses the means available to him. To bring labor into the field of economic analysis, we must put ourselves in the position of the person who works; we will have to study work as economic conduct practiced, implemented, rationalized, and calculated by the person who works. What does working mean for the person who works? (...) So we adopt the point of view of the worker and, for the first time, ensure that the worker is not present in the economic analysis as an object—the object of supply and demand in the form of labor power—but as an active economic subject (Foucault, 2008, p. 223).” Biopolitics refers to the self-regulation of this economic subject.

Workers are now economic subjects owning their own human capital. Wage is not the price of work but an income, which is nothing but a return on a capital. From the worker’s point of view: “labor is not a commodity reduced by abstraction to labor power and the time, (...) [labor] is an ability, a skill, (...) labor is capital” and income is a return on that capital investment by the laborer (Foucault, 2008, p. 224). In fact, worker is an enterprise in an enterprise society: “This is not a conception of labor power; it is a conception of capital-ability which (...) receives a certain income that is a wage, an income-wage, so that worker himself appears as a sort of enterprise himself (Foucault, 2008, p. 225).” Consumption is also an enterprise activity; in fact it signifies an investment in one’s own human capital. Even buying health care, i.e., investing in one’s health and public hygiene are considered as investments improving the human capital. Similarly, migration has become an investment while migrant is the investor

(Foucault, 2008, pp. 229–230). For Foucault, such redefinition of economic conduct as a rational and individual conduct is best observed in American neoliberalism where rationality spills over every other fields which were not thought economic before: “[A]merican neo-liberalism seeks (...) to extend the rationality of the market, the schemas of analysis it offers and the decision-making criteria it suggests, to domains which are not exclusively or not primarily economic: the family and the birth rate, for example, or delinquency and penal policy (Foucault, 2008, p. 323).”

Foucault’s contribution is tricky for one main reason: he does bring labor back yet simultaneously dismissing labor process as a realm of inquiry. This decision is made consciously as he argues that this was in fact the key inversion neoliberalism accomplished. By redefining economic activity as an individual act rather than a process which involves many, neoliberalism accomplishes to speculate on human capital without touching upon labor process. Since worker is an investor, labor process is nothing but an encounter and interaction of investment. For Foucault, neoliberalism accomplished such bypassing by applying the Weberian inversion of the Marxian problematic. The economic activity does not possess an irrationality of its own, but the system in general does. The problem is to assign a rationality that would nullify the problem of systemic irrationality. For proponents of neoliberalism, this was economic rationality where labor as an economic actor assumed a central role (Foucault, 2008, p. 106). Key moment here is the escape from the connection between politics and labor, and labor process. Labor process is not a political matter but a problem of economic action. Problems concerning labor process, therefore, are concerns of technical efficiency not political choice or domination.¹⁰

Conclusion

These are not the only studies reflecting on labor and labor process under capitalism, yet I believe, this selection provides an opportunity to consider the relationship between politics and labor process in a way that animates further discussion. Starting from Hegel, civil society and market are often seen as a field of conduct that leads polarization. Hegel assigned a specific role to the state –as the unfolding of the Spirit of the world history—to reconcile conflicts arise in the civil society and cure the problems of the market. Marx

¹⁰ Aage Sorensen calls any such intervention in the wage relation in the market as rent-seeking activity. Unions, for instance, manipulate the price of the wage as they seek rents for their members. Rent basically refers to an act of eliminating market dynamics from the relation. See, (Sorensen, 2000).

rejected the externality of the idea of the state and disinterestedness of the rational bureaucracy. Instead, he invited us to see state(s) as part of the larger problem which is best crystalized in the capitalist labor process and commodity production as a process of concealing exploitation.

Commodity fetishism, a phrase he coined in the *Capital*, and the process of production are identified as spaces of inequality within the capitalist society. The conflict between the labor and capital arose from the contradictory logic of capital and cannot be reconciled by the state. The process of commodity production concealed the political nature of production, which should be perceived as a manifestation of the class conflict between proletariat and bourgeoisie, who are considered the main political actors. Thus, Marx invited us to unveil the political essence of labor process which basically indicates political a conflict between labor and capital. What seemingly economic was in fact political.

Marx's fascination with the social and political characteristic of the exploitation is criticized by many from many different aspects.¹¹ In this article, we only covered three of them. Weber's critique dismissed the process of exploitation as a political subject matter. There was nothing politically significant in the nature of capitalist production.¹² The conflicts in the process of production are matters of formal rationality and efficiency since the systemic contradiction stems from the gap between formal rationality and substantive rationality. Instrumental rationality –a concept later popularized by the Frankfurt School—constituted the main problem of capitalism. Arendt's critique took Weber's to its logical conclusion. She saw labor process ontologically distinct from politics, and un-political field in its nature if not anti-political. In addition, workers are no longer members of class societies but mass societies; labor movements do not represent society in general nor they can assume a leadership role. They are nothing but pressure groups among many others in the public realm. In mass societies, workers do not bear strong collective identities either; on the contrary they are nothing but jobholders whose identity as a consumer suppresses all other identities. Finally, Polanyi reassumed the Hegelian framework via attributing a central role to the state –the field of redistribution—to regulate the extremities of market. He declined the Marxian invitation to explore the labor

¹¹ For a brief summary of critiques and defense of Marx, see, (Sayers, 2007).

¹² As Ellen Wood argues, unlike Marx, Weber does not see capitalism as a completely new mode of production; instead, capitalism, which is defined as the production of goods for the market, has always existed throughout human history. However, it only became hegemonic with the rise of capitalist modernity. See, (Wood, 1995).

process as an exclusively political problem and replaced it with the idea of regulation which is able to re-embed market in its social framework.¹³

Stating that the relationship of exploitation has a political characteristic—the class conflict between the proletariat and bourgeoisie—does not automatically provide a blueprint for how political movements occur. For Marx, the tricky point was the dynamics of transition from the *class in itself* and *class for itself*. Yet, it is not secret that the way in which class consciousness is formed and translated into action has remained unclear in Marx's oeuvre. Perhaps it is the most controversial legacy of Marxism; however, two things were clear: the process of commodity production is deep down a political relation and class interests of proletariat are common.¹⁴ As Foucault argues, neoliberalism cut this final connection between labor process as a political subject matter and the idea of class with common interests. Marx's legacy was completely abandoned by the introduction of concepts such as human capital and worker as entrepreneur. Workers in neoliberal times are not even members of pressure groups —as opposed to what Arendt said—but individual investors who seek increasing returns on their investments. Foucault, perhaps paradoxically, brought the political characteristic of labor into discussion while at the same time rendered any debate on labor process in Marxian understanding meaningless. This is the real reason why, “work, in today's society, is a mystery.”

¹³ Unlike Hegel, Polanyi discussed characteristics of the State in a very limited fashion. The absence of such a debate of *the State* in Polanyi is critiqued by many including major followers of his agenda. Most recently, Nancy Fraser, who adopts Polanyi's critique of self-regulating market, rejected his normative appropriation of the state as a superintending agent that resolves all society-wide conflicts. She argued that such a perspective misled Polanyians to misjudge the inequalities embedded in the field of state. She then rejected his concept of double movement and suggested triple movement which simultaneously addresses the inequalities embedded within the state. Fraser has not published her work on triple movement yet, but she has been presenting her ideas with the public in a series of lectures for a while. For an example, see, <http://www.normativeorders.net/en/news/headlines/415-frankfurt-lecture-ii-nancy-fraser>

¹⁴ Whether that commonality can be universalized is an issue of another investigation. Moishe Postone rejects the idea of proletarian standpoint, which basically means that proletarian interests could be universalized simply because proletariat is the universal class. See, (Postone, 1993).

References

- ARENDR, H.; 1958, *The Human Condition*. Chicago: The University Of Chicago Press.
- ARRIGHI, G.; 2007, *Adam Smith In Beijing: Lineages Of The Twenty-First Century*. Verso.
- BRAVERMAN, H.; 1974, *Labor And Monopoly Capital: The Degradation Of Work In The Twentieth Century*. New York: Monthly Review Press.
- BREWER, A.; 1999, *Marxist Theories Of Imperialism: A Historical Survey*. London: Routledge.
- BUĞRA, A. and AĞARTAN, K.; 2007, *Reading Karl Polanyi For The Twenty-First Century: Market Economy as a Political Project*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- ELEY, G.; 2002, *Forging Democracy: The History Of The Left In Europe, 1850-2000*. Oxford University Press.
- FOUCAULT, M.; 2006, *History Of Madness*. London: Routledge.
- FOUCAULT, M. 2008, *The Birth Of Biopolitics: Lectures At The College De France, 1978-79*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- HARVEY, D.; 2006, *The Limits to Capital*. London: Verso.
- HEGEL, G. W. F.; 1991, *Elements of the Philosophy Of Right*. Edited By A. W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press.
- HERZFELD, M.; 2001, *Anthropology: Theoretical Practice In Culture And Society*. London: Blackwell.
- MARX, K.; 1990, *Capital, Volume I*. London: Penguin.
- MARX, K. 1993, *Grundrisse*. London: Penguin.
- MARX, K. and ENGELS, F.; 1978, *Marx-Engels Reader*. Edited By R. C. Tucker. New York: Norton.
- PASHUKANIS E.B.; 1978, *Law And Marxism: A General Theory*. Edited By C. J. Arthur. London: Ink Links. Polanyi, K. (2001) *The Great Transformation: The Political And Economic Origins Of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- POSTONE, M.; 1993, *Time, Labor, And Social Domination: A Reinterpretation Of Marx's Critical Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ROBINSON, W. I.; 2004, *A Theory Of Global Capitalism: Production, Class, And State In A Transnational World*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- SAYERS, S.; 2007, 'The Concept Of Labor: Marx And His Critics', *Science & Society*, 71(4), pp. 431–454.
- SEN, A.; 2009, 'Capitalism Beyond The Crisis', *The New York Review Of Books*, March.
- SORENSEN, A. B.; 2000, 'Toward A Sounder Basis For Class Analysis', *American Journal Of Sociology*, 105(6).

- SWEDBERG, R.; 2011, 'Max Weber's Central Text In Economic Sociology', In Granovetter, M. And Swedberg, R. (Eds) *The Sociology Of Economic Life*. Westview, Pp. 62–77.
- TORRANCE, J.; 1995, *Karl Marx's Theory Of Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WEBER, M.; 1978, *Economy And Society: An Outline Of Interpretive Sociology*. Berkeley: University Of California Press.
- WEBER, M.; 2001, *The Protestant Ethic And The Spirit Of Capitalism*. London: Routledge.
- WOOD, A.; 1993 'Hegel And Marxism', In Beiser, F. C. (Ed.) *The Cambridge Companion To Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press, Pp. 414–444.
- WOOD, E. M.; 1995, *Democracy Against Capitalism: Renewing Historical Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WRIGHT, E. O.; 2002, 'The Shadow Of Exploitation In Weber's Class Analysis', *American Sociological Review*, 67(6), Pp. 832–853.

SOSYOLOJİK PERSPEKTİFTEN LİNÇ VE TOPLUMSAL ŞİDDET SARMALI*

Ebru ALOĞLU**

ORCID: 0000-0002-9139-1961

Öz

Asıl olarak şiddetin pek çok görünümü mevcuttur. Linç ve toplumsal şiddet sarmalı tüm yaşamı etki altına almış konumdadır. Tarihsel olarak incelenen lincin geçmişten bu yana hızla daha da görünür olduğu ve giderek tehlikeli bir hâl aldığı görülmüştür. Lakin şiddete neden olan tek bir etkenden söz edilemeyeceği gibi şiddeti açıklamaya çalışırken tek bir kuramsal perspektiften de söz edilememektedir. Dolayısıyla özellikle mikro düzeyde şiddeti ele alan bu tezde farklı görüşler üzerinden anlamlandırmalar yapılmıştır. Pierre Bourdieu'nun "simgesel şiddeti" ve Randall Collins'in "şiddet tüneli" kavramsallaştırmaları tezin kuramsal tabanını oluşturan yaklaşımlardandır. Bu yaklaşımlar üzerinden nitel bir araştırmaya dayanan bu tezde, örnek olay incelemesi tekniği ile "Linç sosyolojik bir fenomen midir?" sorunsalı tartışılmıştır. Bununla birlikte, çalışmada, linç iki formda ele alınırken sanal linç incelemelerinde Twitter üzerinden atılan tweetler incelenmiş, fiziksel linç formunda ise, birinin ölümle sonuçlandığı iki fiziksel linç olayı haber kanalları aracılığıyla sunulmuştur. Yapılan örnek olay incelemelerinde tezin başlangıcından itibaren savunulmakta olan lincin toplumun her alanında ve her an gerçekleşebilecek olan sosyolojik bir fenomen olduğu görülmüştür. Geçmişten bu yana var olan ve yakın gelecekte daha da artacağı düşünülen lincin sosyolojik boyutuna dikkat çekilmiş ve bu bağlamda hem Türkiye'de hem de dünyada lince ilişkin bir takım açıklamalar ve öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Linç, Simgesel şiddet, Fiziksel şiddet

Lynch and The Spiral of Violence From a Sociological Perspective

Abstract

Actually violence has many aspects. Lynch and spiral of violence are in a position to have impacted the entire life. Historically, the lynch has been seen to be more visible and increasingly dangerous since the past. But there is no factor of a single cause of violence or a single theoretical perspective when

* Bu metin E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Dr. Öğr Üyesi Pelin Önder Erol'un danışmanlığında hazırlanan ve 11.07.2018 tarihinde savunulan yüksek lisans tezinin tanıtımıdır.

**Ege Üniversitesi, SBE, Sosyoloji A.B.D. Doktora öğrencisi, aloglurbe@gmail.com

attempting to explain violence. Thus, this thesis, which deals specifically with violence at the micro level, made meaning through different opinions. Bourdieu's "symbolic violence" and Collins's "tunnel of violence" conceptualizations are the approaches that constitute the theoretical basis of the thesis. In this thesis, which is based on a qualitative research through these approaches, it is discussed with the case study technique that "Is lynch a sociological phenomenon?" On the other hand, in the study, the tweets that were taken on Twitter in the virtual lynch examinations were examined while the first two forms were examined. In the form of physical lynching, a lynch event resulted in death and other lynch events that experienced physical violence were presented through news channels. In the case studies, it is seen that from the beginning of the thesis, there is a sociological phenomenon that can be realized in every field of the lincin society and at any moment. In the past, which have since taken care of in the near future will further increase the size of sociological thought lynching, both in Turkey and in this context has brought a number of comments and suggestions on lynch the world.

Keywords: Lynch, Symbolic violence, Physical violence

Lincin geçmişten bu yana hızla daha da görünür olduğu ve giderek tehlikeli bir hâl aldığı görölmüştür. Lakin şiddete neden olan tek bir etkenden söz edilemeyeceği gibi şiddeti açıklamaya çalışırken tek bir kuramsal perspektiften de söz edilememektedir. Asıl olarak son yıllarda linç denilen fenomenin kapsamı genişlemiş fiziksel yok etme kastından ziyade sanal olana yönelik bir girişim olarak daha da sessiz bir boyut elde etmiştir. Linç insanlık tarihinde belki de en kolay, hızlı ve yok edici eylemlerdendir. Özellikle içinde bulunduğumuz dönemde daha görünmez, sessiz ve kokusuz hâle gelmiştir. Bu noktada son yıllarda artan linç fenomenleri toplumun göz ardı edilemez sorunlarından biridir. Düşünülenin aksine linçler, salt belirli bir toplumsal sınıfla ya da eğitim, ekonomi, milliyet, din vs. ile tam olarak eşleştirilemez ve bizatihi kendilerine indirgenemez fenomenlerdir. Linci başkalaştıran şey tamamen toplumsal olmasıdır. Çünkü şiddet, linç bireysel değil durumsaldır.

Lincin ıkış noktası olarak görölen dönemlerde, cezaların yetersizliği, iletişim ve ulaşımdaki eksiklikler lincin kabul edilebilirliği şeklinde karşımıza çıkmıştır. Fakat ilkel sosyal kontrol yöntemi olan linç, bugün hukuku hukuksuzluk olarak benimseyen bir içeriğe bürünmüştür. Biliyoruz ki insanlığın her anında eylem vardır. Linç her daim toplumsallaşma ve kolektif yaşam ürünüdür.

Lincin gündelik hayatımızdaki edimlerinin dışında bir de anlamsal bakımdan pek çok karmaşanın içerisinde olduğu görülmüştür. Linç eylemlerinin nasıl algılandığı, yaşanan kültürün tanımlamalarıyla ilintilidir. Bu açıdan şiddetin anlamı ve görünüşleri pek çok farklı disiplinle ve açıklamalarla incelenmesi gerekmektedir. Anlamsal karmaşanın önüne geçebilmek adına en anlaşılır hâliyle linç, belirli bir topluluğun iradesini temsil ettiklerini iddia eden bir grup insan tarafından uygulanan yasadışı cezalar ve bu grubun yapılanlar karşısında dokunulmazlık beklentisi ile hareket etmesidir. Dolayısıyla linç artık ulusal bir şiddet biçimine dönüşmektedir ve bu durum oldukça endişe vermektedir (Cutler, 1905).

Bugün korkunç olarak nitelendirilen lincin, çıkış noktasının tam olarak bilinmemesi linci başlı başına tuhaf bir kavram haline getirmektedir. Zira İlk Çağ ve sonrasında gelinen süreçte her daim varlığını sürdüren linç, giderek tehlikeli ve yeni boyutlar kazanmaktadır. Bu açıdan burada lincin salt fiziksel boyutu değil sanal boyutu da açıklanmaya çalışılmıştır. Linç bağlamında, cezaların yetersizliği algısı, lincin meşru görülmesi ve toplumsal bir denetim mekanizması olarak uygulanması birbiriyle ilişki içinde olan fenomenlerden etkilenmektedir (Berg ve Wendt, 2011). Lincin verimsiz hukuka bir cevap olduğu düşünülmektedir. Çünkü özellikle lincin çıkış noktası olarak görülen tarihlere ulaşımın ve seyahatin zorluğu, ağır mahkeme süreci, etkisiz kalan hükümet; linç için uygun mazeretlerdir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta, bugün geçmişe kıyasla tüm bunların iyileştirilmiş olmasına karşın lincin tüm hızıyla devam etmesidir. Bauman (1995), şiddetin modern medeniyetlerde arınmış hâliyle karşımıza çıktığını savunmaktadır. Lakin aslında şiddet sadece gizlenir ve gözlerden uzaklaşır, form değiştirir ve dönemin koşullarına uygun biçimde şekillenir. Bu açıdan linç bu çalışmada varlığı gözden uzak tutulan fakat her daim hissedilen bir düşman olarak ele alınacaktır.

Bu noktada farklı kaynaklardan linç tanımları yapmak bu çalışma için oldukça önemlidir. “Linç, bir kişi veya grubun daha kalabalık bir grup tarafından hukuki süreçlere başvurmadan ölüm ile cezalandırılmaya kalkılması” (Değirmencioğlu, 2006), olarak tanımlanabildiği gibi “halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan davranışta bulunmuş birini yumruk, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi” (Püsküllüoğlu, 2017: 527) olarak da tanımlanabilmektedir. TDK’ya göre (2017) linç, “birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranışından ötürü birini, yasa dışı ve yargılamasız olarak öldürmesidir”. Bu tanımlamalardan lincin sadece ölümle biteceği gibi bir anlam çıkarılabilir. Ancak linç eylemleri sadece ölümle sonuçlananlar olarak sınırlandırılırsa karşımıza kısır ve içi boş bir tablo çıkabilir. Bu tanımlarda dikkat edilmesi gereken şey, her lincin ölümle sonuçlanmadığıdır. Çünkü lincin

motivasyonları ve görünümleri zaman içerisinde farklılıklar gösterebilmektedir. Burada sürekli ve sistematik olarak vurgulanacak olan nokta; “toplumsal bir eylem olarak linç”in, linci linç yapan şey olduğudur. Lincin basit bir tartışma konusuna indirgenmemesi gerektiğinin en önemli kanıtı, lincin hem çok eskilere dayanması ama daha da önemlisi aynı zamanda oldukça da güncel olmasıdır. Öte yandan dünyanın pek çok yerinde farklı kültürler ve farklı yaşam koşulları olmasına karşın benzer şekillerde linç ve toplum bekçiliğine dair örnekler varlık göstermektedir. Bu basit öngörü dahi bizi linç ve şiddet pratikleri konusunda kolay bir sonuca ulaşmaktadır. Linç toplumsalın ürünüdür (Gambetti, 2009).

Linç fenomeninin geçmişi oldukça eskiye dayanmaktadır ve kavram olarak birçok şiddet biçimini adlandırmakta kullanılmaktadır. Farklı tarih ve coğrafyalarda linç olarak adlandırılan şiddet biçimleri farklı birçok faktörlerden kaynaklanmıştır. Linci salt cinsiyet temelinde, toplulukçu-bireyci kültür ikiliğinde ya da ekonomik belirlenimci bakış açısı bağlamlarında ele almak yanıltıcı olabilmektedir.

Şiddet, eski zamanlarda bir kader ya da doğa kanunu, her yerde hazır ve nazır olan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu yapıda şiddet, bir iletişim aracıdır. Çünkü İlk Çağ’da şiddetin sergilenişi açıktır, alenidir ve hiçbir şekilde utanılacak bir olgu değildir. Bu çağda, şiddete karşı yegâne tepki biçimi de şiddettir. Zira cezalandırıcı yargılama sistemi, onarıcı hukuk sisteminin aksine şiddeti şahıslara atfeder. Şiddeti savunan ve fiziksel olarak amaca ulaşmak için başvurulan bir araç olarak gören bu görüş, şiddeti içselleştirmektedir (Han, 2016). İlk Çağ’da şiddet eylemleri ve adı konulamayan linçler vardır. Bugün yaşanan linçler dahi tam olarak linç adı altında incelenemiyorken, geçmişte yaşanan ve linç olarak nitelendirebileceğimiz kolektif şiddet biçimlerine bir ad koyulamaması oldukça doğaldır. Orta Çağ’da linç dediğimiz yapı cadı avı ile karşımıza çıkmaktadır. Linci kendi ahlak dayatmaları veya toplum inançları dışında kalan her türlü şeye uygulayan insanlık, cadı avını da haklı ve meşru bulmuştur. Öte yandan 20. yy., Arendt’in (2016) de deyimiyle şiddet yüzyılı hâline gelmiştir. Bunun en önemli etkenlerinden biri pek tabii şiddet araçlarının gelişimi ve yaygınlığının fazlasıyla hız kazanmasıdır. Dolayısıyla giderek artmakta olan yıkıcı faaliyetler insanlığı şiddete sürüklemektedir.

Lince yönelik bazı kavramlar lincin sosyolojisi için alt yapı oluşturmaktadır. Bu tezde linç eylemlerini gerçekleştirenlere yönelik olarak kitle kavramı temel alınmıştır. Kitle, basit ve gündelik anlamıyla, milliyetleri, meslekleri, cinsiyetleri ve kendilerini bir araya getiren tesadüfleri ne olursa olsun fertler topluluğunu ifade eder. Kitle; sürü, yığın ve kalabalıkla ortaklıklara sahip olan ve hatta hepsini kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor.

Lince yönelik diğer bir nokta ise, vigilantizm (toplum bekçiliği) ; hukukun devrede olmadığı anlarda sivillerin kendi kendini yetki mekanizması olarak gördüğü ve kendi sınırları dışarısında kalanları diledikleri ölçüde cezalandırdığı bir sistemdir. Vigilantizm yaklaşık olarak 19. yy.'da sosyal bilimlerde yer edinmeye başlamıştır. Daha önceleri de böyle bir yapı pek tabii toplum içerisinde olmasına karşın literatürde kendisine yer bulamamıştır (Cohen, 2006). Toplum bekçiliğinin tanımlanmasına yönelik herhangi bir girişimde kendine özgü toplumsal durumun neden olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla bu konuda her şeyi kapsayan bütüncül bir ilke yoktur, toplumsal temel esas olandır. Her toplumsal yapının kendine has ilkeler bütünü bu cezalandırma sisteminin başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Schuelke,1943). Öte yandan vigilantizm iki temel üzerine kurulmaktadır. Bunlardan ilki; toplumlarda şiddet konusunda geleceğe dair bir algı oluşturulmasıdır. Bazı kişi ya da grupların kurban edilmesi gerektiği ya da kurban edildiği anlayışı toplumun çevresini saran yoğun bir dürtü hâline getirilmektedir. İkinci temel ise; hiçbir hukuki yetkisi olmayan infazcılar azınlık üzerinde hüküm sürmeye çalışarak toplum bekçiliğini zihinlere yerleştirmektedirler. Dahası bu suçu işleyenler dehşet verici bir şekilde haklı olduklarına bağnazca inanmaktadırlar.

Linci anlamayı hedefleyen bu çalışmada şiddetin görünümleri ve anlamlandırmaları oldukça etkilidir. Öncelikle şiddet, birbiriyle iç içe geçmiş karmaşık sosyo-kültürel bağlamlarda cereyan eder ve şiddetin psikik, sosyal, politik, ekonomik ve kültürel boyutları mevcuttur. Diğer yandan, toplu şiddet tek bir analiz seviyesine indirgenemez çünkü bedeni, psişeyi ve sosyo-kültürel düzeni hedef almaktadır. Dahası şiddet sadece mağdur olan bireyin psikolojik süreçleriyle sınırlandırılmaz. Çünkü aynı anda pek çok süreç birbiriyle bağlantılı değerlendirilmelidir. Son olarak şiddet karşısında yaşanan travmalar sadece bireyleri değil, aynı zamanda toplumsal grupları ve kültürel oluşumları da etkisi altına almaktadır (Suarez-Orozco ve Robben, 2000). Tam da bu noktada çalışmada her daim altı çizilen, çizilmeye de devam edilecek olan; lincin ekonomi, din, ün, makam, milliyet farketmeksizin engellenemez bir biçimde var olduğu gerçeğidir.

Toplum bazında insan saldırganlığı üzerine yüzlerce yıldır yayınlanmış bilimsel araştırmalara rağmen, insanların agresif davranışının nedenleri ve kontrolü hakkında kesin cevaplardan kaçınılmıştır. Araştırmacıların hangi bireylerin şiddet davranışına yönelme, hangilerinin kaçınma ihtimalini tahmin etme kabiliyetleri zayıf kalmaktadır. Şiddetin istikrarıyla ilgili olarak istatistiklere göre gündelik ilişkilerde fiziksel saldırganlığın sık görüldüğünü gösteren veriler mevcuttur. Şiddet anlamlandırmalarına ek olarak, şiddetin insan ve toplum üzerindeki giderek artmakta olan yoğun etkisi ve devamında ortaya çıkardığı

sorunlar gereği bu alan sosyal bilimlerin incelemesi gereken konulardan biri hâline gelmiştir. Bu bağlamda şiddetle ilgili iki temel tanım sorunu vardır. Birincisi; şiddeti salt bedene verilen zarar olarak ele almak, ikincisi ise; şiddeti tamamıyla normatif ve kısıtlayıcı olarak ele almaktır.

Dahası Galtung (1969), şiddeti doğrudan, yapısal ve kültürel şiddet olarak üç boyutta incelemektedir. Doğrudan şiddet, çözümlenmesi ve aslında ulaşılması en kolay şiddet türüdür. Bu şiddet türü fiziksel zarar vermeye yöneliktir. Fakat doğrudan şiddetin arkasında yatan motivasyonları tespit etmek oldukça zordur. Yapısal şiddet (doğrudan olmayan) ise daha görünmez ve aslında tehlikeli boyuttur. Örneğın, yerleşim yerleri arasındaki ekonomik eşitsizlikler bu şiddet türünü besleyebilir. Kültürel şiddet ise en az üzerinde durulan ve çoğunlukla da bizleri etkisi altına alan boyuttur. Burada insanın var olmasından itibaren kullandığı semboller, dil, aile vs. etkilidir.

Öte yandan bu tezde şiddet ile ilgili bir başka yanlış anlayış da dile getirilmektedir. Şiddeti sadece dürtüsel bir eylem olarak ele almak sorumluluktan kaçmakla eş konumdadır. Hatta dürtüsellik vurgusu şiddeti meşrulaştırır ve normalleştirir. Hâlbuki bireyler dürtülerinin etkisi altındadır, ancak dürtülerinin esiri olmak zorunda değildirler. Yani kişiler dürtülerini kontrol altına alabilmektedir ve dahası kişiler dürtülerini geliştirebilir, değiştirebilir ve disipline edebilirler. Tüm bunları yaparken kişilerin, toplumsal yaşam içerisinde yer alan kuralları muhatap alması gerekmektedir (Kant, 1999).

Bu tezde linç, “sanal linç” ve “fiziksel linç” olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Bu başlıklardan “sanal linç” Bourdieu’nün simgesel şiddet anlamlandırmasından yola çıkılarak irdelenmiştir. Bourdieu’nün bu araştırmada seçilmiş olması onun sosyolojiye mikro bakış açısıyla, linç gibi karmaşık bir konuyu dahi inceleme fırsatı tanımamasındandır. Bourdieu’ya göre toplumsal yapı aktörlerin konumlarının birbirlerine karşı düşmanlığını temsil etmektedir. Burada simgesel şiddetin görevi ise, toplumsal yapının yeniden üretilmesini sağlamaktır. Simgesel şiddet, eğitimin, ekonominin, toplumun ve hatta kültürün bir bakıma yeniden üretimidir. Simgesel şiddet gücü, baskıyı, zorbalığı gizlemeye ve görünmez kılmaya çalışmıştır. Bourdieu simgesel şiddeti çalışmaya başladığında aslında simgesel şiddete ne kadar fazla maruz kaldığını belirtmiştir. Bourdieu için tarihsel süreçte fiziksel şiddetin gerilemesi ve simgesel şiddetin odak noktasına oturması kaçınılmazdır. Kişiler artık silah gücüne sığınmak yerine yanlış anlamalar ve basit ön yargılarla karşısındaki insanı yok etmek istemektedirler. Bugün geldiğimiz süreçte linç, form değiştirerek simgesel şiddetin görünmezlik kimliğini kazanmıştır.

Simgesel şiddetin temelinde yatan ayrımcılık kompleks nedenlerin birleşimiyle oluşmuştur. Tek bir neden belirtmek şiddetin tanımına aykırıdır. Tıpkı linç için toplumsal yaşamı, kültürü göz ardı edip sadece belirli bir siyasi görüşten kaynaklandığına inanmanın yanıltıcı olabileceği gibi simgesel şiddeti de tek bir etkenle açıklamaya çalışmak sığ bir görüş olacaktır. Şiddetin başkalaştığı ya da form değiştirdiği savunulmaktadır. Bu durum fiziksel şiddetin yerini simgesel şiddete bırakıyor olmasıdır (Weininger, 2005).

Makro kültürel yaklaşımların çoğu şiddet konusunda özellikle de simgesel şiddet çalışmaları hakkında genellikle bilinçdışılık ve dalgınlık olduğunu savunmaktadır. Hâlbuki bu durum şiddeti gerçek anlamıyla çalışmayı zorlaştırır ve çözümlenmeleri bulandırır. Biliyoruz ki fiziksel şiddet çok net bir göstergedir ve basit gözlemlerle her an her yerde farkedilebilmektedir. Fakat artık evrenin farklı bir konseptiyle karşılaşmaktayız. Bourdieu'nun çalışması bu alan adına yol göstericidir. Fiziksel şiddetin aksine simgesel şiddet; gerilimsiz, sessiz, tekrarlayıcı ve temassızdır. Ayrıca fiziksel şiddette olaylar tekrarlanabilme özelliğine sahip olsa da aynı şekilde gerçekleşemez; fakat simgesel şiddette sürekli aynı konu etrafında dönelebilmektedir. Zira "simgesel şiddet, alışkanlığın otomatizminden yararlanan bir şiddettir. Kendini olağanlıklar silsilesine yazdırır, alışkanlık hâline gelmiş algı ve davranış biçimlerine saklanır" (Han, 2016: 19).

Bourdieu, simgesel şiddeti çoğu zaman ve özellikle de değişen toplumsal koşullarla birlikte fiziksel şiddetten daha etkili bir şiddet türü olarak değerlendirmektedir. Simgesel şiddet çok daha görünmez ve sinsice ilerleyen bir hastalık gibidir. Düşüncelerimize, davranışlarımıza, dilimize ve sosyal hayatın her yerine sinmektedir. Görüldüğü üzere Bourdieu'nün simgesel şiddet yaklaşımı sosyal hayatta her alanda ve problemde karşımıza çıkabilecek derinliktedir. Linç konusunda da, sanal dünyada yaşanan bir yığın linç eylemi simgesel şiddetin en belirgin örneklerindedir. Bugün sosyal medyada pek çok bilgi kirliliği ve sadece klavye üzerinden dünyasını yaratmış bir insan topluluğu mevcuttur. Sanal linç simgesel şiddetin bir görünümü olarak pek çok kişinin hayatını tehdit etmekte ve hatta yaşamlarının belirli bir noktasında hayatı durduracak seviyeye getirmektedir. Bu tezde de simgesel şiddet ile gelinen noktada karşımıza sanal linç ifadesi çıkmaktadır. Sosyal medyanın direniş ve güncel konularda ses getiren eylemler için sunduğu olanaklar çekici ve bazı açılardan da yararlı görünebilir; fakat yararların aksine gittikçe acılaşmakta, saydamlaşmakta olan bir dünyada kalıcı ilişkiler kurabilmek için gerekli koşulların olmaması ve sosyal medya içerisindeki gözetim gücünün yerleşik ve etkili olması nedeniyle aynı zamanda da kısıtlıdır. Çünkü bir süre sonra ortaya

kayıtsızlaşma hâli çıkmaktadır. Bu kayıtsızlaşma var olanı görmezden gelme ya da önemsiz bulmak olarak düşünülebilir.

Collins, sosyal çatışma yaklaşımını yüz yüze etkileşimler, jeopolitik değişimler, yapılaşmamış tarihi süreçler içerisinde geniş ölçekli bir analize tabi tutmuştur. Sosyal ilişkinin merkezine duruma ve koşula bağlı çatışmaları yerleştirmiş, sosyal eylemi teknolojik değişim, kullanılabilir kaynaklar, toplumdaki odayışma, ortak ağlar ve kolektif kavrayış bütününde değerlendirmiştir.

Collins'in fiziksel şiddet üzerinde durduğu şey, güç denilen yapının karşı tarafa zarar vermek için kullanılmasıdır. Collins şiddeti; acizliği, tükenmişliği, dayanıksızlığı, sessiz ve sinsi oluşunu açıklamak için bir süreç olarak görmektedir. Gerçekten de şiddet bir süreçtir, anlık bir açıklama değildir. Bu süreç süreklilik içerisinde var olmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Collins'in süreç olarak gördüğü şey aslında "şiddet tüneli" olarak tanımladığı bir yaklaşımdır. Collins şiddet tüneli yaklaşımıyla tam olarak fiziksel şiddeti incelemekte, ve fiziksel şiddeti zamansal şekilde boyutlandırmaktadır (Collins, 2008).

Collins'in bu yaklaşımında kısa, orta ve uzun olmak üzere üç tip şiddet tüneli vardır. Şiddet tüneli burada metaforik anlamda zamanı ve süreci temsil etmektedir. Kısa şiddet tüneli birkaç dakika olarak nitelendirdiğimiz zamanı kapsamaktadır, nitekim tartışmalarımızın çoğu kısa sürelidir. Barlarda çıkan tartışmalar, polislerin bazı çetelerle girdiği kısa çatışmalar, anlık sokak arbedeleri vb. kısa şiddet tüneline örnek olarak gösterilmektedir. Kısa şiddet tüneli genellikle dürtüseldir ve beceriksizdir. Çünkü kısa süreli ve beklenmedik başlangıçlar ya da sonuçlar doğurmaktadır. Genel olarak duygusal sinir harbini yansıtmaktadır. Tartışanlar, henüz tünelin başlarındadırlar. Orta şiddet tüneli ise, şiddet eyleminde bulunanların şiddeti tekrar uygulayabilecekleri zamanı yarattıkları ve şiddeti yeniden ürettikleri şiddet tünelidir. Orta şiddet tüneli birkaç dakikadan daha fazla süren zaman dilimini kapsamaktadır. Daha güçlü mekanizmaları içeren orta şiddet tüneli, işyerleri, okullar, konserlerde gerçekleşen katliamları, futbol sahalarında holiganların gerçekleştirdiği eylemleri içermektedir. Diğer yandan orta şiddet tüneli, şiddeti eğlenceye ya da eğlenceyi şiddete dönüştüren etkinlikleri de içermektedir. Zarar verici sporlar orta şiddet tüneline örnek olabilmektedir. Uzun şiddet tüneli, şiddet eylemleri için günleri ya da haftaları tanımlamaktadır. Uzun şiddet tüneli için seri katillerin işledikleri cinayetler, toplu intiharlar, toplu hırsızlıklar, kaçırılmalar ya da anlık başkaldırıların beklenmedik şekilde uzun zamanlar devam etmesi vb. örnekleri verilebilmektedir.

Lincin sosyolojiyle olan bağı pek tabii toplum ve kültürle olan yakın ilişkisinden gelmektedir. Özellikle sosyal bilim literatüründe ve popüler anlamda dile pelesenk olmuş ifadeler vardır. Linç kültürü var mı? Linç bir kültür müdür? Yoksa kültürün kendisinde mi linç vardır? Şiddet ile kültür arasındaki karşılıklı ilişki kaçınılmazdır. Özellikle de şiddetle karşılaşılan toplumda kültürün bu olgu üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Toplumda meydana gelen sorunlarda, gruplar arası çatışmalarda, ilişkilerde şiddete başvurmak o kültür içerisindeki problemlerin çözümünde kullanılan bir yol olmaktadır. Fakat bir kültür içerisindeki her birey de şiddeti doğrudan benimseyecek değildir. Yani aslında kültür şiddete yöneltebilmektedir hatta bu konuda şiddetin potansiyel taşıyıcısıdır. Kültür, şiddet konusunda imkânları elverişli hâle de getirebilmektedir. İşte bu noktada bireylerin şiddete yönelip yönelmemeleri kişisel özellikler ve diğer pek çok etkileşimlerin birleşimiyle oluşmaktadır. Tarih boyunca pek çok toplum ya da topluluk şiddeti bir kültür özelliği olarak kabul etmiştir. Bu gibi toplulukların toplumun büyük bir kesimine egemen olması durumunda “şiddet kültürü” nden söz edilebilir.

Araştırma süresince, linç hakkında yazılmış birincil kaynakları okurken, konu hakkındaki internet taramasını yaparken, kısacası bu çalışmanın her aşamasında tekrar tekrar karşılaştığımız bir gerçek vardı: Bu, lincin sosyolojik olduğu gerçeğidir.

Öncelikle bu tezde, lincin topluma dair yadsınamaz bir gerçek olması ve bu alana ilişkin sosyoloji literatürünün birtakım eksiklikleri barındırması sebebiyle bu tezin amaçlarından biri bu eksikliklerin doldurulmaya çalışılmasıdır. Spesifik olarak linç sadece bir şiddet eylemi değildir. Linci diğer şiddet türlerinden ayıran en önemli özellik topluma mal olmasıdır. Linci çalışma konusu hâline getirmekteki diğer bir önemli etken ise, toplumda ve literatürde yaygın bir görüş olarak her türlü şiddet davranışının bilinç dışı olduğu savıdır. Bu görüşü savunarak şiddet eylemlerinin önünün açıldığı unutmamalıdır.

Linci ve özellikle de toplumsal şiddeti ele alan bu çalışmada, sosyolojinin konusu olması bağlamında tanımların yerini anlamlar, keskin hesaplamaların yerini duygular ve düşünceler almıştır. Çünkü ne yazık ki gazete haberlerinin ötesine geçemeyen bir linç anlayışı şiddeti güçlendirmektedir. Nitekim bu bakış açısı tezin, klasik çalışmaların etkisinden sıyrılmasına yardımcı olmuştur. Dolayısıyla içinde bulunduğumuz zaman diliminde çalışmada ele alınacak konu “bireysel şiddet” ile karıştırılmamalıdır. Bu tezde lincin toplumsal bir fenomen olduğunu ve muhakkak sosyolojinin de inceleme alanı olması gerektiği düşünülerek öncelikle lincin tarihsel geçmişi ve kavramsal

çerçevesi incelenmiştir. Ardından lince ilişkin kuramsal bakış açıları, sonrasında ise yöntem sorunsalı ele alınmıştır.

Bu tez nitel araştırma paradigması ve örnek olay incelemesi (durum çalışması) tekniği çerçevesinde tasarlanarak, çalışmada araştırma konusu hakkında derinlemesine bilgi elde etmek için örnek analiz birimleri seçilmiştir. Araştırmada örnek olay incelemesi tekniğinden yararlanılmıştır. Örnek olaylar, bu çalışmada iki linç formu çerçevesinde elde alınacaktır. Bunlardan ilki “sanal linç”; ikincisi ise, “fiziksel linç” temelinde seçilmiş analiz birimleridir. Bu başlıklar içerisinde yer verilen her bir örnek, amaçlı örnekleme tekniğiyle seçilmiştir. Bu tezde araştırma tekniği, bir konu hakkında birden fazla olaya başvurulacak olunması nedeniyle “çoklu örnek olay incelemesi”ne dayanmaktadır. Bu tezin amacı doğrultusunda seçilen analiz birimleri, linç literatürü için kayda değer örneklerden oluşmaktadır. Seçilen analiz birimleri çalışmanın amacı ve kuramsal yaklaşımı doğrultusunda betimsel analiz tekniğiyle anlaşılıp, yorumlanmıştır.

Örnek olay çalışmaları çoklu veri kaynakları kullanılmaktadır. Nitekim bu çalışmada da veri toplama araçları arasında literatür taramasına ek olarak internet kaynakları da yer alacaktır. Sosyal medyanın sonsuz bilgi akışı içerisinde, “sanal linç” için bu çalışmada en uygun olacak analiz birimlerinden biri “Westminster Köprüsü’ndeki Müslüman Kadına Linç” diğeri ise “Funda Özkalyoncuoğlu Kürk Mantolu Madonna” örnek olayları olarak seçilmiştir.

Öncelikle sanal lince dair ilk örnek olayda tweetler taranırken, olayın gerçekleştiği köprüde 22 Mart 2017’de hemen aynı zamanda bir terör örgütü tarafından saldırı gerçekleştirilmesi nedeniyle #westminsterattack, #westminster #banislam, anahtar kelimeleri ile aramalar yapılmıştır. Elde edilen tweetlerde müslüman siyahi kadına yönelik atılan tweetler seçilmiş ve tamamına tezde yer verilmiştir. Yaşanan bu terör eylemi sebebiyle Twitter’da, linç eylemine dair terörle ilgili görüş bildirenlere daha kolay ulaşılmasından kaynaklanmaktadır. Toplamda 25 tweete ulaşılmıştır. Her biri İngilizce’den Türkçe’ye çevrilmiş olarak tezde yer almıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle anlamlandırılmıştır.

Diğer sanal linç örnek olayı incelemesi ise, Ekim 2016’da bir canlı yayında Funda Özkalyoncuoğlu’nun yaptığı gafın ardından Twitter üzerinden atılan binlerce linç taraftarı görüşün akabinde bir program sunucusunun işine son verilmesiyle sonuçlanan linç olayıdır. Olayın yaşandığı gün 60.000’e yakın tweetin atıldığı, fakat sonradan tepkiler ve savunmalar üzerine çoğuna uygunsuz içerikleri sebebiyle ulaşamadığı bilinmektedir. Ancak yine de lince ilişkin olarak Twitter’da #fundaözkalyoncuoğlu anahtar kelimesi ile tarama

yapılmış ve araştırmanın kapsamı ve içeriği göz önünde bulundurularak seçilen 11 tweet, betimsel analiz tekniği ile incelenmiştir. Tweet taraması yapılırken #Kürk Mantolu Madonna yerine #fundaözkalyoncuoğlu tercih edilmiştir. Zira Türk Mantolu Madonnda'nın edebi bir eser adı olması sebebiyle linç söylemleri genellikle Funda Özkalyoncuoğlu'nun adı verilerek yapılmıştır.

Bu tezde fiziksel linç olarak ele alınan ve analiz birimlerinden biri olan, Farkhunda Malikzada'nın ölümüyle sonuçlanan linçtir. Farkhunda, 27 yaşında ilahiyat fakültesi mezunu bir din öğretmenidir. 19 Mart 2015'te kurs vermekte olduğu cami çıkışında bir mollaya itiraz ettiği ve Kur'an'ı yaktığı iddiasıyla linç edilmiş ve olay "Farkhunda'nın Ölümü" olarak kayıtlara geçmiştir. Buradaki linç olayında linç edilme esnasında kameralara yansıyan videolardan elde edilen görüntülere haber kanalları aracılığıyla ulaşılacak ve betimsel analiz tekniğiyle incelenmiştir. Diğer fiziksel linç örnek olayı ise, Afganistan'da ilk rap kadın sanatçısı olan Paradise Sorouri'ye yönelik linçtir. Bu örnek olaydaki linç ilişkin veriler, haber kanalları aracılığıyla elde edilmiş ve betimsel analiz tekniği ile anlamlandırılmıştır.

Geçmişten bu yana varlığı sorgulanan ve giderek daha da görünür hâle gelen linç, anlamı sorgulanması gereken bir fenomendir. Nitekim bugün pek çok yerde linç kültürü olarak lanse edilen kavramın varlığı linci başlı başına dikkat çekici bir durum hâline getirmektedir. Bu bağlamda basit bir öngörüyle lincin toplumsal olanın ürünü olduğunu söylebiliriz. Zira farklı toplumsal koşullar ve kültürel etkileşimler içerisinde benzer şekillerde gerçekleşen pek çok farklı linç örneği vardır. Bu tezde de ele alınan örnek olaylar bambaşka kültür ve etkileşim coğrafyasında yaşanmasına karşın benzer bir yok etme isteğiyle var olmuştur.

Şiddeti ve linci tarihsel perspektifinin dışında teorik çerçevede de incelemeye çalışan bu tezde, linç dair pek çok bakış ve yaklaşım ele alınmıştır. Linç salt tanımı ile değil kapsamı bakımından da geniş bir yelpazeye sahip olan bir kavramdır. Bir kişi ya da bir grup tarafından hedef seçilmiş kişi veya gruba karşı uygulanan ısrarlı, sistematik, aşağılayıcı, hakir görücü, yıldırıcı, haksız söz ve şiddet eylemleri, bireyin sosyal itibarına ilişkin saldırılar lincin kapsamı içerisinde yer almaktadır. Kişiler hakkında asılsız söylentiler üretmek, gülünç duruma düşürmek, jest, mimik ve ses tonuyla ilgili alaycı ve küçük düşürücü ifadelerde bulunmak; bir başkasının çabalarını ve başarılarını küçümsemek, cinsel imalarda bulunmak, özel yaşamıyla, dini ve/veya siyasi görüşü ile alay etmek, başkalarının kararlarını sürekli sorgulamak lincin görünmez ama yıkıcı biçimlerindedir.

Bu araştırma linci, giderek artmakta olan şiddet sorunsalı nedeniyle sosyolojik boyutta tartışmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlar, şiddete ilişkin

ilişkisel ve etkileşimli perspektifleri doğrular niteliktedir. Elbette lincin sosyolojik boyutunun pek çok farklı değişken ve tema üzerinden incelenmesi linç fenomenini anlaşılır ve üzerinde tartişılıp çözüm yolları aranan bir konu hâline getirecektir.

Kaynakça

- ARENDR, H. (2016). Şiddet zerine (ev. Bülent Peker) İletişim Yayınları: İstanbul.
- BAUMAN, Z. (1995). Modernite ve Holocaust Sarmal Yayınevi:İstanbul.
- BERG, M. WENDT, S. (2011). Globalizing Lynching History Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective. Publication: Palgrave Macmillan: New York.
- COHEN, M. (2006). "The Ku Klux Government": Vigilantism, Lynching, and the Repression of the IWW" Journal for the Study of Radicalism, Vol. 1, No. 1, s. 31–56.
- COLLINS, R. (2008). Violence: A Micro-Sociological Theory., NJ:Princeton University: New Jersey.
- CUTLER, J. E. (1905). Lynch-law: An Investigation into the History of Lynching in the United States Longmans, Green, and Co.
- DEĞIRMENCİOĞLU, S. (2006). Şiddet Batağı: Lin Girişimleri ve Türkiye. (Erişim: <http://bianet.org/bianet/bianet/85571-siddet-batagi-linc-girisimleri-ve-turkiye>, 20.03.2018).
- GALTUNG, J. (1969). "Violence, Peace, and Peace" Oslo Journal of Peace Research, Vol. 6, No. 3, s. 167-191.
- HAN, B.C. (2016). Şiddetin Topolojisi (ev. Dilek Zaptioğlu). Metis Yayınları: İstanbul.
- KANT, I. (1999). Pratik Aklın Eleştirisi (ev. Ioanna Kuçuradi, lker Gökberk, Füsun Akatlı) Türkiye Felsefe Kurumu eviri Dizisi: Ankara.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A. (2017). Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi: Ankara.
- SCHUELKE, H. (1949). Nature Of Vigilantism ProQuest Dissertations & Theses Global, The University of Chicago.
- SUAREZ-OROZCO M. ROBBEN, M.G.C. (ed.) (2000). Cultures under Siege Collective Violence and Trauma. s.1-42. Cambridge University Press.

YAYIN İLKELERİ

Ege Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü tarafından yayınlanan *Sosyoloji Dergisi*, 1999 Yılı 7. Sayısından İtibaren, Asa Kuralları Gereğince “Hakemli Dergi” statüsündedir. Sosyoloji Dergisi, Mayıs ve Kasım aylarında olmak üzere yılda iki defa yayınlanmaktadır. Sosyoloji dergisinin amacı, dünyada ve Türkiye’de kuramsal ve uygulamalı sosyoloji çalışmalarına yer verip bu çalışmalarını ilgili izlerkitle ile buluşturmadır. Dergimiz, bir disiplin ve bilgi alanı olarak sosyolojinin, diğer sosyal bilim disiplinleriyle güçlü bir bağa sahip olduğuna dikkat çekerek, disiplinlerarası bir perspektifin önemini vurgulamakta ve yayın politikasını bu doğrultuya göre belirlemektedir. Sosyoloji dergisinde genel olarak sosyoloji ve sosyal bilim çalışmalarına yer verilmektedir. Bu çalışmaların, kuramsal ve uygulamalı ölçeklerde alana katkıda bulunması ve içerik itibarıyla yeni bir perspektif sunması gözetilmektedir. Dergide, dünyadaki birikimi yansıtan sosyolojik metinlerin tercümesine de yer verilir. Sosyal bilimler alanında Türkçe ve İngilizce makaleler yayınlanmaktadır.

Başvurular, sosyal bilim alanındaki özgün araştırma, tartışma-derleme, çeviri ve kitap tanıtımı-eleştirisine olabilir. Dergide yayınlanan özgün araştırma ve tartışma-derleme makaleleri hakemli statüsündedir, diğer yazılar hakem sürecine girmez. Hakemli statüsündeki makaleler, çifte kör hakem değerlendirme sistemine dâhil edilir, iki hakemin görüşlerinin farklı olması durumunda editör, makalenin yayınlanıp yayınlanmamasına ilişkin nihai kararı alabilir ya da makaleyi değerlendirme için bir üçüncü hakeme gönderebilir.

Makaleler Türkçe veya İngilizce olabilir. Makale; fotoğraf, tablo, grafik, harita gibi görsel bir malzeme içeriyorsa, söz konusu materyallerin ayrı dosyalar olarak başvuru gönderisine eklenmesi gerekmektedir.

Yazarlar, yazılarını değerlendirilmek üzere elektronik posta yoluyla gönderebilirler. Bunun yanında yazarlar, makalelerini posta yoluyla da gönderebilirler. Bu yol tercih edilirse dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardır: Çalışmanın basılı dört adet kopyası, makalenin kaydedildiği bir CD ve yazara ait kimlik adres ve e-posta bilgileri dergi iletişim adresine gönderilmelidir. Gönderilen dört basılı kopyadan sadece biri yazara ilişkin kimlik bilgilerini içermeli, hakemlere gönderilecek diğer üç kopya kimlik bilgilerini içermeyen basılmış olmalıdır.

Makale yazım kurallarına uygun olarak hazırlanmamış metinler değerlendirme sürecine alınmaz. Başvurular Yayın Kurulu tarafından biçim ve içerik açısından incelenir. Yayın Kurulu’nun ön değerlendirmesinden sonra uygun görülen yazılar Hakemlere gönderilir. Hakem değerlendirmesinin sonucunda yazının yayınlanıp yayınlanmayacağına ilişkin karar –varsa istenen

değişiklik ve düzeltmeler ile birlikte– yazarlara bildirilir. Yazarlar yayınlanma kararının bildirildiği tarihten itibaren varsa düzeltme ve değişiklikleri yaparak, yazının son halini en geç on gün içerisinde dergi iletişim adresine göndermelidirler. Yayın kurulu, gönderilen çalışmaları son kez değerlendirir, nihai yayın kararını alır. Yayınlanması kabul edilmeyen yazılar, yazarlara iade edilmez. Yayınlanan yazıların telif hakları dergiye aittir. Dergide yayınlanan yazılardan yazarların kendileri sorumludur. Yayın kurulu bu konuda sorumluluk kabul etmez.

Makale Yazım Kuralları

Makalenin dilinde önce olmak üzere “Makale adı/Öz/Anahtar Kelimeler” ve “Title/Abstract/Keywords”lerin sırayla verilmelidir. Öz ve Abstract 250, Anahtar Kelimeler ve Keywords ise 6 kelimeyi geçmemelidir.

Metin, yazı karakteri Arial, harf büyüklüğü 10 punto, satır aralığı 1,15 cm ve paragraf aralığı önce 6 nk sonra 6 nk olmalıdır. Sayfa yapısı, A4 ebatında, genişlik 16,5 cm ve yükseklik 24 cm olacak şekilde ayarlanarak yukarıdan 3 cm, aşağıdan 2,3 cm, sağdan ve soldan 2 cm olarak biçimlendirilmelidir. Ana metin, dergi yayın formatında 10–25 sayfa sınırlarını geçmemelidir.

Kaynakça Arial yazı karakteri ve 9 punto ile yazılmalı ve satır aralığı 1 cm olmalıdır. Kaynakça’da sadece birincil kaynaklara yer verilmelidir. İkincil kaynaklar Kaynakça’da gösterilmez, nereden aktarıldığına ilişkin metin içinde dipnot verilebilir. Dergide Harvard referans tekniği temel alınmıştır. Metin içi atıflar aşağıdaki örneklere göre olmalıdır:

<i>Doğrudan atıflar tek yazar için</i>	“...dır.” (Sayın, 2002: 25).
<i>Dolaylı atıflar tek yazar için</i>	Sayın’a göre... (2004: 16).
<i>Aynı yazarın aynı yıla ait birden çok eseri için</i>	Tatlıdil, (1990a, 1990b, 1990c).
<i>Çok yazarlı eserler için</i>	(Tatlıdil vd. 2002).
<i>Birden çok yazara atıflar için</i>	(Sayın, 1995; Tatlıdil, 1980).

Kaynakça aşağıdaki örneklere göre yazılmalıdır:

Kitaplar	
Tek yazar	SOYADI, A., YIL, <i>Kitabın adı</i> . Yayın Yeri: Yayınevi.
Birden çok yazar	SOYADI, A., SOYADI, A., YIL, <i>Kitabın adı</i> , Yayın Yeri: Yayınevi.
Editörlü Kitaplar	SOYADI, A., YIL, “Bölüm adı” <i>Yayımlandığı eser</i> (içinde) SOYADI, A. (der) Yayın Yeri: Yayınevi.
Sürelili yayınlar	
Basılı dergiler	SOYADI, A., YIL, “Makale başlığı” <i>Derginin adı</i> , Vol: Sayı: Sayfa Aralığı.

Elektronik dergiler	SOYADI, A., YIL, "Makale başlığı", <i>E-Derginin adı</i> , Vol: Sayı: Sayfa Aralığı, URL
Diğer eserler	
Bildiri kitabı	SOYADI, A., YIL, "Bildiri başlığı", <i>Bilimsel Toplantının Adı</i> , Yılı, Yeri, Düzenleyen Kurum, Yayın Yeri: Yayınevi.
Gazete haberi	SOYADI, A., YIL, "Yazının başlığı", <i>Gazetenin adı</i> , Tarih Gün/Ay Sayfa Ör: Slapper, G., 2005, "Corporate Manslaughter: New Issues for Lawyers". <i>The Times</i> , 3 Sep. p.4
TV programı	Programın adı, YIL, [TV programı] <i>TV Kanalı</i> , Tarih Gün/Ay/saat. Ör: Little Britain, 2006. [TV programme] <i>BBC, BBC2</i> , 30 January, 20:00.
Sinema Filmi	Filmin Adı, YIL, [Film] Yönetmen, Menşei, Yapımcı Firma Ör: Macbeth, 1948, [Film] Directed by Orson Wells, USA: Republic Pictures
Veritabanından Alınan Dergi Makalesi	SOYADI, A, YIL, "Makale adı", <i>Dergi Adı</i> , cilt, sayfa aralığı, alınma tarihi, veritabanının adı. Ör: Tamney, J. T., (1993). "Conservative Government and Support for the Religious Institution: Religious Education in English Schools", <i>The British Journal of Sociology</i> , 195-210, October 23, 2000, Jstor database.

Etik İlkeler

Sosyoloji Dergisi'ne gönderilen yazıların araştırma ve yayın etiğine uygun olması gerekmektedir. Gönderilen yazılar, daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve herhangi bir dergiye yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Editöryal, hakemlik ve yayın süreçleri, COPE (Committee on Publication Ethics) tarafından geliştirilen uluslararası araştırma ve yayın etiği standartlarına bağlı kalınarak yürütülmektedir.

İletişim

Tel: 0 (232) 311 16 83 Fax: 0 (232) 388 11 02 E-posta: egesosyolojidergisi@gmail.com, goknurege@gmail.com	ADRES: Doç. Dr. Gökür EGE (Editör) Sosyoloji Dergisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü 35100 Bornova/İZMİR
---	---

PUBLICATION GUIDELINE

Published by the Department of Sociology at Ege University, *The Journal of Sociology* has been a "Refereed Journal" in accordance with the rules of ASA since its 7th issue published in 1999. *The Journal of Sociology* is published twice a year in May and November. *The Journal of Sociology* aims to include theoretical and applied studies in sociology from both all over the world and Turkey, and to introduce these studies to the related audience. Emphasizing the strong tie between sociology and other disciplines within social sciences, *The Journal of Sociology* underlines the importance of an interdisciplinary perspective, and determines its publication policy accordingly. *The Journal of Sociology* includes studies which are conducted within the field of sociology and social sciences. It is taken into consideration that these studies would contribute to sociology both in theoretical and applied contexts, and provide a new perspective regarding the contents. In addition, translations of sociological texts reflecting the worldwide accumulation in the field may be accepted for publication. Articles, which are necessarily within social sciences, may be written in Turkish or English.

Manuscripts of original research, discussion-review, book presentation and book review in the field of social sciences may be submitted. Papers submitted for publication are subjected to a double-blind peer review system. On the condition that the two reviewers disagree, the editor may make the final decision either to accept or reject the paper or to send the paper to a third reviewer. Only the original research and discussion-review papers are peer-reviewed, and other types of articles (e.g. translation, book presentation, book presentation and book review) are not.

Articles may be written in Turkish and English. If the articles contain visual materials such as photos, tables, graphs and maps, these must be attached as separate files to the application post.

Authors may submit their manuscripts via e-mail. Authors may also send their manuscripts via regular mail. If the latter application method is preferred, the following points should be considered: manuscript recorded on a CD along with its four hardcopies, author's identity information and communication details should be sent to the email address of the journal. Only one hardcopy is supposed to include the identity information of the author(s), the other three should be printed out without comprising any identity information.

Texts which are not prepared in accordance with orthographical rules will not be considered in the review process. Submissions are firstly examined in terms of form and content; only the articles that are approved after preliminary assessment of the Editorial Board will be sent to reviewers. Authors are informed of the decision and are asked to make the required changes and corrections, if any. After they are informed by e-mail, authors should send the final version of their articles to the journal within ten days at the latest. The Editorial Board evaluates the submitted work for the last time and takes the final decision. Submissions that are not accepted for publication will not be returned to authors. The copyright of published works belongs to the journal. Authors should take responsibility for submitted and published work. The Editorial Board accepts no responsibility in this regard.

Instructions for Authors

Giving the priority to the one written in the original language of the article, "Title/Abstract/Keywords" and "Makale adı/Öz/Anahtar Kelimeler" should be sequentially added. Abstract and keywords should not exceed 250 and 6 words, respectively.

Texts should be written utilizing Arial 10 pt in font type, 1,15 cm in line spacing and before 6 nk, after 6 nk in paragraph spacing. Pages should be structured as A4 with the customized values of 16,5 cm in width and 24 cm in length. Page margins should be arranged cropping 3 cm from top, 2,3 cm from bottom and 2 cm both from right and left. Text's length should not get beyond the limits of 10-25 pages.

References should be written using Arial 9 pt in font type and 1 cm in line spacing. References should comprise primary resources solely. Secondary resources should not be included in reference section; however, secondary resources may be given as a footnote in the text as where they have been cited. Harvard reference technique is used. In-text citations should be written according to the following examples:

<i>Direct quotation</i>	"....." (Sayın, 2002: 25).
<i>Indirect quotation</i>	To Sayın... (2004: 16).
<i>Citing two or more works by the same author in the same year</i>	Tatlıdil (1990a, 1990b, 1990c).
<i>Citing a work with more than two authors</i>	(Tatlıdil et al., 2002).
<i>Citing multiple works</i>	(Sayın, 1995; Tatlıdil, 1980).

References should be written according to the following examples:

Books	
One author	SURNAME, N., YEAR, <i>Book Title</i> . Place of Publication: Name of the Publisher.
Multi-authored	SURNAME, N., SURNAME, N., YEAR, <i>Book Title</i> , Place of Publication: Name of the Publisher.
Edited	SURNAME, N., YEAR, "Chapter Title" <i>Book Title</i> (in) SURNAME, N. (Ed.) Place of Publication: Name of the Publisher.
Periodicals	
Hardcopy Journals	SURNAME, N., YEAR, "Title" <i>Journal</i> , Vol: No: pp.
E-Journals	SURNAME, N., YEAR, "Title", <i>E-Journal Name</i> , Vol: No: pp. URL
Others	
Report Book	SURNAME, N., YEAR, "Paper Title", <i>Conference Name</i> , Year, Place, Issuing Institution Place of Publication: Name of the Publisher.
Newspaper	SURNAME, N., YEAR, "News Title", <i>Title of the Newspaper</i> , Date Day/Month Page ie. Slapper, G., 2005, "Corporate Manslaughter: New Issues for Lawyers". <i>The Times</i> , 3 Sep. p.4
TV programme	Programme Name, YEAR, [TV programme] <i>TV Channel</i> , Date Day/Month/Time. ie. Little Britain, 2006. [TV programme] <i>BBC, BBC2</i> , 30 January, 20:00.
Movie	Movie Name, YEAR, [Movie] Director, Country: Production co. ie. Macbeth, 1948, [Movie] Directed by Orson Wells, USA: Republic Pictures
Articles of Journal from Database	SURNAME, N, YEAR, "Article Title", <i>Journal Name</i> , Volume, page line, Citation date, Database name. ie. Tamney, J. T., (1993). "Conservative Government and Support for the Religious Institution: Religious Education in English Schools", <i>The British Journal of Sociology</i> , 195-210, October 23, 2000, JStor Database.

Ethical Guideline

Articles submitted to the Journal of Sociology must be in accordance with research and publication ethics. They should neither have previously been published in another journal nor have been under consideration for publication elsewhere. The editorial, reviewing and publishing processes are carried out by being adhered to the international standards for research and publication ethics developed by COPE (Committee on Publication Ethics).

Contact Information

<p>Phone: + 90 232 311 16 83 Fax: + 90 232 388 11 02 E-mail: egesosyolojidergisi@gmail.com, goknurege@gmail.com</p>	<p>ADDRESS: Göknur EGE, PhD Associate Prof. (Editor) Journal of Sociology, Ege University Faculty of Letters, Department of Sociology, 35100 Bornova / İZMİR</p>
--	---

İÇİNDEKİLER

Önsöz vii

Araştırma Makaleleri

- İstanbul'da Tinerici Çocuk Vakalarının Medyaya Yansımaları ve Sosyal Devlet Anlayışının Konuya Yaklaşımı* 109
Mustafa ÇALIŞKAN
- Gaziantep'te Sivil Toplum: Geçmişten Günümüze Süreklilikler* 127
Özkan YILDIZ
- Estetik Cerrahi Müdahale Görmüş Bireyler Üzerine Bir Alan Araştırması* 141
Gamze GÜRLER
- Sosyolojik Açıdan Namus Kavramına Bakış: Trabzon İli Örneği* 173
Büşra TOPÇU, Elif BAŞ

Derleme Makaleler

- Labor Process as a Political Problem: Marx's Forgotten Theory of Exploitation* 197
Evren M. DİNÇER

Tez Tanıtımı

- Sosyolojik Perspektiften Linç ve Toplumsal Şiddet Sarmalı* 219
Ebru ALOĞLU

Makale Yazım Kuralları 231

Instructions for Authors 235

